

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนบ้านแพะในการจัดการป่าชุมชน เนื่องจากว่าชาวบ้านแพะสามารถดูแล รักษา จัดการ และใช้ประโยชน์จากป่า ตลอดจนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรท้องถิ่นภายในชุมชนก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ชุมชนสามารถจะนำไปประกอบการพิจารณา และตัดสินใจในการวางแผนนโยบายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนให้มากที่สุด และให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีปัจจัยอยู่หลายประการ จึงสมควรอย่างยิ่ง ที่เราจะศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านแพะในการจัดการป่าชุมชน

ในการศึกษานี้ได้แบ่งการศึกษาเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย

- 4.1 บริบททั่วไปของชุมชน
- 4.2 บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน
- 4.3 ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชน
- 4.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน

4.1 บริบททั่วไปของชุมชน

ผู้ศึกษาได้คัดเลือกพื้นที่ทำการศึกษาเป็นชุมชนบ้านแพะ ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ขึ้นตรงกับเขตการปกครองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ การศึกษาป่าชุมชนบ้านแพะในประเด็นด้านบริบททั่วไปของชุมชนที่ผู้ศึกษากำหนดไว้ด้านความเป็นมาและลักษณะทางกายภาพ ประกอบด้วย หัวข้อหลัก ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแพะ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน สภาพทางภูมิศาสตร์ เส้นทางคมนาคม การตั้งบ้านเรือนในชุมชน การถือครองที่ดิน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 ประวัติความเป็นมาและลักษณะทางกายภาพ

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแพะ

ชื่อหมู่บ้านนั้น คำว่า “แพะ” ได้ตั้งชื่อขึ้นตามสภาพพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นดินลูกรัง มีพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งลักษณะสภาพป่าแบบนี้เอง เรียกว่าเป็นป่าแพะ ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้นำมาตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้าน โดยเริ่มตั้งหมู่บ้านขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2476 ซึ่งขณะนั้นมีบ้าน 3 หลังคาเรือน คือ ครัวเรือนที่ 1 นายคิ ปัญญาเรือง ครัวเรือนที่ 2 นายอ้าย กันธาพิทย์ ครัวเรือนที่ 3 นางนาง ละเมาะ ทั้งสามเป็นครอบครัวที่อพยพมาจากหมู่บ้านวังธาร ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กันโดยอยู่ถัดเข้าไปสู่เนินป่าบ้านแพะที่ตั้งอยู่ไม่ไกลกันนัก ต่อมาปี พ.ศ. 2486 ก็มีครัวเรือนอพยพ มาเพิ่มอีก 4 หลังคาเรือน คือ ครัวเรือนที่ 1 นางจันทร์ ธรรมดิน ครัวเรือนที่ 2 นายมา สารปิมปา ครอบครัวที่ 3 นายปั้น พรหมใจ ครอบครัวที่ 4 คือ นายบุญทา ธรรมดิน ทำให้กลายเป็น 7 หลังคาเรือน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจากบ้านโห่ง หมู่ 2 ตำบลอนได้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้ดูแลหมู่บ้านแพะ ปีพ.ศ. 2492 จำนวนครัวเรือนได้เพิ่มขึ้นเป็น 15 หลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2508 จำนวนครัวเรือนได้เพิ่มขึ้นเป็น 47 หลังคาเรือน ซึ่งครัวเรือนส่วนใหญ่ได้แยกย้ายครอบครัวมาจากหมู่บ้านวังธารทั้งสิ้น ปี พ.ศ. 2513 ทางราชการอนุญาตให้หมู่บ้านแพะมีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการได้ หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านแพะ” และชาวบ้านสามารถเลือกผู้ใหญ่บ้านได้เอง ดังนั้นชาวบ้านจึงได้เลือก นายแก้ว จอมใจป้อ ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และได้เสียชีวิตลงเมื่อปีพ.ศ. 2523 ชาวบ้านจึงได้เลือก นายบุญมี อินตาคง (ลูกเขย ของนายแก้ว จอมใจป้อ) ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านแทน ปี พ.ศ. 2533 จำนวนครัวเรือนได้เพิ่มเป็น 75 หลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2535 จำนวนครัวเรือนได้เพิ่มขึ้นเป็น 94 หลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2537 นายบุญมี อินตาคง ได้ลาออก ชาวบ้านจึงได้เลือก นายบุญเลื่อน ธนะคำ ขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้านแทน จนถึง ปี พ.ศ. 2540 จึงได้หมดวาระลง ชาวบ้านจึงได้เลือก นายประเทือง สัจวร ขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้านแทน หลังจากนั้นไม่นาน นายประเทือง สัจวร ได้ลาออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจึงได้เลือกให้นายสมชาย ปารมี ขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน แทนจนถึงปี พ.ศ. 2547 นายสมชาย ปารมี ได้ขอลาออกเนื่องจากไม่มีเวลา ชาวบ้านจึงได้เลือก นายบุญเลื่อน ธนะคำ กลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้านแทน เนื่องจาก นายบุญเลื่อน ธนะคำ เป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก และในปี พ.ศ. 2547 จำนวนครอบครัวได้เพิ่มขึ้นเป็น 105 หลังคาเรือน

2. ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน

ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านจากหมู่บ้านวังธารที่ย้ายมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแพะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 แล้วได้มีลูกหลานกันสืบต่อกันมาเรื่อยๆ จึงทำให้ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน รวมถึงการแต่งงานกันในหมู่เครือญาติ จึงทำให้เป็นความเป็น

เครือข่ายยิ่งเข้มแข็งขึ้น และปัจจุบันนี้ ชาวบ้านแพะก็ได้มีการแต่งงานกับชาวบ้านต่างหมู่บ้านมากขึ้น เนื่องจากได้ออกไปประกอบอาชีพภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น อีกทั้งการศึกษาต่างหมู่บ้านรวมถึง การคมนาคมที่สะดวกมากขึ้นกว่าสมัยอดีต ชาวบ้านแพะส่วนมากที่แต่งงานแล้วยังคงอาศัยอยู่ใน หมู่บ้านแพะแห่งนี้ มีเพียงส่วนน้อยที่จะย้ายออกไปอาศัยอยู่ภายนอกหมู่บ้าน ทำให้เห็นได้ว่า ระบบเครือข่ายที่หมู่บ้านแพะแห่งนี้มีความเข้มแข็ง และจากการที่ชาวบ้านแพะแต่งงานกับ ชาวบ้านต่างหมู่บ้านก็เป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมให้กับหมู่บ้านของตนเองด้วย สาเหตุที่ ชาวบ้านที่แต่งงานแล้วยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแพะ เนื่องจากมีความรักและความผูกพันกับเครือข่าย ในหมู่บ้านและผูกพันอยู่กับป่า ซึ่งชาวบ้านต่างหมู่บ้านที่แต่งงานแล้วเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแพะ ก็ยอมรับเรื่องกฎเกณฑ์และบทลงโทษของหมู่บ้านและของป่าชุมชนเป็นอย่างดี จากการที่ได้ยิน ชื่อเสียงของหมู่บ้านแพะ ในการดูแลรักษา กฎ ระเบียบต่างๆ มาเป็นระยะเวลานาน

3. สภาพทางภูมิศาสตร์

หมู่บ้านแพะตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ สภาพพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นที่ราบเชิงเขา ดินเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ ผสมผสานกับป่าเต็งรัง หรือป่าแพะ ลักษณะของดินจะเป็นดินทรายผสมดินลูกรัง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 300 เมตร ปรากฏตามแผนที่ มาตราส่วน 1: 50,000 ชุด L 7017 ระบุว่าที่ 4848III และ 4846II อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 องศา 36 ลิปดาเหนือ - 18 องศา 44 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 14 ลิปดาตะวันออก - 99 องศา 16 ลิปดาตะวันออก บ้านแพะมีอาณาเขต ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	แม่น้ำฝีก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	แม่น้ำผาแหน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	คอยผาแหน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	แม่น้ำแม่ออน และหมู่บ้านวังธาร

หมู่บ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับหมู่บ้านแพะ ได้แก่ หมู่บ้านวังธาร หมู่บ้านโห่ง หมู่บ้านป่าเป่างาม หมู่บ้านป่าเหียง หมู่บ้านแจะ หมู่บ้านปง หมู่บ้านป่าห้า หมู่บ้านแม่ผาแหน หมู่บ้านร้อง (บ้านแม่ลิ้น) หมู่บ้านริมออนใต้ หมู่บ้านริมออนเหนือ หมู่บ้านป่าสามขา

4. เส้นทางคมนาคม

การเดินทางไปหมู่บ้านแพะสามารถใช้เส้นทางคมนาคมทางบก สามารถไปได้สะดวกตลอดทุกฤดูกาลโดยทางรถยนต์ เนื่องจากสภาพถนนเป็นถนนลาดยาง เดินทางได้ 2 เส้นทาง เส้นทางแรกเริ่มจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปตามถนนสายเชียงใหม่ - สันกำแพง ผ่าน

ที่ว่า การอำเภอสันกำแพง แล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนที่ไปโครงการตามพระราชดำริป่าแม่ออน จนกระทั่งถึงศูนย์เพาะชำกล้าไม้เชียงใหม่ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตรงผ่านไปต่อมาจะเจอโรงพยาบาลแม่ออนอยู่ด้านซ้ายมือ และตรงผ่านไปอีก ประมาณ 0.5 กิโลเมตรจะพบทางแยกขวามือที่มีป้ายบอกทางไปหมู่บ้านวังธาร และหมู่บ้านแพะ ตามลำดับ เมื่อถึงหมู่บ้านวังธารบนถนนเส้นเดียวกัน จะต้องข้ามแม่น้ำแม่ออน ไปประมาณครึ่ง กิโลเมตรจึงจะถึงหมู่บ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ติดเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน สำหรับป่าชั้นน้ำจะอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ดังนั้นเมื่อรวมระยะทางจากจังหวัดเชียงใหม่ถึงหมู่บ้านแพะจะเป็นระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร หรือเส้นทางที่สองเดินทางจากตัวเมืองเข้า สู่เส้นทางถนนชุปเปอร์ไฮเวย์ที่ตัดใหม่จากสี่แยกคอนจัน ตรงไป ถึง กม.ที่ 21 แล้ว เลี้ยวขวาผ่านศูนย์เพาะชำกล้าไม้เชียงใหม่ จากนั้นเดินทางเช่นเดียวกับสายแรก โดยรวมระยะทางประมาณ 24 กิโลเมตร และระยะทางจากป้ายบอกทางถึงป่าชุมชนบ้านแพะเป็น ระยะทาง 2 กิโลเมตร

5. การตั้งบ้านเรือนในชุมชน

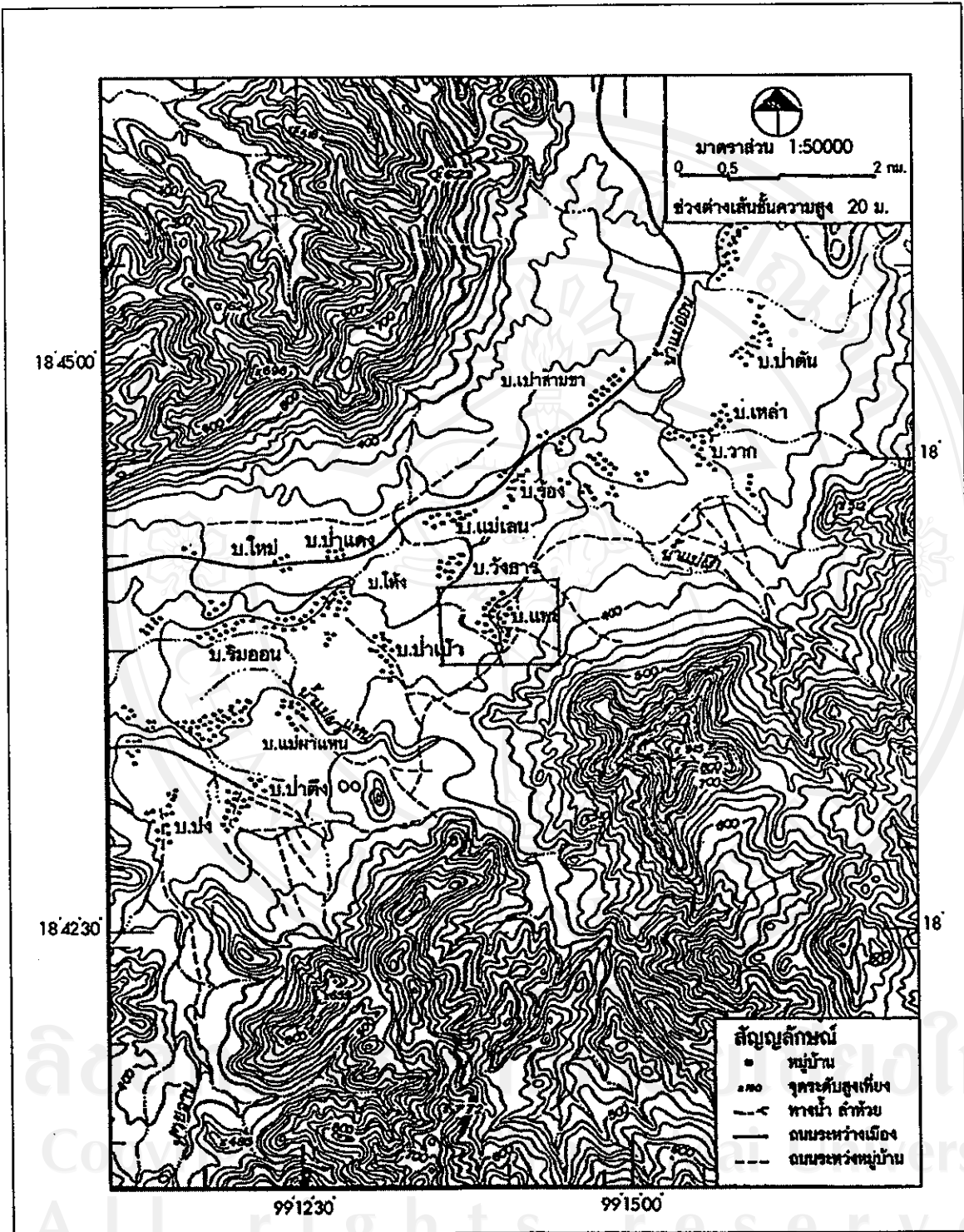
การสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านแพะจะปลูกสร้างตามแนวถนน มีบางส่วนที่กระจายไปตามชายทุ่ง โดยภาพรวมแล้วการปลูกสร้างบ้านเรือนจะปลูกให้อยู่บริเวณเดียวกันเนื่องจากเป็นเครือญาติกัน สภาพบ้านเรือนนั้นปลูกสร้างอย่างถาวร ตัวบ้านส่วนมากถ้าเป็นบ้านที่ปลูกสร้างมานานจะเป็นบ้านชั้นเดียวและทำมาจาก ไม้ ถ้าเป็นบ้านที่ปลูกสร้างไม่นานนักจะทำจากอิฐ บ้านเรือนส่วนมากจะมีขี้วัวฉางในบริเวณบ้านไว้สำหรับใส่ขี้วัวเปลือกที่ได้จากการทำนา สำหรับการบริโภคในครัวเรือน และมีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อรับประทาน ได้แก่ มะละกอมะม่วง ขนุน ตะไคร้ สาระแน ต้นกระเพรา ต้นมะกรูด ตำลึง เป็นต้น ถ้าบ้านหลังไหนไม่ได้ปลูกสามารถไปขอจากบ้านหลังที่ปลูกได้โดยไม่ต้องเสียเงินและถ้ามีงานทำบุญและกิจกรรมต่างๆ ก็สามารถขอเพื่อนำไปประกอบอาหารสำหรับเลี้ยงแจกได้โดยไม่ต้องเสียเงิน แต่ชาวบ้านแพะจะไม่นิยมนำพืชผักเหล่านี้ไปประกอบอาหารในงานพิธีศพ เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะทำให้พืชผักสวนครัวเหล่านี้จะตายลง ซึ่งจะมีวิธีแก้เคล็ด โดยการจ่ายเงินเป็นจำนวนเท่าไรก็ได้ถือว่าเป็นการซื้อก็สามารถทำได้

บ้านเรือนส่วนมากจะมีรั้วกันไว้ตามแนวถนน แต่จะไม่กั้นระหว่างตัวบ้านกับตัวบ้าน เนื่องจากเป็นเครือญาติกันจึงไม่ต้องกั้นรั้วระหว่างกัน แต่กั้นรั้วเฉพาะตัวบ้านที่ติดถนนก็เพียงพอแล้ว เพื่อสามารถเดินไปมาหากันได้สะดวก นอกจากนั้นในชุมชนยังมีถนนซอยทางเดินเข้าถึงกันได้ทุกหลังคาเรือน ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านแพะมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง สาเหตุที่ปลูกสร้างบ้านเรือนในบริเวณเดียวกันเพื่อความสะดวกในการไปมาหาสู่และฝากบ้าน หรือเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ช่วยดูแลลูกหลานๆ เมื่อหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวออกไปทำงานนอกบ้าน

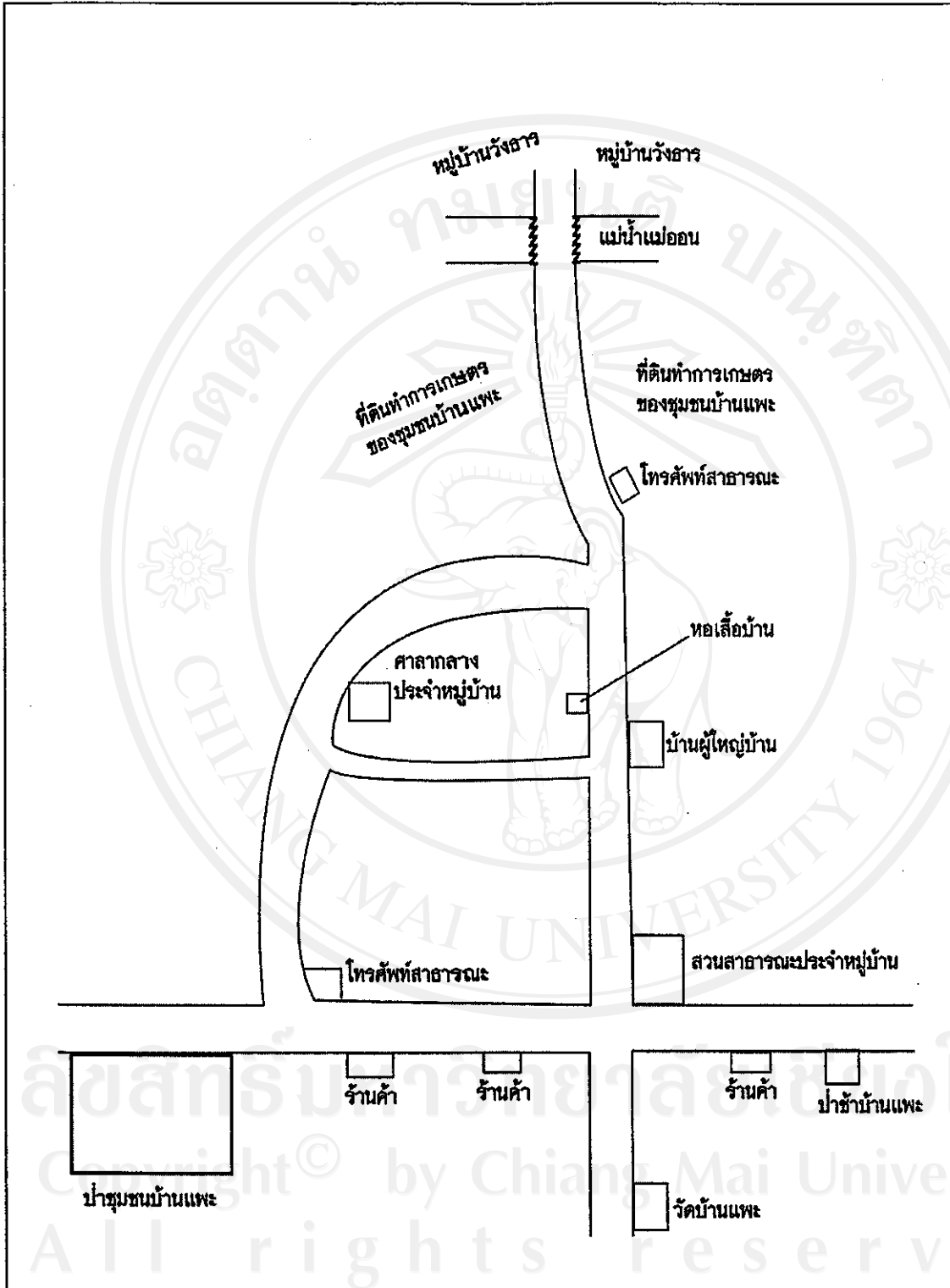
6. การถือครองที่ดิน

ชาวบ้านแพะมีพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยอยู่นอกเขตป่าสงวน และได้รับเอกสารกรรมสิทธิ์ในที่ดิน คือ นส. 3 ออกโดยกรมที่ดินเมื่อปี พ.ศ. 2512 สำหรับเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยและมีพื้นที่ปลูกพืชบางส่วนอยู่ในเขตโครงการจัดที่ดินในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ ป่าแม่ออน ซึ่งได้ดำเนินการโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านแพะมีพื้นที่ทั้งหมดจำนวนประมาณ 1,400 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำนาประมาณ 253 ไร่ พื้นที่ปลูกใบยาสูบประมาณ 48 ไร่ พื้นที่ปลูกข้าวโพดประมาณ 93 ไร่ และทำสวนผลไม้ประมาณ 35 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 65 ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าชุมชน 846 ไร่ ขนาดของพื้นที่ทำกิน โดยเฉลี่ยคือ ผู้ที่มีพื้นที่ทำกินน้อยกว่า 10 ไร่ มีประมาณร้อยละ 65.3 ผู้มีพื้นที่ทำกินระหว่าง 10-20 ไร่ มีประมาณร้อยละ 14.7 ผู้ที่มีพื้นที่ทำกินมากกว่า 20 ไร่ มีประมาณร้อยละ 4 สำหรับผู้ที่ไม่มีความทำกินเลยมีประมาณร้อยละ 16.0 ซึ่งผู้ที่ไม่มีความทำกินต้องเช่าที่นาของคนอื่นๆ เพื่อทำการเกษตร

การถือครองที่ดินทำกินของชาวบ้านแพะสมัยอดีตนั้นมาจากการบุกเบิกพื้นที่โดยอิสระ จากการเริ่มต้นด้วยครอบครัวเพียง 3 ครอบครัว ต่อมาเมื่อมีคนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นพื้นที่ทำกินจึงได้ขยายเนื้อที่เพิ่มขึ้นตาม โดยการบุกเบิกแผ้วถางเอาตามกำลังของแต่ละครอบครัวหรือบางรายก็ใช้วิธีซื้อ ขาย แลกเปลี่ยน ตามที่ได้ตกลงกัน รวมทั้งการได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษตกทอดเป็นมรดกสืบทอดกันต่อๆ มา

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษาบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4.2 แผนผังหมู่บ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

4.1.2 ลักษณะพื้นฐานทางสังคม

โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของชุมชนบ้านแพะนั้น จากการที่ผู้ศึกษาได้เข้าไป ทำการศึกษา ประกอบด้วยหัวข้อหลัก ได้แก่ ประชากร อาชีพ การศึกษา การบริโภค สุขภาพ และสถานอนามัย การบริการในหมู่บ้าน การปกครองภายในหมู่บ้าน และระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประชากร

ชุมชนบ้านแพะเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก ปัจจุบันนี้ปี พ.ศ. 2547 มีจำนวนครัวเรือนอยู่ทั้งหมด 105 หลังคาเรือน ประกอบไปด้วย ประชากรทั้งหมด 393 คน แยกเป็นประชากรผู้ชาย 195 คน และเป็นประชากรผู้หญิง 198 คน ลักษณะของครอบครัว มีทั้งครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวใหญ่ มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน ครอบครัวที่เล็กที่สุดประมาณ 1 – 2 คน ครอบครัวที่ใหญ่ที่สุดประมาณ 6 คน มีผู้อาวุโสที่อายุสูงสุดคือ 98 ปี และเด็กที่อายุน้อยสุดคือ 3 ปี หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย และเป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของครอบครัว รวมถึงหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ยังมีอาชีพเกษตรกรที่ต้องการ พังพาทอศัยน้ำ และป่าเพื่อทำการเกษตร (ข้อมูลจากความจำเป็นพื้นฐานปี พ.ศ. 2547, จปฐ.)

2. อาชีพ

ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรที่อาศัยการทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลักในการเลี้ยงชีพของชาวบ้านแพะ และทำการเกษตรเป็นลักษณะหมุนเวียน เริ่มต้นจากการปลูกข้าว หลังจากนั้นชาวบ้านจะแบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกปลูกใบยาสูบ และกลุ่มที่สองปลูกข้าวโพด การปลูกใบยาสูบและข้าวโพดทำขึ้นหลังจากเสร็จสิ้นการปลูกข้าวแล้ว การปลูกข้าวนั้นเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ถ้ามีผลผลิตเหลือจึงจะนำไปขาย และเมื่อได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกแล้ว ชาวบ้านจะเก็บไว้ในยุ้งฉางข้าวของตนเองก่อน ถ้าต้องการบริโภคข้าวสาร จะนำข้าวเปลือกนั้นไปสีเป็นข้าวสารเพื่อนำมาบริโภค ในสมัยอดีตบ้านแพะจะมีโรงสีข้าวเล็กๆ แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เนื่องจากชาวบ้านไม่นิยมนำข้าวสารมาสีที่โรงสีข้าวในชุมชนบ้านแพะ โดยให้เหตุผลว่าโรงสีข้าวเล็กจะแยกข้าวสารออกมาจากข้าวเปลือกแล้วสีจะไม่ขาว ไม่สวยและไม่น่ารับประทาน ชาวบ้านจึงได้นำข้าวเปลือกไปสีที่หมู่บ้านปางแทน

การทำนาของชาวบ้านแพะเริ่มขึ้นประมาณเดือนพฤษภาคม (เดือน 8) โดยเริ่มจากการเตรียมพื้นที่ เตรียมคันนา และเพาะกล้าไว้ก่อน ประมาณเดือนกรกฎาคม (เดือน 10) จะทำการขุดลอกเหมืองฝายเพื่อเตรียมทางไว้สำหรับให้น้ำไหลผ่าน หลังจากการขุดลอกเหมืองฝายเสร็จก่อนจึงทำการลงมือเพาะปลูกจริง และเดือนนี้ยังมีการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำที่บริเวณป่าซบน้ำ

เพื่อเช่นสรวง วิงวอน ขอให้ผีขุนน้ำช่วยคลบบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล มีน้ำไหลเพียงพอต่อการเพาะปลูกในฤดูแล้ง และคุ้มครองผลผลิตให้งอกงามสมบูรณ์ และยังเป็นารรวมตัวของชาวบ้านในด้านพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย ประมาณเดือนสิงหาคม (เดือน 11) ทำการเพาะปลูกจริงจนกระทั่งข้าวออกรวงในช่วงเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน (เดือนอ้าย - เดือนเกี๋ยง) และปลายเดือนพฤศจิกายน (เดือน เกี๋ยง) ถึงเดือนธันวาคม (เดือน 3) ทำการเก็บเกี่ยวประมาณเดือนมกราคม (เดือน 4) ทำพิธีทานข้าวใหม่ เพื่อเป็นการสำนึกบุญคุณของพระแม่โพสพ และพระแม่ธรณีที่ทำให้ได้ผลผลิตจากการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวข้าวนั้นโดยการนำเอาเฟืองพันรอบๆ รวงข้าวให้เป็นมัดกองรวมกัน ตากแดดไว้ 2-3 วัน นำเอาข้าวมาตีเพื่อให้ได้เมล็ดข้าว หลังจากนั้นนำเมล็ดข้าวที่ได้แล้วนำไปใส่กระสอบนำไปบรรทุกกลับบ้านไปเก็บไว้ในยุ้งฉางข้าว ซึ่งในช่วง เก็บเกี่ยวข้าวชาวบ้านจะทำการคัดเลือกรวงข้าวที่สมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป โดยเก็บใส่ถุงแยกไว้ ส่วนฟางข้าวจะมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านเข้ามาซื้อเพื่อนำไปเลี้ยงวัว การทำนาของชาวบ้านในสมัยอดีตอาศัยแรงควายเป็นหลักในการไถเตรียมพื้นที่ แต่ปัจจุบันนี้การไถนาได้อาศัยรถแทรกเตอร์ในการไถนาแทน เนื่องจากมีความสะดวกและรวดเร็ว

สิ่งสำคัญที่สุดต่อความอยู่รอดของการทำนา และทำให้ระบบนิเวศของนามีความสมบูรณ์และเกิดความหลากหลายทางด้านชีวภาพ คือ น้ำ ชาวบ้านแพะทิ้งพาน้ำจากหลายแห่งด้วยกันในการทำเกษตร ได้แก่ น้ำฝน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก น้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน และน้ำจากป่าซับน้ำ ทำให้ชาวบ้านได้มีการจัดการน้ำเพื่อให้ระบบนิเวศของนาอยู่ได้ โดยมีการจัดตั้งกลุ่มเหมืองฝาย มีการนำวัสดุจากป่า เช่น ไม้ไผ่หรือวัสดุอย่างอื่นในท้องถิ่นมาทำฝายและทำล้าเหมืองเพื่อต่อน้ำเข้านา โดยจะมีแก้มเหมืองเป็นผู้ทำการควบคุมดูแลทำให้กลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝายเป็นกลุ่มหนึ่งที่ช่วยกันดูแล รักษาป่าชุมชน เพื่อให้มีน้ำใช้ในการทำการเกษตรในขณะที่ ไม่มีน้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน

หลังจากการเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนา ชาวบ้านจะทำการเตรียมพื้นที่ไว้สำหรับปลูกข้าวโพด และปลูกไผ่ยาสูบ ลุงศรีนวล ทาพรหม เล่าให้ฟังว่า “ในอดีตตนเองมีอาชีพทำนา ปลูกข้าว และปลูกยาสูบ แต่ปัจจุบันนี้มีอาชีพปลูกข้าวและปลูกข้าวโพด เนื่องจากว่าการปลูกยาสูบนั้นต้องใช้สารเคมีฆ่าแมลงในการกำจัดศัตรูพืชของยาสูบ ทำให้เกิดผลจากสารเคมีตกค้างในร่างกาย และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ ทำแล้วเหนื่อยต้องนำไผ่ไปส่งที่โรงบ่มขนาดเล็ก หรือ โรงบ่มส่วนตัว เพื่อนำไผ่ยาสูบนั้นมาเสียบเป็นไม้ๆ แล้วทำการอัดไผ่ยาสูบให้แห้งเป็นก้อนๆ ละ 70 กิโลกรัม หลังจากนั้นจึงนำไปขายให้แก่โรงบ่มของทางรัฐบาล คือ โรงบ่มไผ่ยาสูบแม่เลน ตำบล อ่อนเหนือ ซึ่งมีหลายครั้งที่ลุงศรีนวลถูกเจ้าของโรงบ่มขนาดเล็กเอาเปรียบ โกงน้ำหนักบ้าง แอบเอาไผ่ยาสูบที่เกรดไม่ดีสอดใส่ข้างในบ้างเพื่อให้ได้น้ำหนักที่มากพอ ถ้าส่ง

ให้โรงบ่มไบยาสูบแม่เลนทำการตรวจสอบ ถ้าไม่ได้มาตรฐานจะถูกโรงงานไบยาสูบแม่เลนทำการตีกลับ และไม่สามารถขายได้ ทำให้ลุงศรีนวลหันมาเปลี่ยนเป็นปลูกข้าวโพดแทน การปลูกข้าวโพดนั้นสามารถขายได้ทั้งฝักอ่อนของข้าวโพด จะมีพ่อค้าจากหมู่บ้านเหล่า อำเภอสันกำแพงมารับซื้อ ส่วนลำต้นข้าวโพดนั้นเกษตรกรที่เลี้ยงวัวจะมารับซื้อเพื่อเป็นอาหารของวัว โดยพ่อค้าเหล่านั้นมารับซื้อถึงในหมู่บ้านเลย ข้าวโพดนั้นจะใช้เวลาตั้งแต่เริ่มปลูกจนสามารถตัดฝักอ่อนได้รวมระยะเวลาทั้งหมด 45 วัน และที่สำคัญข้าวโพดเป็นพืชที่ไม่ต้องการน้ำมาก จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกในฤดูที่ไม่ใช่ฤดูฝน แต่ชาวบ้านบางคนก็ปลูกไบยาสูบปัจจุบันนี้เหลือเพียงจำนวนน้อยประมาณ 3 ราย นั้น เนื่องจากยังมีปัญหาเรื่องหนี้สินกับโรงบ่มยาสูบ ถ้าหมดหนี้สินแล้วทุกคนก็จะเปลี่ยนมาเป็นปลูกข้าวโพดแทน”

อาชีพรองของชาวบ้านแพะ คือ การรับจ้างทั่วไป ได้แก่ รับจ้างเก็บไบยาสูบรับจ้างเกี่ยวข้าว และผู้หญิงบางคนทำงานในโรงงานเย็บผ้าต่างๆ ที่เขตอำเภอสันกำแพง ส่วนผู้ชายบางคนไปรับเหมาก่อสร้าง จะรับเหมาตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งการรับจ้างทั่วไปจะเป็นลักษณะไปเข้าเย็นกลับ และจะไปกันเป็นกลุ่มๆ

3. การศึกษา

ชาวบ้านส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับของทางราชการ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับอายุของชาวบ้าน ถ้าอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ก็จะจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อายุประมาณ 40 – 50 ปี จะจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และอายุประมาณ 20 – 40 จะจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีส่วนน้อยที่ไม่รู้หนังสือ ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้นิยมส่งลูกเรียนในระดับที่สูงขึ้นจนกระทั่งถึงระดับปริญญาตรี (ข้อมูลจากความจำเป็นพื้นฐานปีพ.ศ. 2547, จปฐ.)

ชุมชนบ้านแพะไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงต้องส่งบุตรหลานไปเรียนที่ต่างหมู่บ้านหรือในตำบล และอำเภออื่นๆ ได้แก่ โรงเรียนวัดบ้านโห่ง โรงเรียนวัดเปาสามขา และโรงเรียนสันกำแพง ในสมัยอดีตเด็กๆ จะปั่นจักรยานไปโรงเรียนกันเป็นกลุ่มๆ แต่ปัจจุบันนี้มีรถรับส่งนักเรียนประจำโรงเรียนต่างๆ ทำให้ผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้ลูกหลานขึ้นรถไปโรงเรียน แต่ละแห่งที่ลูกหลานของตนเรียน เนื่องจากผู้ปกครองเห็นว่าบุตรหลานมีคนเดียวจะปลอดภัยกว่าให้เดินทางไปโรงเรียนเอง

การศึกษาในระบบชุมชน

เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในหมู่ญาติมิตร เพื่อน คนร่วมงานที่รู้จักกัน เป็นลักษณะการศึกษาที่หลากหลาย มีการเรียนรู้ตั้งแต่เทคนิค ทักษะการพัฒนาอาชีพสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพในชีวิตประจำวันได้ การถ่ายทอดความรู้ในชุมชนนี้ไม่ได้เข้าสู่ระบบโรงเรียน เป็นเพียงการถ่ายทอดทางระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ โดยการลงมือปฏิบัติจริง

จึงไม่ได้มีใบรับรองว่าจบการศึกษาระดับใด ได้แก่ การรับเหมาก่อสร้าง การทำนา ทำไร่ เป็นต้น การรับเหมาก่อสร้างของชาวบ้านแพะ จะเป็นการรวมกลุ่มกันใครถนัดด้านไหน เช่น ถนัดเรื่องงานไม้ ถนัดงานปูน จะช่วยกันทำงานและไม่ได้มีการถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่ใครมีความสนใจ หรือมีความรู้ความสามารถด้านใดก็ไปช่วย ไปดู และไปทำเปรียบเสมือนครูพักลักจำ จนทำให้ลูกหลานที่สนใจสามารถทำได้จนถึงเชี่ยวชาญ ส่วนเรื่องการทำการเกษตรนั้น เป็นการสืบทอดมาจากอาชีพดั้งเดิมของครอบครัว โดยบางครอบครัวที่มีไร่นาเป็นของตนเองจะทำการยกไร่นาเหล่านั้นให้แก่ลูก ยามเมื่อตัวเองแก่ตัวลงจนไม่สามารถทำงานได้ ทำให้บางครอบครัวมีอาชีพทำนามาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ถ้าครอบครัวที่ไม่มีผู้สืบทอดก็จะให้คนอื่นเช่าที่นาเพื่อทำการเกษตร

4. การบริโภค

หมู่บ้านแพะมีระบบสาธารณูปโภคที่สะดวก ได้แก่ มีไฟฟ้า มีระบบประปาหมู่บ้าน ส่วนในเรื่องการบริโภคอาหารการกินของชาวบ้านแพะนั้น ไม่จำเป็นต้องซื้อหาให้สิ้นเปลืองเงินมากนัก เนื่องจากว่าชาวบ้านแพะมีอาชีพหลักคือ การทำการเกษตร ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาปลูกข้าวรับประทาน และมีข้าวสารไว้รับประทานตลอดทั้งปี ส่วนข้าวสารที่เหลือจึงนำไปจำหน่าย ทำให้ชาวบ้านส่วนมากจะซื้อเพียงแต่อาหารประเภทกับข้าว หรือสิ่งที่นำมาปรุงเป็นอาหารมากกว่า อาหารการกินของชาวบ้านแพะก็จะหาง่ายและสะดวกมากไม่ต้องซื้อหาเพียงแต่เอาแรงงานเข้าแลกจากการเข้าไปเก็บหาอาหารในบริเวณป่าชุมชน โดยการเก็บผักต่างๆ ยอดหวาย ปลีกกล้วยป่า ผักตำลึง ผักกูด ไข่มดแดง แต่ถ้าเป็นฤดูฝนพืชผักต่างๆ จากป่าจะมีมากกว่าฤดูอื่น โดยมากจะเป็นพวกหน่อไม้ไผ่ และเห็ดชนิดต่างๆ ถ้าเก็บผักต่างๆ ได้มากก็สามารถนำไปขายเล็กๆ น้อยๆ ภายในหมู่บ้านเดียวกัน หรือนำไปแบ่งกันภายในเครือญาติเดียวกัน และยังสามารถหาปลาได้จากอ่างเก็บน้ำในป่าชุมชนเพื่อนำมาบริโภคได้อีกด้วย ทำให้ฤดูฝนชาวบ้านแพะแทบจะทุกหลังคาเรือนมีอาหารงานหลัก คือ แกงหน่อไม้ และสารพัดจานเห็ด และบางหลังคาเรือนยังมีปลาเป็นอาหารงานพิเศษด้วย

5. สุขภาพและอนามัย

การดูแลสุขภาพและอนามัยของชาวบ้านแพะ เป็นการผสมผสานรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งยังมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในลักษณะของการดูแลสุขภาพภายในครัวเรือนตามประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นการ ใช้สมุนไพรรักษาโรคและการไปรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน

ชุมชนบ้านแพะในสมัยอดีตได้มีการพึ่งพาสมุนไพรจากป่าชุมชนมาก ไม่ว่าจะเจ็บป่วยประเภทใดๆ จะเข้าไปหาสมุนไพรในป่าชุมชนเพื่อนำมาต้มกินเป็นการรักษาโรคต่างๆ

เนื่องจากไม่มีโรงพยาบาลอยู่บริเวณใกล้กับหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านที่เป็นผู้สูงอายุรู้จักสมุนไพรค่อนข้างมาก แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านมีการพึ่งพาสายาสามัญแผนปัจจุบันมากกว่ายาสมุนไพร สาเหตุที่ว่าหาได้ง่ายและสะดวกกว่า เนื่องจากยาสมุนไพรต้องให้ผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปเอาในป่าชุมชนแล้วจึงนำสมุนไพรเหล่านั้นมาต้มกินเพื่อรักษาโรค สมุนไพรบางชนิดนำมาใช้รักษาโรคโดยใช้เพียงชนิดเดียวก็สามารถรักษาอาการเจ็บปวดได้ แต่บางชนิดต้องใช้ร่วมกับสมุนไพรหลายชนิดมาต้มรวมกันก่อนนำไปต้ม ทำให้ชาวบ้านหลายคนมองว่าเป็นกระบวนการยุ่งยากในการนำไปต้มก่อนนำมารับประทาน แม้แต่สมุนไพรบางชนิดสามารถผ่านรับประทานได้ทันที แต่รสชาติขมทำให้ยากต่อการรับประทาน และที่สำคัญคือมีผู้รู้เรื่องสมุนไพรมีเหลือเพียงจำนวนน้อย ส่วนมากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากแล้ว จึงไม่สะดวกในการเข้าไปเก็บสมุนไพรในป่า และผู้รู้เรื่องสมุนไพรเหล่านั้นไม่ยอมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรให้บุคคลอื่นได้เรียนรู้ และอีกส่วนหนึ่งมาจากสมัยอดีตที่มีการบุกเบิกพื้นที่ป่า เพื่อนำไม้เหล่านั้นออกมาใช้ประโยชน์ ส่งผลทำให้สมุนไพรถูกทำลายไปจำนวนหนึ่ง แต่ยังมีชาวบ้านแะส่วนหนึ่งที่มีความเชื่อในเรื่องสมุนไพรว่าสามารถใช้รักษาโรคได้ เพราะบางครั้งยังได้มีการขอร้องให้ผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปนำเอาสมุนไพรจากป่ามาให้รับประทานแก้โรคเจ็บปวดเล็กๆ น้อยๆ อยู่เป็นเนืองๆ หรือแม้แต่บางครั้งชาวบ้านไปหาหมอจากโรงพยาบาลและได้วินิจฉัยโรคแล้วว่าตนเองเป็นโรคอะไร จึงเข้าไปขอคำปรึกษาจากผู้รู้เรื่องสมุนไพรว่ามีสมุนไพรที่นำมารักษาโรคที่ตนเป็นอยู่ขณะนี้บ้างไหม ถ้ามีและสามารถรักษาได้ก็จะขอร้องให้ผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปเก็บนำมาให้บริโภคนานาชาติสามัญก็มี

ชุมชนบ้านแะไม่มีสถานีนอนมัยประจำหมู่บ้าน ถ้าเกิดอาการเจ็บปวดเล็กๆ น้อยๆ ชาวบ้านจะเข้าไปขอรับยาได้ที่บ้านของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จะมีอาสาสมัครพื้นบ้านทั่วไปที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปขอรับยาได้ แต่ถ้าชาวบ้านรู้สึกมีอาการยังไม่ดีขึ้นนักและต้องไปโรงพยาบาลโดยไม่ต้องการเสียค่าใช้จ่าย ชาวบ้านต้องไปที่สถานีนอนมัยแม่ผาแทนก่อนเป็นอันดับแรกเพื่อวินิจฉัยโรคเบื้องต้น แต่ถ้าสถานีนอนมัยไม่สามารถวินิจฉัยและรักษาโรคได้จะทำเรื่องส่งตัวไปยังโรงพยาบาลแม่ออน หรือโรงพยาบาลสันกำแพง ถ้ายังไม่สามารถรักษาได้อีกจะถูกส่งตัวไปยังโรงพยาบาลนครพิงค์ ชาวบ้านแะได้รับอภิสิทธิ์ในการเลือกโรงพยาบาลแม่ออน หรือโรงพยาบาล สันกำแพง เนื่องจากว่าชุมชนบ้านแะอยู่ในเขตอำเภอ สันกำแพงควรจะไปโรงพยาบาลสันกำแพง แต่หมู่บ้านแะนั้นใกล้โรงพยาบาลแม่ออนมากกว่า ทำให้มีการยกเว้นว่าสามารถเลือกโรงพยาบาลแม่ออนได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลือกโรงพยาบาลแม่ออน เพราะว่ายู่ใกล้บ้านแต่บางคนก็เลือกโรงพยาบาลสันกำแพงได้ให้เหตุผลว่าโรงพยาบาลแม่ออนไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัยเท่าเทียมกับโรงพยาบาลสันกำแพง และเจ้าหน้าที่ยัง

พูดจาไม่ไพเราะด้วย ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่จะมีบัตรทองของรัฐบาลที่เป็น โครงการ 30 บาท รักษาโรคทั่วไป

6. การให้บริการภายในหมู่บ้านแพะ

ในชุมชนบ้านแพะมีการให้บริการที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชาวบ้านที่ชาวบ้านทุกคนสามารถใช้บริการได้คือ

1. ร้านค้า 3 แห่ง ขายของชำ ได้แก่ สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก กะปิ น้ำปลา เป็นต้น และมีพวกอาหารสด ได้แก่ ผัก เนื้อหมู ไก่ เป็นต้น และทุกวันตอนเย็นจะมีรถที่ขายอาหารสำเร็จรูปและอาหารสดที่ซื้อมาจากตลาดสันกำแพงเข้ามาขายในบริเวณหมู่บ้าน นอกจากนี้ทุกวันอาทิตย์มีตลาดนัดขายของทุกชนิดที่หมู่บ้านริมออนใต้ ซึ่งมีบริเวณใกล้กับชุมชนบ้านแพะทำให้ชาวบ้านแพะไปจับจ่ายใช้สอยที่นั่นเป็นประจำ

2. ร้านอาหารตามสั่ง 1 ร้าน เป็นอาหารจานเดียวง่ายๆ ในตอนกลางวัน แต่ตอนเย็นก็จะมีเนื้อหมู หรือเนื้อวัวบึ่ง ย่าง ขาย

3. อาสาสมัครสาธารณสุข สุขประจำหมู่บ้านหรือ อสม. มีจำนวน 11 คน บ้านของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านแต่ละหลังจะมีอาสาสมัครประจำบ้านที่เป็นกองกลางของหมู่บ้านแพะ ซึ่งชาวบ้านสามารถเข้าไปขอรับบริการขั้นพื้นฐานได้

4. ศาลากลางหมู่บ้าน 1 แห่ง อดีตใช้เป็นที่ตั้งของการบริการในด้านสาธารณสุข มีการจำหน่ายยาสามัญแผนปัจจุบันทุกวันศุกร์ ทำให้มีอุปกรณ์การรักษาพยาบาลของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอีกด้วย แต่ปัจจุบันนี้ศาลาแห่งนี้ไม่ใช่เป็นที่ตั้งของการบริการในด้านสาธารณสุข แต่ไปตั้งที่บ้านของอาสาสมัครสาธารณสุขแทน และสมัยอดีตใช้ศาลาหลังนี้เป็นสถานที่ประชุมของชาวบ้านด้วย แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านแพะได้ใช้วัดจันทรรมรังษี (วัด บ้านแพะ) แทนศาลากลางหมู่บ้านหลังนี้ ทำให้ปัจจุบันนี้ศาลากลางหมู่บ้านนี้ใช้เพียงเป็นแหล่งเก็บวัสดุอุปกรณ์ส่วนรวมที่ใช้ภายในหมู่บ้าน ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ แก้วน้ำ งาน เป็นต้น และติดตั้งเครื่องเสียงตามสายรวมถึงเก็บอุปกรณ์ดับไฟป่าด้วย

5. สวนสาธารณะประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง บางคนสามารถเข้ามาเล่นกีฬาหรือใช้ประโยชน์อื่นได้ เนื่องจากเป็นสถานที่โล่งกว้าง

6. เครื่องกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่ศาลากลางหมู่บ้าน 1 เครื่อง ไว้บริการเสียงตามสายภายในหมู่บ้านเพื่อประกาศข่าวสารต่างๆ ให้ชาวบ้านได้รับรู้ โดย อบต. ศรายุทธ จะเป็นผู้ทำหน้าที่ประกาศ ซึ่งในอดีตเครื่องกระจายเสียงมีที่บ้าน อบต. ศรายุทธ ทาพรหม แต่ปัจจุบันนี้เครื่องกระจายเสียงมีที่ศาลากลางหมู่บ้านแทน

7. การจัดการเรื่องขยะ ในสมัยอดีตทางองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ มีโครงการจัดเก็บขยะของทั้งตำบล แต่เนื่องจากมีปัญหาในด้านไม่มีที่ทิ้งขยะและหมู่บ้านใกล้เคียง ก็ไม่ยอมให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้นำขยะไปทิ้งในบริเวณหมู่บ้านของเขา ทำให้โครงการนี้ได้ยกเลิกไป ดังนั้นปัจจุบันนี้ชาวบ้านแพะได้มีการจัดการขยะโดยการเผาขยะตามครัวเรือน

8. มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง

9. วัดจันทธรรมรังษี (วัดบ้านแพะ) เป็นสถานที่ประชุมชาวบ้านและที่เก็บเงินที่ หรืออุปกรณ์ใหญ่ๆ เนื่องจากวัดยังไม่ได้สร้างโรงเรียนที่ปิดมิดชิด

10. ป่าช้าหมู่บ้านแพะ

11. ป่าชุมชนบ้านแพะ

12. หนองขั้วน้ำจากตาน้ำหรือรูน้ำไหลที่ป่าชุมชนแล้วส่งไปเก็บยังแท้งก์น้ำ

13. แท้งก์น้ำ 4 แท้งก์ไว้สำหรับพักน้ำ แล้วทยอยส่งตามบ้านเรือนจากระบบ

ประปาหมู่บ้าน

14. ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน

7. การปกครองภายในหมู่บ้าน

การปกครองของหมู่บ้านแพะขึ้นอยู่กับอำนาจในการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการของหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และสามารถออกเสียงได้ แต่ถ้าเกิดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันต้องมีการนับคะแนนเสียง และถือว่าคะแนนนั้นเป็นเอกฉันท์ เป็นลักษณะการปกครองแบบ ล้อยทีล้อยอาศัยและประชาธิปไตย ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ดูแลลูกบ้าน และมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ซึ่งแต่ละฝ่ายมีกรรมการในการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ และผู้ใหญ่บ้านยังมีบทบาทสำคัญในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

หมู่บ้านแพะมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายแก้ว จอมใจป้อ ในปี พ.ศ. 2513 ต่อมาผู้ใหญ่บ้านได้เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2523 ชาวบ้านได้เลือกผู้ใหญ่คนใหม่ขึ้นมาแทน คือ นายบุญมี อินตาคง (ลูกเขย ของผู้ใหญ่แก้ว) ผู้ใหญ่บ้านคนต่อมาคือ นายบุญเลื่อน ธนะคำ (หลานผู้ใหญ่บุญมี), นายประเทือง สัจวร และนายสมชาย ปารมี ตามลำดับ และผู้ใหญ่บ้านคน ปัจจุบันคือ นายบุญเลื่อน ธนะคำ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2547 ผู้ใหญ่บ้านทุกคนจะมีวาระการทำงาน 5 ปี

คณะกรรมการของชุมชนปัจจุบัน ได้แก่

1. นายบุญเลื่อน	ธนะคำ	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายจิตต์เกษม	ชมภูคำ	เลขานุการ

3. นายนฤตล	ธรรมดین	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4. นายสนิท	สมช้อ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5. นายถนัค	พงศ์พ้ง	เหรัญญิก
7. นายบุญถึถ	คอชแถ้วชว	เหรัญญิก
8. นายปัญญา	ป็นปน	กรรมการ
9. นายราช	ใจตา	กรรมการ
10. นายวาท	นางเมะ	กรรมการ
11. นายถนัค	พงพ้ง	กรรมการ
12. นายเปล่งศรี	ไชยสิทธิ์	กรรมการ
13. นายบุญถึถ	คอชแถ้วชว	กรรมการ
14. นายสุชาติ	อินตะ	กรรมการ
15. นายนวล	ธรรมดین	กรรมการ
16. นายป็นแถ้ว	ปัญญาเรื่อ	ประธานประชาคม
17. นายลัถ	พรหมใจ	ประธานผู้สูงอายุ
18. นายบุญเสพ	กันธาทิพย์	ปราชญ์/มัตทายก/ปู้จ่าน
19. นายประเทื่อ	สังวร	ประธานกลุ่มเกษตร
20. นางเก็ดแถ้ว	สินธูยา	ประธานกลุ่มแม่บ้าน
21. นายศรายุทธ	ทาพรหม	อบต. กรรมการที่ปรึกษา
22. นายสุบิล	พรหมเจียว	อบต. กรรมการที่ปรึกษา
23. นายจรัส	เคชะพันธุ์	ประธานอพปร.
24. นายพจน์	ธรรมดین	หัวหน้าเหมือฝ่าย
25. นายทอง	นางเมะ	รองหัวหน้าเหมือฝ่าย

คณะกรรมการหมู่บ้านได้แยกตามบทบาทสถานะทางสังคม กล่าวโดยรวมได้ว่าเป็นการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของชุมชน เพื่อตอบสนองส่งเสริมหรือสนับสนุนภารกิจส่วนรวมของหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับองค์การปกครองของหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ คณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละคนมีหน้าที่ช่วยกันดูแลสอดส่องดูแลให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่บ้าน และทำหน้าที่ให้บริการคนในหมู่บ้าน ได้แก่ การสำรวจข้อมูลต่างๆ ของหมู่บ้าน ทั้งข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ที่สำรวจกันเป็นประจำทุกปี การพัฒนาหมู่บ้าน การเก็บเงินช่วยเหลืองานกุศล การช่วยเหลืองานที่วัด ตลอดจนเชิญชวนสมาชิกไปเลือกตั้ง รวมถึงการจัดประชุมชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านกลุ่มนี้เองก็ยังคงเป็นกลุ่มที่ดูแลในเรื่องของป่าชุมชนบ้านแพะอีกด้วย

การประชุมชาวบ้านจะใช้เวลาช่วงกลางคืน ประมาณ 20.00 น. เนื่องจากลูกบ้านปลอดภัยจากการทำมาหากิน มีการเรียกชาวบ้านมาประชุมพร้อมๆ กัน การประชุมทุกครั้งสมาชิกในครัวเรือนอย่างน้อยหนึ่งคนในหนึ่งครัวเรือน จะมาเข้าประชุมและนำไปบอกต่อคนในครัวเรือน หากครัวเรือนนั้นไม่สามารถมาประชุมได้ต้องมีการแจ้งให้ทางผู้ใหญ่บ้านทราบก่อนการประชุม วันรุ่งขึ้นหลังจากการประชุม ผู้ใหญ่บ้าน หรือญาติที่มีบ้านเรือนใกล้เคียงจะเป็นผู้นำเรื่องที่ประชุมได้ทำการกันไปบอกผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุม ทำให้ชาวบ้านทุกคนทราบเรื่องที่ประชุมทุกเรื่อง แต่ถ้ามีการให้แสดงความคิดเห็น และมีการตัดสินใจกันในลักษณะการยกมือเป็นประชาธิปไตย ชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมถือว่าสละสิทธิ์นั้น และต้องยอมรับความเป็นเอกฉันท์ของที่ประชุม ในการประชุมนั้นผู้ใหญ่บ้านจะทำการเรียกประชุมต่อเมื่อมีเรื่องเร่งด่วนหรือปัญหาใหญ่ๆ ผู้ใหญ่บ้านจะทำการนัดหมายประชุมกับชาวบ้านเลย หรือ ถ้าไม่มีเรื่องเร่งด่วนจะมีการประชุมชาวบ้านเดือนละครั้งหรือสองเดือนครั้ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การประชุมแต่ละครั้งจะมีการแจ้งจากเสียงตามสายล่วงหน้าก่อนวันประชุม และทุกครั้งจากการประชุมจะมีการสอดแทรกเรื่องป่าชุมชนในด้านสาเหตุปัญหาและข้อเสนอแนะจากชาวบ้าน เพื่อปรับปรุงป่าชุมชนให้คงอยู่และยั่งยืนตลอดไป

8. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

ลักษณะทางสังคมทั่วไปเป็นความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านในลักษณะของเครือญาติและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากว่าความสัมพันธ์ของชาวบ้านแพะนั้น หากสืบแล้วความเกี่ยวพันในฐานะเป็นเครือญาติของชาวบ้าน เนื่องจากการก่อตัวของหมู่บ้านที่เกิดจากชาวบ้านที่ได้อพยพแยกครอบครัวมาจากหมู่บ้านเดียวกันคือ หมู่บ้านวังธาร จึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด ทั้งระดับครัวเรือนและระดับหมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในการประกอบอาชีพ และความเชื่อ พิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ มีการพบปะพูดคุยกันระหว่างเครือญาติอยู่เป็นประจำ รวมถึงยังมีการไปมาหาสู่กันเสมอ หรือในโอกาสที่มีการทำบุญในกลุ่มเครือญาติหรือภายในหมู่บ้าน

การที่ชาวบ้านในชุมชนมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันขึ้นระหว่างครอบครัวเครือญาติและชุมชน ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการและการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตจากการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือมีความสัมพันธ์แบบพี่น้องกันในระบบเครือญาติ ได้ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนอยู่กันอย่างออมชอมแบบพี่น้องที่พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน ดังนั้น เมื่อทุกคนประสบปัญหาหรือพี่น้องประสบปัญหาขึ้น จึงทำให้ทุกคนเข้ามาช่วยกัน ในหลายด้านเป็นลักษณะวงศาวานเครือญาติ (เครือญาติในและต่างหมู่บ้าน) โดยเชื่อมโยงไปทางเครือญาติก่อนแล้วค่อยจะขยายไปกลุ่มอื่น

นายพล ธรรมดิน ได้กล่าวว่า การที่เราอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นเราไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ บางครั้งเราต้องอาศัยคนอื่น และเราไม่สามารถทำทุกอย่างได้ด้วยตนเอง ก็จะต้องเข้าไปขอคำปรึกษาหารือและขอความคิดเห็นจากคนอื่นเพื่อเป็นแนวทางแก้ไขต่อไป

ชุมชนหนึ่งๆ สามารถมีความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบและความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง สายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องทำให้เกิดการเกาะกลุ่มกัน มีความเชื่อมโยง ให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าบางขณะอาจจะมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่จะถูกแก้ไขโดยผู้สูงอายุในเครือญาติเดียวกัน ส่วนความสัมพันธ์ทางอ้อมโดยการแต่งงาน ทำให้ความเป็นเครือญาติในแต่ละครอบครัวและระหว่างครอบครัวจะมีสูง ส่งผลถึงการเชื่อมโยงต่างๆ ได้แก่ การตกลงร่วมกัน การให้ความร่วมมือกัน การช่วยเหลือกัน เป็นต้น ทำให้ง่ายต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน

ชาวบ้านแพะยังคงมีระบบการเอามือหรือลงแขกเกี่ยวข้าวในช่วงฤดูการทำนา จะมีชาวบ้านมาช่วยกันลงแขกที่เป็นลักษณะการเอามือ ใครทำนาวันไหนก็ไปช่วยกันสลับกันไป แต่ในยามที่แรงงานในครอบครัวขาดแคลน ก็จะมีจ้างแรงงานมาช่วย รวมถึงชาวบ้านแพะยังคงมีระบบการแบ่งปันกันกิน โดยเฉพาะด้านอาหารการกิน เช่น บ้านนี้ทำกับข้าวเยอะก็จะเอาไปแบ่งปันให้ครอบครัวเพื่อนบ้านที่สนิทกัน หรือเครือญาติ และถ้ามีใครผ่านไปผ่านมาจะมีการชวนเชิญรับประทานอาหาร และที่สำคัญในชุมชนบ้านแพะแห่งนี้ไม่มีการลักเล็กขโมยน้อย

กลุ่มต่างๆ ที่สำคัญในชุมชนบ้านแพะ ได้แก่

กลุ่มเกษตรกรทำนา สมาชิกกลุ่มส่วนมากเป็นคนที่ทำการเกษตร มีจำนวนสมาชิกประมาณ 47 คน กลุ่มนี้มีการของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ เพื่อนำไปซื้อปุ๋ย ซื้อพันธุ์พืชนำมาขายให้กับทางกลุ่ม และสมาชิกสามารถกู้ยืมเงินนี้ได้ สมาชิกจะได้เงินปันผลจากการขายและจากดอกเบี้ยเงินกู้ของสมาชิก กลุ่มเกษตรกรทำนาได้มีการกู้ยืมเงินจากองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ ในปี พ.ศ. 2539 จำนวน 12,000 บาท และ ปี พ.ศ. 2542 จำนวน 30,000 บาท และทางกลุ่มต้องนำไปคืนองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท ทุกปี จนกระทั่งหมดหนี้ เงินกู้ยืมจากองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้จำนวนนี้ไม่มีดอกเบี้ย สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาสามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มได้ในช่วงเดือนมิถุนายน ถึงเดือนธันวาคม และส่งคืนเงินกู้ให้กับทางกลุ่มในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนพฤษภาคม การกู้ยืมเงินแต่ละครั้งจำนวนสมาชิกที่ทำการกู้เงินได้ไม่เกิน 18 ราย สมาชิกทุกคนจะได้รับเงินกู้เฉลี่ยเป็นจำนวนเท่าๆกัน และจ่ายดอกเบี้ย 200 บาท และที่สำคัญสมาชิกต้องนำเงินมาคืนช้าที่สุดภายในเดือนพฤษภาคม ถ้าไม่เช่นนั้นสมาชิกทั้งกลุ่มจะรวมตัวกัน เพื่อตัดออกจากกลุ่ม หลังจากการมีการทวงถาม 2 ครั้ง และยังไม่ได้รับชำระเงินคืน

กลุ่มเหมืองฝาย สมาชิกกลุ่มจะเป็นกลุ่มที่ต้องใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร หรือ เกษตรกร ได้แก่ ทำนา ปลูกข้าว และปลูกใบยาสูบ และกลุ่มนี้เองเป็นกลุ่มหลักที่ต้องไปช่วยกัน ลองเหมืองฝายก่อนที่จะมีน้ำไหลมาจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน เพื่อกำจัดเศษหิน ดิน โคลนออกจาก ทางน้ำไหลไปสู่พื้นที่ทำการเกษตร เพาะปลูกของชาวบ้านแพะ และกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มที่ต้องไปรวม ตัวกันในการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำทุกปี โดยทางกลุ่มเหมืองฝายจะได้นำไก่คนละตัว หรือจ่ายเงินเพื่อ เป็นค่าหมูและค่าเหล้าในการจัดทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำที่บริเวณตาน้ำไหล หรือรูน้ำไหล เนื่องจากมี ความเชื่อว่าผีขุนน้ำนี้จะช่วยคลบนันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและมีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูก และใช้ในครัวเรือน

กลุ่มสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตร (ชกส.) สมาชิกกลุ่มจะเป็นชาวบ้าน ที่เป็นลูกค้ำของธนาคารเพื่อการเกษตรที่ทำการเกษตร ได้แก่ ทำนา ปลูกข้าวโพด ปลูกใบยาสูบ ส่วนมากชาวบ้านแพะจะเป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์แทบจะทุกครัวเรือน เนื่องจากได้กู้เงินเหล่านั้นมาลงทุนใช้ในการทำการเกษตร และจากการทำการเกษตรก็จะพอมีกำไร ไป คืนให้ทางธนาคารได้ในแต่ละปี และกลุ่มนี้ก็ได้ทำสัญญาอุปถัมภ์กับทางธนาคารด้วย โดย ทุกเดือนชาวบ้านจะต้องจ่ายเงินประมาณ 100-200 บาท ให้กับทางธนาคาร ขึ้นอยู่กับว่าทั้งประเทศ มีจำนวนสมาชิกของธนาคารได้เสียชีวิตลงเป็นจำนวนกี่ราย ถ้ามีคนเสียชีวิตญาติของผู้เสียชีวิตจะ ได้รับเงิน ประมาณ 100,000 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีงานศพสำหรับผู้เสียชีวิต

กลุ่มผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่มส่วนมากจะมีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ลักษณะการ เข้ากลุ่มจะเป็นไปตามความสมัครใจ กลุ่มนี้จะมีการเก็บเงินจากสมาชิกรายละ 5 บาท สำหรับ จัดพิธีศพของสมาชิกในกลุ่ม ถ้าสมาชิกในกลุ่มเสียชีวิตทางกลุ่มจะได้นำเงินไปมอบให้กับญาติ ผู้เสียชีวิต ดังนั้น ญาติผู้สูงอายุที่เสียชีวิตจะได้รับเงินจากกลุ่มผู้สูงอายุรายละประมาณ 1,000 บาท กลุ่มผู้สูงอายุนี้นี้มีหน้าที่หลักในงานพิธีต่างๆ เป็นกลุ่มที่ทำการต้อนรับแขกผู้มาร่วมงาน

กลุ่มแม่บ้าน สมาชิกกลุ่มจะเป็นผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว จะเข้าร่วมกลุ่มเองโดย อัด โนมัตติ กลุ่มแม่บ้านจะมีอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่ม และแต่ละกลุ่มจะมีประมาณ 20 – 30 คน แบ่งตาม เขตของที่ตั้งของบ้านเรือนว่าอยู่ที่ทิศเหนือ ทิศใต้ และตรงกลางของหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านนี้มีหน้าที่ หลัก คือ เป็นหัวเรือใหญ่ในด้านการจัดเตรียมสำหรับอาหาร ในขณะที่มีการจัดงานไม่ว่าจะเป็นงาน พิธีต่างๆ ได้แก่ งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานแต่งงาน รวมถึงเวลาที่มีคนผู้เข้ามาศึกษาดูงานจาก ภายนอก กลุ่มแม่บ้านจะมีการเก็บเงินจากสมาชิกเพื่อไว้ช่วยจัดพิธีศพให้กับสมาชิก และถ้าสมาชิก ได้เสียชีวิตลง กลุ่มจะได้นำการเก็บเงินกับสมาชิกที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อนำเงินที่ได้มอบให้แก่ญาติของ สมาชิกผู้เสียชีวิตต่อไป โดยกลุ่มแม่บ้านจะต้องเสียเงิน หลังคาเรือนละ 10 บาท ดังนั้นญาติของ ผู้เสียชีวิตจะได้รับเงินประมาณ 1,000 บาท

กลุ่มพ่อบ้าน สมาชิกกลุ่มจะเป็นและผู้ชายที่แต่งงานแล้วจะได้เข้าร่วมกลุ่มเอง โดยอัตโนมัติ กลุ่มพ่อบ้านนั้นรวมตัวกันเป็นกลุ่มเดียว ไม่ได้แบ่งเป็นกลุ่มย่อยเหมือนกับกลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่หลัก คือ เป็นหัวเรือใหญ่ในด้านการจัดการเรื่องสถานที่ กางเต็นท์ และอำนวยความสะดวกต่างๆ ในขณะที่มีการจัดงานไม่ว่าจะเป็นงานพิธีต่างๆ ได้แก่ งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานแต่งงาน ส่วนในด้านป่าชุมชน กลุ่มพ่อบ้าน จะมีหน้าที่ในการช่วยต้อนรับคณะผู้มาศึกษาดูงานจากภายนอก ช่วยในการทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชนในวันสำคัญต่างๆ และช่วยในการดับไฟป่าที่เกิดขึ้น

กลุ่มฌาปนกิจศพ สมาชิกกลุ่มจะเป็นชาวบ้านแพะทุกหลังคาเรือนที่มีความสมัครใจจะเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจะได้นำเงินนี้มาช่วยจัดงานศพ ถ้าสมาชิกในกลุ่มเสียชีวิตจะได้รับเงินค่าฌาปนกิจศพจากกลุ่มรายละประมาณ 2,000 บาท โดยที่ทางกลุ่มจะได้นำเงินนั้นไปมอบให้กับทางญาติของผู้เสียชีวิตต่อไป

กลุ่มป่าชุมชน สมาชิกกลุ่มจะเป็นชาวบ้านแพะทุกคน เนื่องจากว่าทุกคนมีหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าชุมชน เพื่อที่จะรักษาป่าชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์และยั่งยืนต่อไป

ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหมู่บ้าน ชาวบ้านแพะได้มีการไปมาติดต่อ และขอความช่วยเหลือ ระหว่างหมู่บ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน จากการที่เป็นเครือข่ายในการใช้น้ำแห่งเดียวกัน และยังอยู่บริเวณใกล้เคียงกันอีกด้วย ได้แก่ หมู่บ้านแม่ผาเหวน หมู่บ้านโห้ง หมู่บ้านป่าเป่างาม หมู่บ้านป่าตึง หมู่บ้านริมออนเหนือ และยังคงมีเครือข่ายหมู่บ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงอีกด้วย ได้แก่ หมู่บ้านริมออนใต้ หมู่บ้านป่าเหียง หมู่บ้านแจะ หมู่บ้านปาง หมู่บ้านป่าห้าว หมู่บ้านวังธาร เนื่องจากบริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้มีการไปมาหาสู่กันประจำ ยิ่งหมู่บ้านวังธารสมัยอดีต ชาวบ้านแพะไม่ได้มีวัดประจำหมู่บ้าน ทำให้ต้องไปร่วมศรัทธาวัดวังธาร ทำให้มีการช่วยงานวัดกันประจำ แต่ปัจจุบันนี้บ้านแพะมีวัดประจำหมู่บ้านแล้ว แต่ก็ยังไปมาหาสู่ ไปร่วมพิธีศพ พิธีขึ้นบ้านใหม่ และงานแต่งงานอยู่ อีกทั้งหมู่บ้านแพะยังมีส่วนผลักดันให้หมู่บ้านป่าเป่างาม และบ้านวังธารให้ยื่นเรื่องขอทำป่าชุมชน เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านทั้งสองอยู่ใกล้กับบริเวณป่า โดยที่ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นต้นแบบด้วย

4.1.3 ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี

ชาวบ้านแพะทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความสมัครสมานสามัคคีของชุมชนเป็นอย่างดี

1. ความเชื่อ

ความเชื่อที่ชาวบ้านในชุมชนเชื่อถือมี 2 ลักษณะคือ

1. ความเชื่อเรื่องผี ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถให้ได้ทั้งคุณและโทษ และให้ความคุ้มครองรักษา ปกป้อง ภัยอันตรายในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน รวมถึงทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการทำเกษตร จึงได้มีพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นเพื่อที่แสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะต้องปฏิบัติตามครรลองครองธรรมที่ดีของครอบครัวและชุมชน จึงจะได้รับการปกป้อง คุ้มครองรักษา ในทำนองที่ว่า “ทำดีผีและพระคุ้มครอง แต่หากทำชั่วผีและพระจะทำโทษ”

ผู้ศึกษาเคยเข้าไปหาสมุนไพรรักษาโรคกับลุงศรีนวล ในขณะที่เดินเข้าไปหาสมุนไพรรักษาโรคไม่เจอชาวบ้านเลยซักคน ผู้ศึกษาจึงได้สอบถามว่า ตอนเราเดินนี้ไม่เห็นมีใครเข้ามาเลย ซึ่งจะสะดวกต่อการที่จะมีคนแอบเข้ามาลักลอบตัดต้นไม้ และยังไม่มีการเวรยามคอยดูแลง่ายต่อการลักลอบตัดต้นไม้ ลุงศรีนวลพูดที่เล่นทีจริงว่า “คนเรานะบางครั้งทำดีไม่มีใครเห็น แต่ถ้าเราทำผิดจะต้องมีคนเข้ามาเจอทุกทีไป บาปบุญคุณโทษนะมีจริง ดังนั้นอย่าไปทำอะไรผิดเข้า อำนาจที่เหนือธรรมชาติมัน เราไม่สามารถรู้ได้ เชื่อหรือไม่เชื่อก็อย่าไปลบหลู่ก็พอ และชาวบ้านทุกคนก็เชื่อเหมือนกัน” ดังนั้น ทำให้ทราบได้ว่าชาวบ้านแพะเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ

2. ความเชื่อทางพุทธศาสนา ชาวบ้านแพะทุกครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เป็นต้น ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และทางความคิดที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างมาก โดยมีวิธีการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่ง โดยมีพระสงฆ์และผู้สูงอายุของชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอน และกล่อมเกล่า ถ่ายทอดความคิด แนวทางการปฏิบัติในทางศาสนาสืบเนื่องต่อกันเรื่อยมา ประโยชน์จากคำสอน รูปแบบที่ดึงมาได้นำมาปรับเปลี่ยนใช้ในการดำเนินชีวิตจนส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุข ชาวบ้านจึงได้ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา รวมไปถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ตลอดถึงให้ความสนใจในการศึกษาและปฏิบัติตามวิถีชีวิตของชาวพุทธอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับประเพณีทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันพระวันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น โดยการไปฟังธรรมที่วัด ที่เป็นการสืบทอดกันมานาน ทำให้ชาวบ้านแพะได้ประโยชน์จากหลักคำสอนและสามารถนำมาใช้ในการชีวิตประจำวันได้ ทำให้ชีวิตของตนเองและสังคมมีความสงบสุข ในชุมชนบ้านแพะยังมีประเพณีที่สืบทอดปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยอดีต ถึงแม้ว่าวัดของชาวบ้านแพะเพิ่งจะสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ชาวบ้านแพะได้ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดวังธารหรือชาวบ้านบางส่วนก็ไปวัดบ้านโห่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงมาก่อน

หลังจากที่วัดจันทรธรรมรังษี หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดบ้านแพะ สร้างเสร็จก็ได้มาปฏิบัติศาสนกิจที่วัดนี้ ลุงศรีนวล ทาพรหม ได้เล่าอย่างภูมิใจว่า “วัดนี้สร้างมาเกือบ 10 ปีได้แล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 แต่วัดนี้เพิ่งจะได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้เข้ามาทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ฮอน วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งการจะได้ชื่อว่าเป็นวัดต้องมีการขออนุญาตทางกรมศาสนา ก่อน แต่วัดบ้านแพะจะต้องมีการดำเนินงานอื่นเรื่องหลายขั้นตอนกว่าวัดทั่วไป เนื่องจากวัดนี้ได้สร้างอยู่ในเขตป่าสงวน” วัดจันทรธรรมรังษีนี้ มีเนื้อที่ 7 ไร่ 2 งาน มีพระเจ้าอาวาสอยู่เพียง 1 รูป เท่านั้น คือ พระโสภณ และลุงศรีนวล เล่าต่อว่า พระโสภณนี้เป็นลูกหลานของชาวบ้านแพะนี้เอง ได้จำวัดอยู่ที่นี้ตั้งแต่เริ่มสร้างวัด ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพูดคุยขอคำปรึกษาเรื่องศาสนาได้ง่าย และทุกพิธีกรรมของทางวัดจะมีผู้นำพิธี หรือมัดทายก ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ปู่จ่าน” หรือ “พ่ออาจารย์” ที่ชื่อ บุญเสพ กันธาพิชัย

2. ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดร่วมกันกำหนดขึ้นว่า ควรจะปฏิบัติให้เป็นแบบแผนและเป็นประเพณี ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านแพะที่ได้สืบทอดกันมานาน ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ประเพณีเกี่ยวกับทำมาหากิน ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ประเพณีใหญ่ คือ

2.1 ประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านแพะ มีดังนี้

1) พิธีขึ้นบ้านใหม่ และงานศพ

การจัดงานดังกล่าวนี้ต้องใช้แรงงาน เงิน และปัจจัยอื่นๆ ที่มากเกินไปกว่าคร่าวเรือนจะรับผิดชอบได้ทั้งหมด จึงต้องอาศัยความร่วมมือในด้านต่างๆ จากเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้จะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของแต่ละคน ไม่มีการบังคับกัน ไม่ต้องมีการออกจดหมายเชิญ แต่ชาวบ้านแพะจะไปช่วยงานอย่างพร้อมเพรียงกัน กล่าวคือ แต่ละครัวเรือนจะมีตัวแทนของครอบครัวละ 1 คน หรือหากมีลักษณะความใกล้ชิดหรือญาติกันก็จะไปช่วยมากกว่า 1 คน อาจจะไปทั้งครอบครัวก็ได้ ถือเป็นหน้าที่ที่ทุกครอบครัวต้องช่วยเหลือกัน

ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ เป็นประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลในการขึ้นบ้านใหม่ จะมีปู่จ่านเป็นผู้นำในการทำพิธี และนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ แล้วจึงมีการทำบุญตักบาตร หลังจากเสร็จกิจสงฆ์แล้วจะทำการเลี้ยงชาวบ้านในชุมชนที่สนิทกันหรือที่มาช่วยในงาน งานขึ้นบ้านใหม่จะมีงานอยู่ 2 วัน วันแรกคือ วันแตงดา จะมีผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงมาช่วยกันเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้ในงานพิธี เรียกว่า การแตงดา และกลุ่มพ่อบ้านก็จะช่วยกันเตรียมสถานที่ กางเต็นท์ กลุ่มแม่บ้านจะทำอาหาร และจัดการเรื่องยืมจานชามจากศาลากลางหมู่บ้าน โดยกลุ่ม

แม่บ้านและพวกผู้ชายก็จะไปจนงานขามที่ยืมมาจากศาลากลางหมู่บ้าน วันที่สอง คือวันทำพิธี ต้องนิมนต์พระมาสวดมนต์และประพรมน้ำมนต์ ขณะที่ทำพิธีทางศาสนา กลุ่มแม่บ้านจะจัดเตรียมสำหรับอาหารเพื่อทำการถวายพระ และเลี้ยงอาหารแก่ชาวบ้าน พอเสร็จพิธี พระสงฆ์จะฉันเพลและให้พร หลังจากนั้นมีการเลี้ยงอาหารชาวบ้านที่มาช่วยงาน หลังจากนั้นกลุ่มพ่อบ้านก็จะช่วยเก็บสถานที่ให้เรียบร้อย กลุ่มแม่บ้านทำหน้าที่ล้างจานและเตรียมจัดเก็บไว้ สำหรับให้กลุ่มพ่อบ้านได้นำกลับไปคืนที่ศาลากลางบ้านเป็นอันเสร็จงาน

ประเพณีงานศพ เป็นพิธีที่จัดขึ้นเมื่อมีคนในครัวเรือนได้เสียชีวิตลงส่วนมากจะทำพิธี 3 คืน 4 วัน ก่อนที่จะมีการฃาปนกิจศพ ทุกวันจะมีชาวบ้านมาช่วยงานกันทั้งกลางวันและกลางคืน กลุ่มพ่อบ้านก็จะไปช่วยเรื่องดูแลสถานที่ ทางเดินที่ และยืมอุปกรณ์มาจากศาลากลางหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มแม่บ้านจะช่วยดูแลเรื่องสำหรับอาหารและจัดสำหรับอาหารให้แก่ชาวบ้านที่มาช่วยงาน ส่วนมากชาวบ้านนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านของผู้ตาย จะไม่นิยมบำเพ็ญกุศลที่วัดถึงแม้ว่าสถานที่บริเวณบ้านจะคับแคบเพียงใดก็ตาม หลังจากเสร็จพิธีกรรมในวันที่ 4 ที่เป็นวันสุดท้าย จะมีการเคลื่อนศพไปยังสุสานบ้านแพะซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก

ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกัน ได้แก่ สมาชิกฃาปนกิจศพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งถ้ามีงานศพ 1 ศพ สมาชิกแต่ละกลุ่มต้องเสียเงิน ได้แก่ 1) ค่าฃาปนกิจศพ หลังคาละ 20 บาท 2) เสียเงินให้ กลุ่มแม่บ้าน หลังคาละ 10 บาท และ 3) เสียเงินให้กลุ่มผู้สูงอายุ คนละ 5 บาท รวมถึงค่าข้าวสารครัวเรือนละ 1 ลิตร ค่าฟืนครัวเรือนละ 10 บาท เงินที่เก็บได้จะนำแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกนำไปให้สมาชิกของผู้เสียชีวิตใช้ช่วยการทำบุญให้ศพ ในการเป็นสมาชิกแต่ละกลุ่มต้องเป็นสมาชิกอย่างน้อย 6 เดือน จึงจะได้รับเงินค่าฃาปนกิจศพ ส่วนที่สองเป็นเงินกองกลางเข้าหมู่บ้านเป็นจำนวน 300 บาท และส่วนสุดท้ายเป็นค่าจ้างสำหรับคนเก็บเงินตามครัวเรือนเป็นจำนวน 350 บาท

2) ประเพณีการส่งมือข้าวที่วัด

การส่งมือข้าวที่วัดเป็นการนำอาหารไปถวายพระเจ้าอาวาสที่วัดบ้านแพะ เนื่องจากมีพระสงฆ์เพียง 1 รูป จึงทำการหมุนเวียนกัน 7 มื้อ (วัน) มื้อละ 13 ครัวเรือนและระบุนเลขว่าครัวเรือนไหนต้องนำอาหารไปถวายแก่พระเจ้าอาวาสวันไหน พระสงฆ์ที่วัดบ้านแพะจะไม่ออกมาบิณฑบาต ถ้าเป็นวันพระจะมีชาวบ้านเข้าวัดไปทำพิธีทางศาสนาชาวบ้านไม่ต้องส่งข้าวที่วัด ส่วนถ้าเป็นช่วงเข้าพรรษาจะมีผู้สูงอายุไปนอนที่วัดทุกคืน

3) ประเพณีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน

ผีเสื้อบ้าน หมายถึง ผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ปกครองดูแล รักษา ให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจะทำพิธีปีละครั้ง คือ วันที่ 16 เมษายนของทุกปี

ในวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ หรือถ้าไม่สะดวกก็อาจจะเป็นวันที่ 17 หรือ 18 เมษายน ก็จะได้มีการประชุมกัน พิธีนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเพื่อเป็นการปกป้อง คุ้มครองหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง และจะมีการทำพิธีเลี้ยงที่หอเสื่อบ้าน ชาวบ้านมารวมกันที่บริเวณหอเสื่อบ้าน ได้นำข้าวและขนมหวานต่างๆ ใส่ภาชนะที่ทำจากก้านต้นกล้วย เรียกว่า “สะดวง” มาถวายกันที่ หอเสื่อบ้าน และนิมนต์พระมาสวดมนต์ จะมีปู่จ่านของหมู่บ้านเป็นผู้ทำพิธี ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ บริเวณใกล้กับหอเสื่อบ้านก็จะนำค้ายสายสิญจ์โยงจากบ้านเรือนของตนมาถึงหอเสื่อบ้าน ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณห่างไกลจากหอเสื่อบ้านจะขอสายสิญจ์ หลังจากทำเสร็จพิธีเพื่อนำไปผูกที่บริเวณบ้านเรือนของตนเอง

อุ้ยสม เตชะพอง ที่มีบ้านอยู่บริเวณใกล้กับหอเสื่อบ้านได้เล่าให้ฟังว่า “เมื่อจะมีงานแต่งงาน หรือมีงานศพเกิดขึ้น จะต้องมีการบอกกล่าวให้ผีเสื่อบ้านที่หอเสื่อบ้านได้ทราบ ในกรณีที่เป็นงานแต่งงาน จะมีการจัดเตรียมนำข้าวปลา อาหาร รูปเทียน ดอกไม้มาถวายในวันพิธีงานแต่งงาน เพื่อเป็นการบอกกล่าว ว่าขณะนี้ชาวบ้านแพะมีสะใภ้หรือเขยเข้ามาเป็นสมาชิกในชุมชน และเมื่อมีคนตายจะมีการจัดเตรียมนำข้าวปลา อาหาร รูปเทียน ดอกไม้ มาถวายในระหว่างวันงานพิธีศพทุกวัน เพื่อเป็นการบอกกล่าวว่าตอนนี้สมาชิกในชุมชนได้เสียชีวิตแล้ว และมีสมาชิกบางคนที่มาขอบนบานศาลกล่าวกับผีเสื่อบ้านว่าขอให้สอบติดในด้านการเรียนหรือการงาน”

4) ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า

อุ้ยคำ นางเมาะ ที่มีหอปู่ย่าอยู่ภายในบริเวณบ้าน ซึ่งไม่ได้มีทุกหลัง ได้เล่าถึงพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า คำว่า ผีปู่ย่า หมายถึง ผีประจำตระกูล หรือเรียกว่า ผีบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษของตนตายไปแล้วจะสิงสถิตอยู่บนสวรรค์ และจะคอยดูแล ปกป้องลูกหลานของตน ซึ่งพิธีนี้จะทำกันเฉพาะในวงศ์ญาติใกล้เคียงฝ่ายผู้หญิงต้นตระกูลเดียวกันเท่านั้น เป็นการมาชุมนุมกัน การทำบุญเลี้ยงผีปู่ย่า ถือว่าเป็นการมา “ค้าหัว” ผีปู่ย่าด้วย ชาวบ้านจึงได้จัดทำ พิธีทำบุญเลี้ยงผีปู่ย่าขึ้นในช่วงสงกรานต์เป็นประจำทุกๆ ปี โดยนำไก่ต้ม ครอบครวละ 1 ตัว ไก่ทุกตัวทำการฉีกเนื้อไก่ตัวละชิ้นๆ เล็กๆ รวมถึงเครื่องในด้วย นำถวายซึ่งการทำพิธีจะเริ่มต้นกันตั้งแต่เช้า พิธีกรรมทำกันประมาณชั่วโมงถึงชั่วโมงครึ่งก็เสร็จพิธี หลังจากนั้นทุกครอบครัวยังจะนำไก่นั้นกลับไปรับประทาน

2.2 ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน

เป็นประเพณีที่มีผลต่อการทำมาหากินในด้านการเกษตรของชาวบ้านแพะ เป็นการลองเหมืองตีฝาย (ขุดลอกลำเหมืองซ่อมแซมฝาย) โดย ผู้ใหญ่บ้านแม่ผาเหนือจะแจ้งให้หัวหน้าเหมืองฝายของทั้ง 6 หมู่บ้าน ที่ต้องการใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำ แม่ผาเหนือ ได้ทราบว่าจะทำการปล่อยน้ำจากอ่างเก็บน้ำผาเหนือเมื่อใด เมื่อได้ทราบแล้วหัวหน้า เหมืองฝายบ้านแพะก็จะให้รอง

หัวหน้าเหมืองฝายเป็นผู้เรียกประชุมชาวบ้านที่ต้องการใช้น้ำ เพื่อทำการเกษตรว่าจะมีการทำการขุดลอกลำเหมือง และทำพิธีเลี้ยงผีฝายหรือผีขุนน้ำวันใด การเลี้ยงผีขุนน้ำนั้น พิธีจะต้องมีหมูหรือไก่และเหล้า การขุดลอกลำเหมืองจะทำก่อนมีการปล่อยน้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน ประมาณ 2-3 วัน สาเหตุที่ชาวบ้านต้องช่วยกันขุดลอกลำเหมือง เพื่อนำเศษ หิน ดิน โคลนออกจากฝาย จะได้น้ำที่ไหลออกจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแพน และน้ำจากป่าชุมชนบ้านแพะไหลไปยังพื้นที่ทำการเกษตรและการเพาะปลูกของชาวบ้านแพะ มีทางน้ำไหลสะดวก ไม่มีสิ่งกีดขวาง ทำให้เกษตรกรได้น้ำเพื่อใช้ในการเกษตร ประเพณีเลี้ยงผีเหมืองฝายหรือผีขุนน้ำจะทำขึ้นหลังจากขุดลอกลำเหมืองแล้ว และประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำก็เป็นประเพณีที่เชื่อมโยงชาวบ้านกลุ่มเกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝายกับป่าชุมชน

2.3 ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

ได้แก่ ประเพณี ปอยหลวง (ทำบุญฉลอง เสนาสนะ) ขึ้นพระธาตุหรือไหว้พระธาตุ (สงฆ์พระธาตุ) ทานสลากภัตต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ประเพณี

1) ประเพณีทำบุญปอยหลวง

ประเพณีทำบุญปอยหลวง เป็นประเพณีเฉลิมฉลองเสนาสนะที่สร้างขึ้นในวัด ได้แก่ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น การถวายนี้เพื่อถวายทานให้เป็นสมบัติของศาสนาต่อไป ปอยหลวงนั้นมีกฎอยู่ว่าหลังจากการสร้างเสนาสนะ 3 ปี ถึงจะสามารถมีปอยหลวงได้ และมีข้อกำหนดขึ้นมาภายหลังด้วยว่าการจะมีปอยหลวงได้นั้น ของที่ถวายควรมีงบประมาณอยู่ประมาณหนึ่งล้านบาทขึ้นไป ถ้าราคาต่ำกว่านั้นก็อนุญาตให้เพียงทำบุญถวายเท่านั้น การที่เรียกว่า “ปอยหลวง” นั้นเป็นงานใหญ่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เนื่องจากมีกิจกรรมหลากหลายทั้งด้านศาสนาและด้านมหรสพเพื่อความบันเทิง และยังต้องจัดการอำนวยความสะดวกในด้านบริการแก่ชาวบ้านทั้งของชาวบ้านแพะเองและหมู่บ้านอื่นด้วย ซึ่งจะมีทั้งชาวบ้านเกือบทุกเพศทุกวัย และมีพระสงฆ์จากวัดอื่นมาร่วมงาน ทำให้ทางวัดและคณะเจ้าภาพต้องเตรียมการดูแลให้

การเตรียมงาน ขึ้นแรกต้องมีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างวัดและคณะกรรมการหมู่บ้านฝายต่างๆ เพื่อเป็นการจัดสรรแบ่งหน้าที่กัน โดยจะมีการจัดเป็นหมวดหรือกลุ่ม เพื่อให้ดำเนินการได้สะดวก ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้านมีหน้าที่ด้านจัดสถานที่ ติดต่อประสานงานกับชุมชนอื่น และอาจรวมถึงการติดต่อมหรสพที่จะมาเล่นในงาน กลุ่มแม่บ้านมีหน้าที่ด้านการเรื่องอาหารทั้งที่จะใช้ถวายพระสงฆ์และเลี้ยงแขกหรือที่มาร่วมงานในแต่ละวัน และมีหน้าที่บริการยก ข้าวน้ำมาเลี้ยงแขก กลุ่มผู้สูงอายุผู้ชายก็จะมีหน้าที่ด้านพิธีทางศาสนา และการต้อนรับแขกหรือที่มาร่วมงาน กลุ่มผู้สูงอายุผู้หญิงก็มีหน้าที่แต่งคาเครื่องไทยทาน และของใช้สำหรับใช้ในพิธีทางศาสนา สำหรับเด็กผู้หญิงจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นช่างฟ้อน เพื่อฟ้อนรับครัวทานหรือไทยทานที่

จะแห่เข้าสู่วัดในงานวัด หลังจากที่แบ่งหน้าที่กันได้แล้ว ทุกฝ่ายก็จะไปดำเนินงานในฝ่ายของตน ตามที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งแต่ละฝ่ายมีการประสานงานกันตลอดเวลา ด้านแต่ละครัวเรือนก็จะจัดเตรียมเครื่องปัจจัยไทยทาน แต่งดา ต้นครัวทาน เตรียมการต้อนรับญาติพี่น้องจากต่างหมู่บ้าน ซึ่งมักจะมานอนค้างแรมเพื่อเที่ยวในงานปอยหลวง มีการจัดเตรียมเรื่องอาหารการกิน บางครัวเรือนต้องซื้อหมูหรือวัวทั้งตัวเพื่อมาต้อนรับญาติพี่น้อง ตลอดจนจัดเตรียมที่นอนหมอนมุ้งไว้พร้อม และทุกครัวเรือนจะจัดหาเสื้อผ้าใหม่สำหรับทุกคนในครัวเรือนที่จะใส่ไปเที่ยวงาน เด็กและหนุ่มสาวที่จะไปเที่ยวงานมีความรู้สึกตื่นเต้นเป็นพิเศษ ดังนั้นชาวบ้านจะไปจับจ่ายสิ่งของตามความประสงค์ของตนก่อนที่จะมีงานปอยหลวงนั้น จะมีการทานตุง หรือ ธง และช่อ (ธงสามเหลี่ยม) สมัยอดีตตุงจะเป็นผืนผ้าที่ถักทอด้วยด้าย ซึ่งอาจมีการประดับด้วยด้ายเงิน ด้ายทอง หรือสีอื่นๆ ที่สวยงามบางผืนทอเป็นรูปปีนักษัตรที่ตนเกิด ความยาวของตุงประมาณ 3-4 วา และมีความกว้างประมาณ 1 ใน 16 ของความยาว ทั้งนี้ชาวบ้านจะนำตุงไปปักเรียงรายกันตามถนนที่เข้าหมู่บ้าน ส่วนช่อหรือธง สามเหลี่ยมมีความยาวประมาณ 1 สอก กว้างประมาณ 1 คืบ ถักวาทานพร้อมกับตุง การถักวาทานจะทำกันในพระวิหารพร้อมกับการทำบุญตักบาตรในวันพระ หรือวันธรรมสวนะ ก่อนที่จะถึงวันงานปอยหลวง ดังนั้นตุงที่เรียงรายสลับกันอย่างสวยงามตามสองข้างทางจะเป็นสัญลักษณ์ที่บอกให้ชาวบ้านที่สัญจรผ่านไปมาได้ทราบว่า วัดแห่งนี้กำลังจะมีปอยหลวงเกิดขึ้น นอกจากนี้จะมีการทานตุงผ้า แล้วทางวัดอาจจะจัดทำธงชาติหรือธงธรรมจักรอันเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ศาสนา ปักตลอดตามแนวบริเวณหน้าวัด หรือทางเข้าวัดทุกๆ ด้าน

สิ่งสำคัญที่อาจถือเป็นหัวใจของปอยหลวง คือ ต้นครัวทาน ซึ่งชาวบ้านแพะและชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นจัดนำมาถวายกันแทบทุกครัวเรือน และบรรยากาศที่สนุกสนานครึกครื้นมากที่สุดของงานคือ ช่วงที่มีการแห่ต้นครัวทานไปถวายวัดในช่วงบ่ายหรือเย็น จะมีการตีกลอง ตีฆ้อง และฟ้อนที่นิยม ได้แก่ ฟ้อนเล็บ และฟ้อนดาบ ช่วงฟ้อนจะฟ้อนในบริเวณที่มีคนมุงดูครัวทานอย่างแน่นหนา เช่น บริเวณประตูวัดก่อนที่ต้นครัวทานจะเคลื่อนเข้าไปสู่บริเวณวัด ต้นครัวทานมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละคนจะคิดประดิษฐ์ขึ้นมา ต้นครัวทานที่สวยงามก็จะเป็นที่ชื่นชมของบรรดาแขกหรือ ตลอดจนชาวบ้านที่มาชื่นชมกันอย่างคับคั่ง ต้นครัวทานจะต้องมีเงินธนบัตรจำนวนต่างๆ ที่ใช้ไม้ตัดหนีบและเสียบที่ต้นเป็นชั้นๆ อย่างสวยงาม

บรรยากาศในงานปอยหลวงนั้นจะคึกคักเต็มไปด้วยผู้คน ทั้งคนแก่หนุ่มสาว เด็กเล็ก พ่อค้า แม่ค้า ศรัทธาญาติโยม ตลอดจนพระสงฆ์องค์เจ้าที่มาร่วมงานตามคำเชิญของวัดเจ้าภาพ ผู้ที่เสร็จภารกิจทางด้านศาสนาแล้วจะไปนั่งชมมหรสพต่างๆ เจ้าภาพจะจัดอาหารเลี้ยงสำหรับคนที่มาร่วมงานทั้งมือกลางวันและมือเย็น สำหรับสถานที่เลี้ยงอาหารนั้นเป็นประำ

ที่ต่อขึ้นง่าย ๆ และประเพณีนี้ ยังใช้เป็นกองอำนาจการหรือศูนย์ประชาสัมพันธที่ตั้งเครื่องกระเจายเสียง และเป็นที่ยอมรับจากในกรณีพิเศษอื่นๆ งานปอยหลวงนั้น มีพิธีอยู่ 4 วัน คือ วันแรกเป็นวันแตงคา วันที่สองเป็นวันที่ชาวบ้านแพะแห่ต้นคร้วทานเข้าวัด ส่วนวันที่สามเป็นวันที่วัดอื่นมาแห่ต้นคร้วทานเข้าวัดบ้านแพะ วันสุดท้ายหลังวันปอยหลวงก็จะมีพิธีถวายทานศาสนวัตถุหรือศาสนสถานที่ได้ร่วมมือกันสร้างขึ้น เพื่อถวายทานให้กับวัด ในช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรปูจ่านได้กล่าว เวณทานแด่พระสงฆ์ หลังจากพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จก็เป็นจบพิธี

วัดจันทธรรมรังษี (วัดบ้านแพะ) ได้มีปอยหลวงสำหรับวิหาร ปี พ.ศ. 2542 และปอยหลวง สำหรับศาลาการเปรียญปี พ.ศ. 2545 (สัมภาษณ์ ลุงศรีนวล ทาพรหม)

2) พิธีทานข้าวใหม่

พิธีทานข้าวใหม่ คือ การนำเอาข้าวจากการเก็บเกี่ยวที่ได้ผลผลิตใหม่ในแต่ละปีมาถวายพระที่วัด เนื่องจากว่าอาชีพหลักของชาวบ้านแพะคือ การทำนา ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่า การถวายทานข้าวจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตใหม่นี้ เป็นการขอขอบคุณพระแม่โพสพ พระแม่ธรณีที่ทำให้ได้ผลผลิตจากการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ประเพณีนี้จะทำขึ้นหลังจากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จหมดประมาณเดือนมกราคมของทุกปี เป็นประเพณีนี้ที่สืบทอดกันมานานของเกษตรกร

3) ประเพณีสงกรานต์

เทศกาลงานสงกรานต์หรือที่ชาวเมืองเหนือเรียกกันตามประเพณีโบราณว่าเป็น ประเพณีปีใหม่ ตรงกับวันที่ 13 เมษายน เป็นประเพณีพื้นเมืองที่เรียกวันนี้ว่า “วัน สั้งขารล่อง” สั้งขาร หรือ สั้งขานต์ มาจากคำ บาลีสันสกฤต คือ สั้งกรานต์ แต่วิธีอ่านหนังสือแบบล้านนา อ่าน ข เป็น ก จึงอ่านเป็น ขรานต์ ซึ่งไม่ใช่สั้งขารที่เราเข้าใจกันว่าเป็นร่างกาย ต่อมา การอ่านออกเสียง ตัว ร กล้าค่อยๆ หายไป จึงออกเสียงเพียงขาน เท่านั้น สงกรานต์ หรือคำว่า สั้งขรานต์ แปลว่า ก้าวล่วงแล้ว คือ วัน เดือน ปี ที่ล่วงลับไป เป็นวันสิ้นสุดของศักราชเก่า และเป็นวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ กิจกรรมในครอบครัวที่ถือปฏิบัติกันในวันสั้งขานล่อง คือ ตอนเช้าครูผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะนำคนในครอบครัวทำความสะอาดปิดกวาดภายในบ้านเรือนให้สะอาดหมดจด รวมถึงต้องเก็บผ้าปูที่นอน ปลอกหมอน มุ้ง ออกไปซักให้สะอาดด้วย และยังคงมีการอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด สระผม แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ วันนี้สมาชิกในครัวเรือนจะต้องทำจิตใจให้แจ่มใสไม่ขุนมัว เพราะวันนี้ถือเป็นวันที่ต้องเริ่มชีวิตใหม่ และเตรียมใจให้เข้มแข็งพร้อมต่อสู้ในปีต่อไป

วันที่ 14 เมษายน เรียกวันนี้ว่า “วันเนา” ชาวเมืองเหนือเรียกว่า “วันเนา” ซึ่งก็เป็นวันที่มีประเพณีทางพุทธศาสนาด้วย ได้แก่ การขนทรายเข้าวัด และเล่นรดน้ำคำหัวกันทั่วๆ ไปอย่างสนุกสนาน ในวันนี้ถือว่าเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งชาวบ้านจะไม่ทำอะไรที่ไม่

เป็นมงคล ไม่คำทอหรือทะเลาะวิวาทกัน คนโบราณเชื่อว่าถ้าใครคำทอกันปากของคนนั้นจะเน่า เพราะว่าเป็นวันเน่า ตอนเช้าชาวบ้านจะไปตลาดเพื่อจับจ่ายซื้อหาอาหารและข้าวของไว้เพื่อทำบุญในวันต่อไปหรือวันพฤหัสบดี และจะจัดเตรียมธง หรือตุ่ง ที่มีรูปนักษัตรปีเกิดตัวเองเตรียมไว้สำหรับไปปักไว้ที่กองเจดีย์ทรายที่ทำพิธีถวายในวันรุ่งขึ้น

วันเนา หรือ วันเน่า นี้ ยังเป็นวันคาเครื่องไทยทาน คำว่า “วันคา” หมายถึง วันที่เตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ สำหรับที่จะทำบุญ ได้แก่ ข้าวปลา อาหาร หรือข้าวของเครื่องใช้อื่นๆ ที่เตรียมไว้ ซึ่งนอกจากการเตรียมอาหารแล้วยังมีการทำขนมไว้สำหรับทำบุญในวันรุ่งขึ้นอีกด้วย และขนมที่เหลือเก็บไว้สำหรับรับประทานหรือต้อนรับแขกที่มาเยือนในวันนั้น และวันนี้มีการขนทรายเข้าวัด ได้มีการขนทรายจากน้ำอ้อนทุกปี เพราะมีความเชื่อว่าเราเดินเข้าไปวัดแล้ว ขากลับออกมาเรานำทรายติดตัวออกมาด้วยจากทรายที่ติดรองเท้า จึงควรมานำทรายมาคืนในวัด

วันที่ 15 เมษายน เรียกวันนี้ว่า “วันพญาวัน” เชื่อกันว่าเป็นวันเริ่มศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนาและมีการไปค้าหัว เจ้าครูชาวบ้านจะนำเอาอาหารคาวหวานต่างๆ ไปทำบุญถวายพระ การถวายภัตตาหารของชาวเหนือ เรียกว่า การทานขันข้าว เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตรบิดามารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว พระสงฆ์จะให้ศีลให้พร หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำตุ่งหรือธงที่เตรียมไว้พร้อมน้ำมันส้มป่อยถวาย ความเชื่อเรื่องตุ่งหรือธง คือ เพื่อให้บรรพบุรุษผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้วเกาะหางธงให้รอดพ้นจากขุมนรก เมื่อเสร็จสิ้นพิธีถวายตุ่งแล้ว ก็จะมีการสงฆ์พระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์วิหาร ตลอดจนเจ้าอาวาสเป็นการเสร็จพิธีทางพุทธศาสนา นอกจากมีการทานขันข้าวกันที่วัดแล้ว ก็จะมีการไปหาบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ท่านผู้เฒ่า ผู้แก่ ญาติมิตรในครอบครัว เป็นการค้าหัวผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นบุคคลที่เราให้ความเคารพนับถือ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนถึงศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน รวมถึงผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนเครื่อง สำหรับค้าหัว มีขัน ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน น้ำมัน ส้มป่อย และข้าวของใช้ต่างๆ ได้แก่ มะม่วง มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย หนากพลู เมี่ยง บุหรี่ นอกจากนี้ยังมีเสื้อผ้า กางเกง ผ้าซิ่น และผ้าขนหนู จัดแต่งใส่ภาชนะอย่างสวยงาม

วันที่ 16 เมษายน เรียกวันนี้ว่า “วันปากปี” วันนี้มีการไปค้าหัวตามวัดต่างๆ ของศรีท้าววัด ส่วนวันที่ 17 เมษายน เรียกวันนี้ว่า “วันปากเดือน” จะมีการทำพิธีทางไสยศาสตร์ สะเดาะเคราะห์ มีการส่งเถนและมีการบูชาเทียนจากวัด ซึ่งเทียนนี้จะมีการนำเอากระดาษสามาเขียนอักษรเลขยันต์ทางไสยศาสตร์ทำเป็นไส้เทียน แล้วเอาจุดบูชาพระพุทธรูปที่บ้าน ซึ่งเป็นการนับถือพระพุทธรูป

จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านแพะมีความเชื่อว่า มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งสิ้น ระบบความคิดหรือระบบคุณค่าที่เป็นรากเหง้าของชุมชน คือ ผี เพราะกิจกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์ในครัวเรือน เครือญาติล้วนนับถือผีอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับ ธรรมชาติ ยังจะเห็นได้จากการนับถือ ผีขุนน้ำ ดังนั้นก่อนที่ชาวบ้านจะทำนาที่จะต้องทำพิธีไหว้ผี เพื่อขออนุญาตและให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์

4.1.4 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผู้สูงอายุของหมู่บ้านแพะมีความรู้ในด้านภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นหมอพื้นบ้านในเรื่องการรักษาโรคจากสมุนไพร ถ้าชาวบ้านในหมู่บ้านเจ็บป่วยก็จะขอร้องให้ผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพร หรือผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปเก็บสมุนไพรจากป่ามาให้บริการสมุนไพรนั้นจะมีทั้งสมุนไพรที่สามารถใช้เพียงชนิดเดียวนำมาต้มกิน และสมุนไพรที่ต้องนำหลายชนิดมารวมกันแล้วนำไปต้ม หรือสมุนไพรบางชนิดที่สามารถผ่านกินได้เลย ชาวบ้านได้พึ่งพาสมุนไพรตามความรู้และประสบการณ์ที่ได้ถ่ายทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยอดีต เป็นการรักษาขั้นแรก แต่ถ้าไม่หายจะไปหาแพทย์แผนปัจจุบันเพื่อทำการรักษา หรือชาวบ้านบางคนไปหาแพทย์ปัจจุบันก่อนแล้วมาขอคำปรึกษาแนะนำจากผู้รู้เรื่องสมุนไพรเพื่อนำมารักษาโรคก็มี แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านรุ่นหลังๆ ไม่ค่อยรู้จักสมุนไพรเหมือนชาวบ้านรุ่นก่อนๆ เนื่องจากมีผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรเหลืออยู่เพียงจำนวนน้อย และผู้สูงอายุเหล่านั้นยังไม่ได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ให้ลูกหลาน เมื่อผู้สูงอายุ ที่รู้เรื่องสมุนไพรไม่สามารถเข้าไปเก็บสมุนไพรได้ในป่าได้ แต่ถ้าต้องการใช้สมุนไพรจะบอกให้ลูกหลานเข้าไปเก็บออกมาจากป่าให้แทน เป็นการบอกถึงสมุนไพรเพียงบางตัวที่ต้องการเท่านั้น ไม่ได้ถ่ายทอดให้หมดทีเดียว เป็นลักษณะของการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลานโดยไม่เป็นทางการ ทำให้รู้ลูกหลานของผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรเหล่านั้นรู้จักสมุนไพรเพียงเท่าที่ได้รับการบอกให้เข้าไปเก็บ แต่ถ้าสามารถเข้าไปหาได้เองจะไม่มีใครถ่ายทอดภูมิปัญญานี้ให้คนอื่น จึงทำให้ภูมิปัญญา ด้านสมุนไพรบ้านแพะเริ่มเกิดการสูญหาย

ลุงศรีนวล ทาพรหม เป็นผู้หนึ่งที่รู้เรื่องสมุนไพร และต้องการเข้าไปหาสมุนไพรบางชนิดที่ยังขาดจึงต้องการที่เข้าไปหาสมุนไพรที่ป่า ทำให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไป ศึกษาและได้ทราบว่า ป่าชุมชนบ้านแพะมีสมุนไพรเป็นจำนวนหลายชนิด ลุงศรีนวลใจดีได้แนะนำและชี้ให้ดูสมุนไพรหลายชนิด ยังบ่นว่าถ้าเป็นฤดูร้อนจะมีคนเข้ามาเหยาะทางเดินจะโล่งเดิน เพราะมีคนเดินบ่อย แต่ช่วงนี้ไม่ค่อยมีคนทำให้ทางเดินรกๆ ถ้าเป็นฤดูฝนจะมีคนเข้ามาดูงานบ่อยมากเกือบทุกอาทิตย์ และถ้ายังเป็นฤดูฝนจะมีเห็ดขึ้นมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้ามาเก็บเห็ดกันอย่างสนุกสนาน

เพื่อนำไปรับประทาน ลูกศรินวล ก็ชี้ให้ดูรูน้ำไหลหรือตาน้ำไหล และแครงที่ทำจากไม้ไผ่ 4 แครง ที่มีไว้เพื่อนำเครื่องเช่นมาถวายน้

สมุนไพรที่ลูกศรินวลเข้าไปหา ได้แก่ มะค่าหัวขำ ซึ่งหัวของมันมีฤทธิ์ไว้ดูพิษของแมงป่อง มด ผึ้งต่อย ส่วนด้านปลายสามารถผ่านเอามารับประทานแก้ท้องร่วง และอาการอาเจียนที่เกิดจากอาหารเป็นพิษ บังจี้ก็เป็นสมุนไพรอีกชนิดหนึ่งฝนเอาไว้ให้เด็กรับประทานแก้อาการเสียดท้อง ปวดท้อง และแก้อาการเรอ ส่วนรางจืดก็เป็นสมุนไพรอีกชนิดที่เอาไว้แก้พิษงู ถ้างูกัดให้ฝนเอาทาไว้ที่แผลที่เกิดจากงูกัด ลักษณะลำต้นจะเป็นเถา สามารถนำเถาไปต้มแก้อาการปวดเมื่อยได้ อ้อยที่เรานำมารับประทานกันเป็นประจำนี้จะทำให้ปัสสาวะบ่อย กระจายเป็นสมุนไพรที่แก้กระหายและท้องอืด มะเขือแจ้เครือ เป็นสมุนไพรแก้ปวดหลัง ปวดเอว และลูกมะค่าหัดก็เป็นสมุนไพรอีกชนิดหนึ่งที่เอาไว้ทำให้ไม่มีลูก เปรียบเสมือนยาคุมกำเนิดของคนเราสมัยปัจจุบันนี้ แต่ในปัจจุบันนี้ลูกมะค่าหัดหาไม่ได้แล้ว

ลูกศรินวลยังกล่าวอีกว่า คนส่วนมากเก็บสมุนไพรออกมาแต่ละชนิดนั้นเอามาเพียงพอเพื่อใช้รักษาโรคจะไม่นำออกมาจำนวนมาก เนื่องจากว่าแบ่งให้คนอื่นเข้ามาเก็บไปรักษาโรคบ้าง และถ้าออกมาจำนวนมากจะหนัก เมื่อนำมาถึงรถก็เหนื่อย อาจทำให้จะต้องทิ้งสมุนไพรเหล่านั้นไว้ระหว่างทางทำให้เกิดความเสียหายในสมุนไพรเหล่านั้น

ลูกศรินวล ยังกล่าวทิ้งท้ายอีกว่า “มีคนมาขอให้หาสมุนไพรบ่อย ลูกศรินวลก็จัดหาให้แต่จะไม่สอนเรื่องสมุนไพรให้คนภายนอก เพราะกลัวว่าเขาจะขโมยวิชาไป เนื่องจากว่าตำราสมุนไพรมีหลายเล่ม และตำราหลายเล่มก็ไม่เหมือนกันเป็นเคล็ดลับของตำราแต่ละเล่ม และยังเป็นเคล็ดลับของแต่ละคน” ซึ่งผู้ศึกษาได้แสดงความคิดเห็นว่า ถ้าลูกศรินวลไม่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่คนอื่นวิชาสมุนไพรของลูกศรินวลอาจจะสูญหายได้ แต่ลูกศรินวลกล่าวว่า “จะสอนเฉพาะลูกหลานในขณะที่ไม่มีแรงเข้าไปหาสมุนไพรในป่าแล้ว”

จากการที่ได้คุยกับผู้รู้เรื่องสมุนไพรอีกหลายคน ก็ทำให้ทราบได้ว่าผู้รู้เรื่องสมุนไพรแต่ละคนจะหวงวิชาไม่ค่อยจะได้อถ่ายทอดให้ใครนัก ทำให้เห็นได้ว่าวิชาสมุนไพรของผู้รู้เรื่องสมุนไพรบ้านแพะอาจจะสูญหายโดยไม่มีผู้สืบทอดได้

4.1.5 ทรัพยากรแหล่งน้ำ

ชาวบ้านแพะนั้นมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม ดังนั้นน้ำเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีพของชาวบ้านแพะ อันได้แก่ การทำเกษตรกรรม การอุปโภค และการทำกิจกรรมในครัวเรือน แหล่งน้ำประกอบด้วย

แหล่งน้ำมาจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหนจะปล่อยน้ำปีละครั้ง เฉพาะฤดูฝนซึ่งจะหมุนเวียนกันทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านแม่ผาแหน หมู่บ้านโห่ง หมู่บ้านป่าเป่างาม หมู่บ้านป่าดิ่ง หมู่บ้านริมออนเหนือ และหมู่บ้านแพะ แยกเป็น 2 สาย ได้แก่ สายแรก คือ หมู่บ้านแม่ผาแหน หมู่บ้านป่าดิ่ง หมู่บ้านริมออนเหนือ สายที่สองคือ หมู่บ้านโห่ง หมู่บ้านป่าเป่างาม และหมู่บ้านแพะ หมู่บ้านละ 7 วัน หมุนเวียนกันไปจนครบวาระ จนกระทั่งถึงช่วงที่ทำการปิดประตูน้ำ ซึ่งจะมีการปล่อยน้ำ ตั้งแต่ 16 มิถุนายน ถึง 31 มีนาคม ปีต่อไป ส่วนช่วงเวลาที่เหลือจะปิดประตูน้ำ แต่ถ้าปีไหนมีฝนตกเยอะ ประมาณเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน จะมีการปิดประตูน้ำเพื่อเก็บสำรองน้ำไว้ใช้ยามขาดแคลน เนื่องจากเกษตรกรสามารถใช้น้ำจากน้ำฝน

ส่วนน้ำในหนองซับน้ำจากป่าชุมชนบ้านแพะ จะใช้ทำการเกษตรเฉพาะในกรณีฉุกเฉินในฤดูฝนตอนทำการเกษตร ขณะที่ยังไม่ถึงช่วงเวลาที่จะได้รับน้ำจากแม่ผาแหนจะใช้น้ำจากป่าซับน้ำ ซึ่งน้ำนี้สามารถเปิดใช้ได้เพียง 2 วัน ถ้าใช้เกินนี้น้ำในป่าซับน้ำจะแห้งมาก ชาวบ้านแพะไม่สามารถใช้น้ำจากป่าซับน้ำเพื่อทำการเกษตรตลอดปีได้ เนื่องจากว่าน้ำไม่เพียงพอสำหรับทำการเกษตรทั้งปี แต่เพียงพอสำหรับใช้ในการอุปโภคและทำกิจกรรมของครัวเรือนเท่านั้น และในอดีตมีน้ำจากภูน้ำไหลหรือตาน้ำไหล 3 รู ทำให้น้ำมีมากพอที่จะนำมาทำการเกษตร และชาวบ้านมีจำนวนไม่มากนัก ทำให้ไม่ต้องใช้น้ำมากนัก แต่หลังจากที่มีการบุกรุกป่ามากขึ้น ทำให้น้ำจากภูน้ำไหล หรือตาน้ำไหลเหลือเพียงรูเดียว และไม่เพียงพอสำหรับทำการเกษตรตลอดทั้งปี

การใช้น้ำเพื่ออุปโภคและทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนนั้นมาจากป่าชุมชนบ้านแพะ จากตาน้ำไหลหรือภูน้ำไหลแล้วไหลเป็นทางมาสู่อ่างเก็บน้ำ เป็นลักษณะของประปาหมู่บ้าน หนองซับน้ำในป่าชุมชนในอดีตมีขนาด 50 X 20 เมตร แต่สำนักงาน รพช. กระทรวงมหาดไทย ได้เข้ามาขุดลอกหนองซับน้ำให้ชาวบ้าน ทำให้ปัจจุบันนี้หนองซับน้ำมีขนาด 19 X 109 X 350 เมตร ความจุ 10,930 ลูกบาศก์เมตร หนองซับน้ำแห่งนี้แหล่งน้ำที่ไหลจากตาน้ำไหล และยังเป็นประปาหมู่บ้าน โดยจะทำท่อต่อจากหนองซับน้ำขึ้นมาที่บ่อกักน้ำเป็นแท็งก์น้ำ 4 แท็งก์ ไว้สำหรับพักน้ำก่อนจะทำการปล่อยน้ำเข้าสู่บ้านเรือนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยปล่อยน้ำผ่านท่อส่ง น้ำ ในสมัยอดีตชาวบ้านได้มาเล่นน้ำและนำวัวควายมาลงเล่นน้ำในหนองซับน้ำแห่งนี้ แต่ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการห้าม เนื่องจากน้ำในหนองซับน้ำนี้ใช้เพื่อเป็นประปาหมู่บ้าน สำหรับน้ำประปาหมู่บ้านแห่งนี้จะเปิดตลอดเวลา ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบริการบริการประปา หน่วยละ 4 บาท และค่ามิเตอร์ 5 บาท ทุกครัวเรือนใช้ประปาหมู่บ้าน ในสมัยอดีตจะมีเครื่องกรองน้ำเพื่อทำการกรองน้ำก่อนที่จะส่งไปสู่อ่างเก็บน้ำ แต่เครื่องกรองน้ำนั้นได้ชำรุดและเสียหาย ทำให้น้ำที่ส่งไปตามบ้านเรือนไม่ได้มีการกรอง ประกอบกับไม่มีงบประมาณในการซ่อมแซม ชาวบ้านจึงไม่นิยมบริโภคน้ำจากประปาหมู่บ้าน เพียงแต่นำไป

ทำกิจกรรมต่างๆ แทน และเป็นสมัชชาที่ ต้องซื้อน้ำดื่มเพื่อการบริโภค ทำให้ชาวบ้านแพะซื้อน้ำในการบริโภค และคณะ กรรมการหมู่บ้านบางคนมีธุรกิจเกี่ยวกับน้ำบริโภคจึงไม่พยายามผลักดันให้ของบประมาณเพื่อซ่อมแซมหรือซื้อเครื่องกรองน้ำใหม่ เนื่องจากกลัวว่าตนเองจะขาดรายได้

หนองซับน้ำนี้มีปลาหลายชนิด ได้แก่ ปลาคู ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน ซึ่งชาวบ้านสามารถเข้ามาตกปลา เพื่อนำไปบริโภคได้ โดยการใช้เบ็ดตกปลาหรือจอบขึงก็ได้ แต่ห้ามใช้แหหรืออวนในการจับปลา เนื่องจากจะเป็นการจับได้เป็นจำนวนมากเกินไป จะทำให้ปลาเกิดการสูญพันธุ์ และหมดไปได้ง่าย (สัมภาษณ์ อบต. สราวุธ ทาพรหม)

4.1.6 ป่าชุมชนบ้านแพะ

ป่าชุมชนบ้านแพะถือว่าเป็นป่าชุมชนดั้งเดิม มีลักษณะเป็นป่าซับน้ำ ในอดีตมีพื้นที่ทั้งหมด 466 ไร่ แต่ปัจจุบันมี 846 ไร่ เนื่องจากได้ทำการขยายพื้นที่ป่าชุมชนเข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าออน ป่าชุมชนบ้านแพะอยู่ในช่วงระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 400 – 600 เมตร สภาพป่ายังคงเป็นป่าธรรมชาติ มีตาน้ำไหลหรือรูน้ำ จำนวน 3 แห่ง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 6 นิ้ว ชาวบ้านจะขุดเป็นคลองเล็กๆ เพื่อนำน้ำไปใช้ในการอุปโภคและบริโภคในหมู่บ้าน เนื่องจากมีการบุกรุกแผ้วถางป่าที่บริเวณรอบๆ ป่าชุมชนบ้านแพะทำให้ตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหลแห้งไปแล้ว 2 แห่ง ปัจจุบันนี้จึงมีเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่นำมาใช้ได้

1. ประวัติป่าชุมชนบ้านแพะ

การตั้งถิ่นฐานครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2476 จาก 3 หลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2486 เพิ่ม เป็น 7 หลังคาเรือน นับว่าเป็นการเพิ่มขึ้นที่ยังไม่มากนัก ความต้องการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยยังมีน้อยอยู่ การใช้ที่ดินและป่าไม่อย่าง ไร่ ไร่ และยังไม่มีการรักษาป่าไว้ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2492 เพิ่มขึ้น เป็น 15 หลังคาเรือน ทำให้มีการบุกรุกเปิดพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำมาหากินได้เริ่มขยายกว้างออกไป ต้นไม้ถูกตัดไปใช้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย และทำเชื้อเพลิงมากขึ้น จากสมัยอดีตที่ชาวบ้านเคยมีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและป่าไม้มาโดยตลอด ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่า ถ้ายังไม่ช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้บริเวณใกล้หมู่บ้านเอาไว้แล้ว ผลที่จะเกิดตามมาก็คือ จะเกิดการขาดแคลนไม้ใช้สอยในอนาคต และปริมาณน้ำในป่าซับน้ำจะน้อยลงจนเหือดแห้งไปในที่สุด ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านรวมถึงชาวบ้านแพะจึงได้พร้อมใจกันปรึกษาหารือเพื่อหาวิธีป้องกันและรักษาป่าบริเวณนี้ไว้เพื่อเป็นป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน โดยมีการทำหนังสือสัญญาประชาคม ห้ามตัด ต้น ไม้ในเขตป่าซับน้ำเป็นอันขาด หากผู้ใดฝ่าฝืนจะทำลงโทษโดยการปรับเป็นเงิน ไม่ว่าจะ เป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านแพะหรือชุมชนใกล้เคียงก็ตาม ต่อมาประมาณ 6 – 7 ปี

ได้มีคนเข้าไปลักลอบตัดต้นไม้ในป่าแห่งนี้เป็นจำนวนหลายต้นด้วยกัน ชาวบ้านและนายตา (ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านโห่ง เนื่องจากในอดีตบ้านแพะไม่มีผู้ใหญ่บ้าน จึงต้องขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านโห่ง) ได้มีการช่วยกันสืบหาผู้กระทำผิด และจับได้ในเวลาต่อมา คือ อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านโห่ง ตำบลอนใต้ ซึ่งตอนแรกได้ให้การปฏิเสธ จนทำให้ชาวบ้านไม่พอใจ และพร้อมใจกันคัดค้านกัน ไม่คบค้าสมาคมด้วย รวมถึงไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ทั้งยามเวลา มีงานบวชลูก งานขึ้นบ้านใหม่ และงานศพก็ไม่ให้ยืมของอุปการะของหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด ต่อมาผู้กระทำผิดคนนี้เห็นว่าชาวบ้านปล่อยให้ตนเอง โดดเดี่ยวต่อสังคมในหมู่บ้าน ดังนั้นจึงได้ยอมรับสารภาพผิดโดยขอโทษชาวบ้านต่อความผิดของตนเองที่ได้กระทำ และยินดีเสียค่าปรับตามที่ระบุไว้ ต่อมาปี พ.ศ. 2523 ผู้ใหญ่บ้านคนเดิมเสียชีวิตลง นายอำเภอสันกำแพง จึงได้ทำการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ขึ้นมารับหน้าที่แทน คือ นายบุญมี อินตาง และในช่วงนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์เพื่อป้องกันรักษาป่าซับน้ำให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพและเข้มงวดมากขึ้น และประมาณปี พ.ศ. 2525 ได้มีการจับกุมชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นที่เข้าไปลักลอบตัดไม้ได้อีกจำนวน 2 รายด้วยกัน ซึ่งทั้งสองรายก็ยอมรับสารภาพ และเสียค่าปรับให้โดยไม่มีข้อโต้แย้ง

2. สภาพป่าชุมชนบ้านแพะ

ป่าชุมชนบ้านแพะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2508 นอกจากนั้นแล้ว ยังอยู่ในแปลงตัดฟัน แปลงที่ 14 และแปลงที่ 15 ของป่าโครงการฟื้นโรงบ่มใบยาสูบ ซึ่งผู้รับสัมปทานจะต้องเข้าไปทำไม้ออกในช่วงปี พ.ศ. 2522 และปี 2523 แต่เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีได้กำหนดพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2518 ดังนั้นพื้นที่ป่าดังกล่าวจึงยังไม่มีการทำไม้ออกอย่างใด ป่าชุมชนบ้านแพะมีต้นไม้ที่มีลำต้นสูงขนาดใหญ่วัดรอบลำต้นเฉลี่ยประมาณ 1.60 เมตร ปกคลุมอยู่หนาแน่น แม้แต่ต้นกล้วยก็ยังมีลำต้นที่สูงเพื่อจะได้รับแสงแดด ดังนั้นพื้นล่างของป่ามีความชื้นตลอดเวลา และจากการสังเกตบริเวณรอบๆ ดาน้ำไหลไม่พบตอไม้เก่าที่ถูกตัดเลย ซึ่งแสดงว่าป่าไม้มิได้ถูกทำลายมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและจากการสอบถามได้ทราบว่า สภาพป่ายังคงอยู่ในสภาพเดิม และมีการขยายพื้นที่ป่าเข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อการอนุรักษ์ออกไปอีกจากเดิมมีเนื้อที่ 466 ไร่แต่ปัจจุบันนี้มีพื้นที่ 846 ไร่ ป่าชุมชนอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ป่าชุมชนนี้อยู่ไม่ห่างจากบริเวณหมู่บ้านมากนัก ทำให้ชาวบ้านแพะสามารถเดินทางเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย (ภาพที่ 4.3)

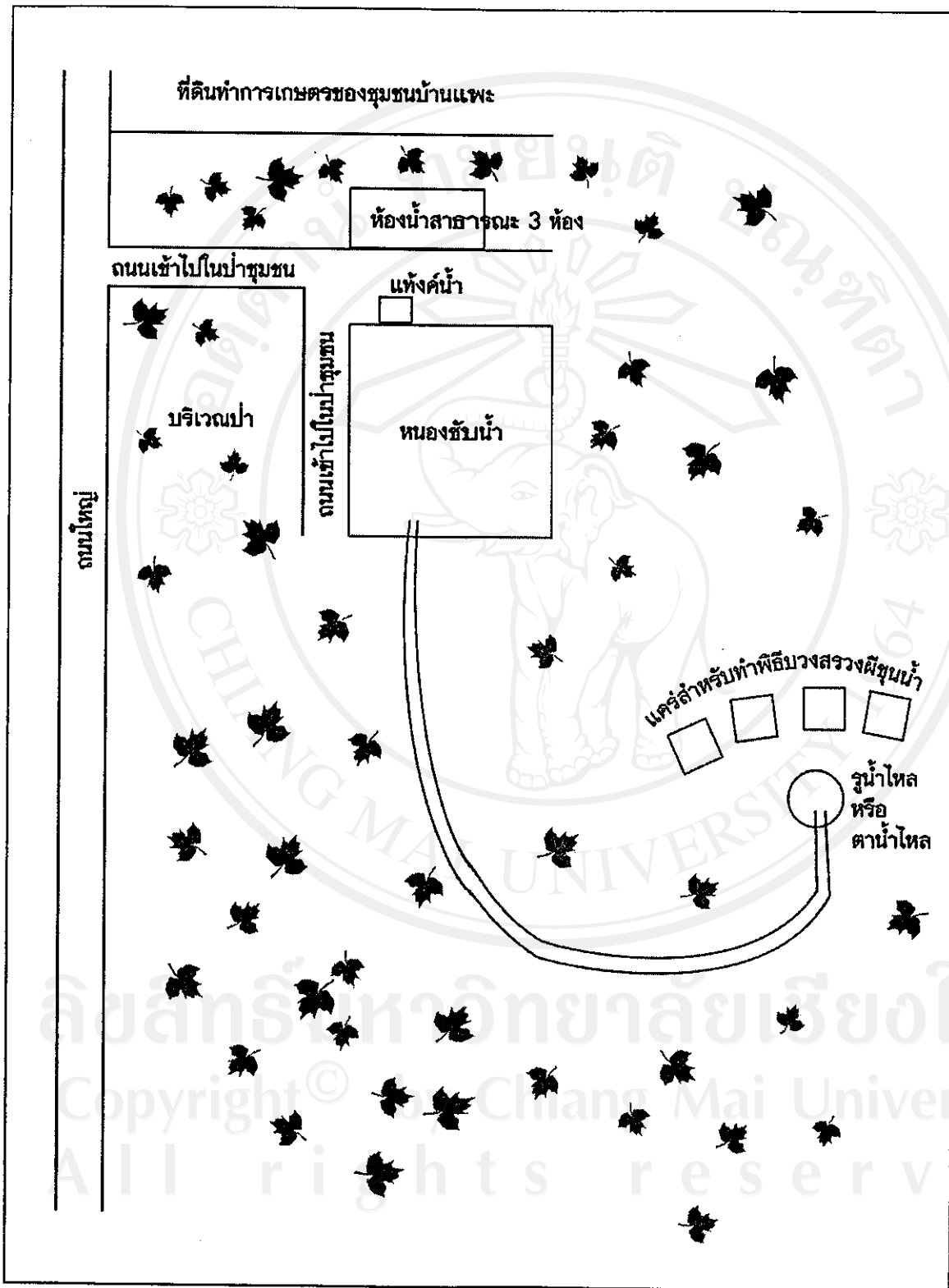

3. สภาพป่าชันน้ำ

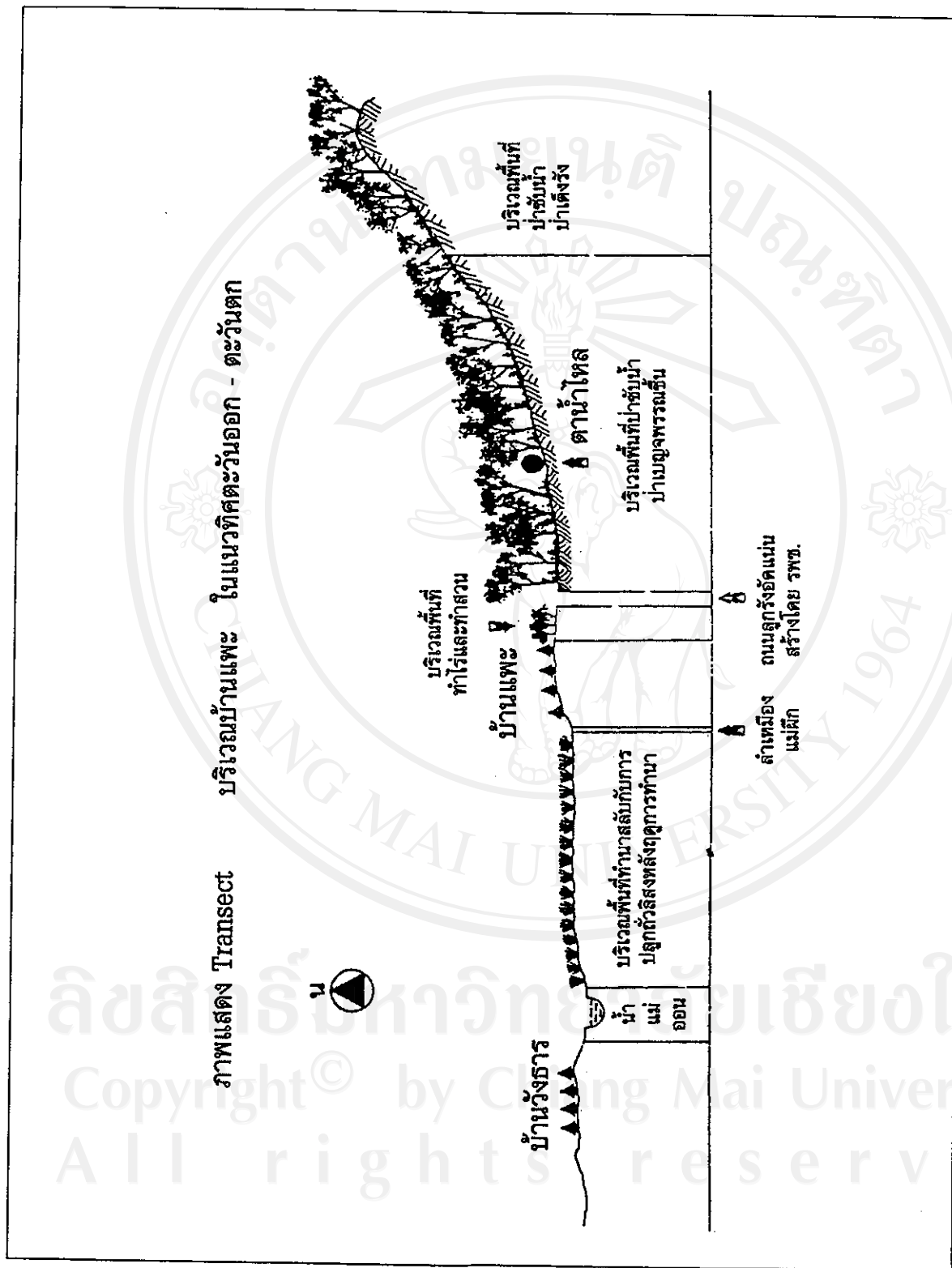
ป่าชันน้ำบ้านแพะเป็นป่าต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ออน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถูกกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2508 มีพื้นที่ประมาณ 466 ไร่ แต่ปัจจุบันนี้พื้นที่ประมาณ 846 ไร่ มีสภาพป่าเป็นสภาพป่าธรรมชาติอยู่ ป่าชันน้ำบ้านแพะอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย ประมาณ 400 -600 เมตร สภาพป่าแบ่งป่าเป็น 2 ชนิด ได้แก่

1. ป่าเต็งรัง อยู่บริเวณสันเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย ประมาณ 600 เมตร ลักษณะดินเป็นดินลูกรังปนหิน บางแห่งมีหินโคล่ทั่วไป ประกอบด้วยต้นไม้ ขนาดกลาง และต้นไม้ขนาดใหญ่ ชนิดพันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ไม้เต็งรัง ไม้เหียง ไม้ต็ง ไม้ตีนนก ไม้โมกมัน ไม้เหมือด เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่จะเป็นไม้สักความโตเส้นรอบวงที่ระดับความสูงเฉลี่ย ประมาณ 15 – 20 เมตร มีความโตตั้งแต่ 0.5 – 1.58 เมตร ความโตเฉลี่ยวัดตรง 1.30 เมตร ใหญ่สุด 1.58 เมตร และ เล็กสุด 0.5 เมตร

2. ป่าเบญจพรรณชื้น อยู่บริเวณลาดเขาตอล่าง ความสูงจากระดับ น้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 500 เมตร ลักษณะดินเป็นดินร่วนความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง ประกอบด้วย ต้นไม้ขนาดใหญ่ ชนิดพันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ไม้สัก มะกอก มะม่วงป่าโมก มะแหน หุ้ม ขะเจี๊ยะ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่จะเป็นไม้สัก ความโตเส้นรอบวงที่ระดับสูง 1.30 เมตร มีตั้งแต่ 77 – 320 เมตร ความสูงเฉลี่ยประมาณ 20 – 25 เมตร ใหญ่สุด 3.20 เมตร เล็กสุด 0.77 เมตร

ภาพที่ 4.3 แผนผังบริเวณป่าชุมชนบ้านแพะ

ภาพที่ 4.4 ภาพตัดขวางบริเวณป่าชุมชนบ้านแพะ

4.2 บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านแพะมีความสำคัญต่อชาวบ้านแพะหลายกลุ่มเป็นอย่างมาก ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝายที่ต้องอาศัยน้ำ ได้ใช้ป่าเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารในการทำการเกษตร ส่วนผู้สูงอายุและผู้ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรได้ใช้ป่าเพื่อเป็นแหล่งสมุนไพรในการรักษาโรค กลุ่มพ่อบ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ได้ใช้ป่าเพื่อเป็นแหล่งหาอาหารและเชื้อเพลิง อีกทั้งป่ายังทำให้น้ำใช้ในการอุปโภค และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านทุกคนในชุมชน ทำให้ชาวบ้านแพะได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับป่าเป็นอย่างมาก รวมถึงวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่าและน้ำทำให้กลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝาย มีประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้น้ำและป่า ได้แก่ การเลี้ยงผีขุนน้ำที่เป็นความเชื่อในด้านการทำมาหากิน ประเพณีความเชื่อเหล่านี้ยังเป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านในการมีอุดมการณ์ร่วมกันที่เป็นตัวควบคุมการใช้และการจัดการทรัพยากรของชุมชนอันเป็นความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนและสิ่งเหนือธรรมชาติ พิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำจะมีกลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝายเข้ามาร่วมทำพิธีอย่างพร้อมเพรียงกัน แต่ถ้าคิดฐานะจำเป็น ไม่สามารถมาเข้าร่วมได้จะเตรียมไก่หรือเอาเงินค่าหมูมาฝากหัวหน้าเหมืองฝายให้ช่วยเป็นธุระจัดการแทน

คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านผู้ใช้ประโยชน์จากป่าได้ร่วมกันกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่ใช้ภายในชุมชน โดยใช้ความเชื่อ จารีต ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่คอยควบคุมมิให้ชุมชนล่วงละเมิด ชาวบ้านในชุมชนจะรับรู้ และเคารพกฎเกณฑ์ต่างๆ นั้น โดยไม่ได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร คณะกรรมการหมู่บ้านต้องการให้ชาวบ้านร่วมทำกิจกรรมจึงต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกันก่อน หลังจากตกลงกันได้แล้วจึงจะดำเนินการและมีการประกาศอย่างเป็นทางการจากเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การช่วยกันพัฒนาทำความสะอาดหมู่บ้าน วัด และป่าชุมชน ในวันสำคัญต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นแต่ละครัวเรือนจะมีสมาชิกเข้าร่วมทำกิจกรรมอย่างน้อยหนึ่งคน แต่ถ้าไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้จะต้องมีการแจ้งให้ทางผู้ใหญ่บ้านได้ทราบก่อน เนื่องจากว่าทุกคนภายในชุมชนคิดว่าตนเองเป็นชาวบ้านแพะ จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนจึงไปช่วยเหลือด้วยความเต็มใจและช่วยกันคนละไม้คนละมือ โดยไม่ต้องมีการร้องขอแต่อย่างใด ทำให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีรักใคร่ในชุมชน และชาวบ้านทุกคนจะรู้ถึงหน้าที่ตนเองในการทำงานหรือการปฏิบัติดังกล่าวเป็นอย่างดี และที่สำคัญชาวบ้านไม่กล้าที่จะล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน รวมถึงจะไม่มีใครเข้าไปบุกรุก เผื้อ ถางป่า หรือตัดต้นไม้ในบริเวณป่าชุมชน เนื่องจากทุกคนตระหนักถึงผลที่เคยได้รับในสมัยอดีตที่น้ำในป่าซับน้ำเหือดแห้ง ทำให้ทุกคนไม่มีน้ำใช้ในการอุปโภคและบริโภค น้ำใช้ใน

การทำการเกษตร และเป็นการเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมกันดูแล รักษา จัดการป่าชุมชนของตนเอง เพื่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืนและใช้ประโยชน์ได้ต่อไป และยังทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนที่มีการจัดการดูแลและรักษาป่าชุมชนที่ดีหมู่บ้านหนึ่ง

4.2.1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้

ชาวบ้านแพะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร และคณะกรรมการหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมาก รวมถึงได้เข้าไปในป่าชุมชนเป็นประจำ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพรจะเข้าไปคอยเก็บสมุนไพร กลุ่มพ่อบ้านเข้าไปหาอาหารและของป่า ส่วนกลุ่มเกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝายจะเข้าไปดูแลพื้นที่ป่าด้วยกลัวว่าจะไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตร รวมถึงเข้าไปทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นประจำทุกปี และมีผู้สูงอายุคอยเข้าไปช่วยดูแลในการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำด้วย ทำให้กลุ่มเหล่านี้ได้เข้าไปในป่าชุมชนมาก ทำให้ได้ทราบถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาแล้ว นำกลับมาบอกให้ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านรับฟัง เมื่อผู้ใหญ่บ้านได้จัดให้มีการประชุม ของชาวบ้านทุกครั้งที่มีการประชุมจะมีการสอดแทรกข้อมูลข่าวสารในด้านป่าชุมชนให้ชาวบ้าน เสมอรวมถึงมีการนำปัญหาและสาเหตุของปัญหาของป่าชุมชนขึ้นมาบอกกล่าวให้ทุกคนฟังเพื่อแสดงความคิดเห็นและช่วยกันแก้ไขปัญหาต่อไป

การประชุมทุกครั้งชาวบ้านมี โอกาสแสดงความคิดเห็นและค้นหาปัญหาความเดือดร้อนที่มีอยู่ในชุมชนของตน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการดำเนินชีวิตของตนหรือด้านป่าชุมชน จาก การรวบรวมข้อมูลที่ได้รับจากชาวบ้านผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นเป็นเวลานาน ชาวบ้านเท่านั้นที่รู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสามารถนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและเป็นผลดีต่อชุมชน การประชุมทุกครั้งจะเป็นลักษณะของการพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นของซึ่งกันและกัน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานในการประชุม และสมาชิกองค์การบริหารตำบล (อบต.) เป็นผู้ดำเนินการประชุม แต่ชาวบ้านที่ส่วนมากจะเสนอความคิดเห็นจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารตำบล (อบต.) และคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามลำดับเป็นส่วนใหญ่ แต่ชาวบ้านคนอื่นก็จะแสดงความคิดเห็นบ้าง หรือบางครั้งก็แสดงความคิดเห็นหรือคัดค้านความคิดเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นอยู่กับข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้านว่า ตรงกับความสนใจและเป็นสิ่งที่ควรจะทำ การประชุมที่เป็นลักษณะกันเองนี้ทำให้ชาวบ้านกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ได้แก่ ชาวบ้านได้เสนอให้สร้างรั้วเพื่อกั้นแบ่งเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน แต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมีงบประมาณไม่เพียงพอและ

ชาวบ้านยังได้เสนอให้หาหมอมือเมืองมาคัมสมุนไพรที่ตรงทางเข้าป่าชุมชน เพื่อให้ป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงในเรื่องสมุนไพรมากขึ้น แต่ทางคณะกรรมการหมู่บ้านไม่เห็นด้วย เนื่องจากกลัวว่าสมุนไพรที่มีในป่าจะ หมดไปได้ง่าย และที่สำคัญไม่ยากให้เป็นการค้าเชิงพาณิชย์เกิดขึ้น และชาวบ้านยังเสนอให้ทำป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อจะได้มีคนเข้ามาเยี่ยมชมป่าชุมชนมากขึ้นอีกด้วย

ถ้ามีคำถามเกิดขึ้นทางคณะกรรมการก็จะแบ่งกันเป็นกลุ่ม เพื่อตอบคำถามต่างๆ ดังเช่น ถ้าชาวบ้านต้องการทราบเรื่องของงบประมาณ ผู้ที่จะตอบคำถามจะเป็น อบต. สราญุทธ ถ้า เป็นคำถามเกี่ยวกับนโยบายต่างๆ และการติดต่อประสานงานกับทางหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตอบ ถ้าเป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องวัด มักทายกหรือปุ่จ้านจะเป็นผู้ตอบ หรือ ถ้าเป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องการลงเหมือง ก็จะเป็นหัวหน้าเหมืองฝายเป็นผู้ตอบ เป็นต้น

ชาวบ้านแพะมีความต้องการที่จะช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนบ้านแพะให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังต้องการใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำอีกต่อไป

4.2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน

ชาวบ้านแพะกลุ่มหลักที่ได้เข้ามามีส่วนในการวางแผนดำเนินงาน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หลังจากที่ได้ฟังปัญหาหรือข้อเสนอแนะเรื่องป่าชุมชนแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกคณะกรรมการหมู่บ้านมาประชุมก่อน แล้วจึงเรียกประชุมชาวบ้านทุกคนอีกครั้ง เพื่อให้มาเข้าร่วมในการวางแผนดำเนินงาน แต่ชาวบ้านแพะทุกคนไม่ค่อยได้ร่วมในการวางแผนดำเนินงาน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่าตนเองมีความรู้เรื่องป่าไม้อยู่เพียงเล็กน้อย และเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านที่ควรจะเป็นผู้วางแผนการดำเนินงานต่างๆ ได้แก่ การหาแหล่งทุนของงบประมาณเพื่อนำมาช่วยในการจัดการป่าชุมชน และวิธีการป้องกันไฟป่า ที่สำคัญชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านว่าสามารถวางแผนดำเนินงานที่ดีอยู่แล้ว แต่ชาวบ้านก็มีส่วนในการวางแผนดำเนินงาน ในเรื่องของการช่วยกันกำหนดวันทำความสะอาดบริเวณป่าชุมชนในวันสำคัญต่างๆ ทำให้ทราบว่า การวางแผนดำเนินงานนี้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อที่จะได้วางแผนดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือวางแผนจัดการดูแลป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน คนที่มีส่วนมากในการวางแผนดำเนินงานจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะดูแลในนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับป่าชุมชน รวมถึงการติดต่อและประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนในด้าน อบต. สราญุทธ จะดูแลเรื่องการจัดทำเรื่องงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ และหลังจากที่วางแผนการดำเนินงานเสร็จแล้ว อบต. สราญุทธ ก็ยังมีหน้าที่ ประกาศเสียงตามสายให้ชาวบ้านแพะได้รับรู้ข่าวสารด้วย ส่วนคณะกรรมการอื่นจะมี

ส่วนช่วยในการเสนอความคิดเห็นหรือขัดแย้งในการประชุม เพื่อวางแผนดำเนินงาน และช่วยในการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ

4.2.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

ชาวบ้านแพะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ เกษตรกรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มผู้สูงอายุ และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นอย่างมาก ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้มีส่วนในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน สาเหตุจากการได้เล็งเห็นความสำคัญของป่าและประโยชน์ที่ได้รับ ทำให้จึงเกิดความรักและหวงแหนป่าชุมชนของหมู่บ้านไว้ ขั้นตอนนี้เป็น การนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มาปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยมีการระดมเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งอาจจะมิใช่ทรัพยากรเฉพาะในด้านที่เป็นทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว อาจเป็นการใช้แรงงานและประสบการณ์ของคนที่มียู่ นอกจากนี้ยังรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ชาวบ้านมีอยู่และพอลหาได้ในชุมชน ได้แก่ จอบ เสียม ไม้ไผ่ มีด เคียว เป็นต้น เพื่อนำมาช่วยในกิจกรรมต่างๆ หรือบางคนก็มีขนมหรือน้ำก็จะนำมาด้วย กิจกรรมขั้นตอนนี้นั้นเน้นการที่ชาวบ้านทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยความเสมอภาคกันและเป็นเจ้าของผลงานด้วยกัน สำหรับขั้นตอนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนนี้ สามารถจำแนกการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการช่วยต้อนรับคณะผู้มาศึกษาดูงาน

ชาวบ้านแพะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการต้อนรับคณะผู้ศึกษาดูงาน ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร และคณะกรรมการหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนในการช่วยต้อนรับในขณะที่มีคณะบุคคลภายนอกทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาศึกษาดูงานปีหนึ่งๆ เป็นจำนวนหลายครั้ง รวมทั้งคณะของทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ที่ได้ ส่งคณะผู้ศึกษาและดูงานมาเพื่อศึกษาดูงานป่าชุมชนของหมู่บ้านแพะปีละสองครั้ง ชาวบ้านได้มีการแบ่งหน้าที่ทำงานกัน ดังนี้ กลุ่มพ่อบ้านมีหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกต่างๆ และกางเต็นท์ กลุ่มแม่บ้านมีหน้าที่จัดเตรียมสำหรับอาหารไว้สำหรับคณะบุคคลภายนอก และผู้มาช่วยงาน ผู้สูงอายุและผู้รู้เรื่องสมุนไพร มีหน้าที่ช่วยในการต้อนรับและเมื่อมีคำถามเกี่ยวกับเรื่องสมุนไพร และเรื่องความเชื่อในการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ รวมถึงให้การต้อนรับแก่คณะบุคคลภายนอก คณะกรรมการหมู่บ้านจะช่วยกันเข้ามาดูแลอำนวยความสะดวกต่างๆ ไป มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวเรือใหญ่คอยดูแลทุกอย่าง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นผู้ดำเนินรายการ และเป็นผู้ให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการจัดการดูแลป่าชุมชนบ้านแพะแห่งนี้ เนื่องจากว่าชาวบ้านทุกคนต้องการให้ป่าชุมชนเป็นที่รู้จักและยอมรับของบุคคล

ภายนอก และเป็นตัวอย่างแก่ป่าชุมชนอื่น เมื่อได้ทราบว่าจะมีคณะผู้ศึกษาดูงานเข้ามาที่ชุมชนจะมีการประกาศตามเสียงตามสาย กลุ่มแรกที่จะรับผิดชอบคือ กลุ่มแม่บ้านที่จะเป็นแม่งาน ซึ่งกลุ่มแม่บ้านจะมีกัน 3 กลุ่มใหญ่ มีจำนวนสมาชิกกลุ่มละประมาณ 30 คน จะทำการหมุนเวียนกันว่าครั้งนี้เป็นหน้าที่ของแม่บ้านกลุ่มไหน กลุ่มนั้นก็จะเป็นกลุ่มที่เข้ามาดูแลในการจัดงาน

จากที่ผู้ศึกษาได้สอบถามจากเจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบว่า ทุกครั้งที่ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ได้ทำการติดต่อจะขอพาคณะเข้าไปศึกษาดูงานนั้น ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ไม่ต้องเตรียมการใดๆ เลย เนื่องจากว่าทางหมู่บ้านแพะมีการเตรียมการต้อนรับและบรรยายให้ความรู้ได้เป็นอย่างดี รวมถึงการเดินทางเข้ามาจากในตัวเมืองเชียงใหม่ก็สะดวก และป่าชุมชนบ้านแพะยังไม่ไกลจากห้วยฮ่องไคร้มากนัก สามารถมาดูงานในตอนกลางวันและกลับไปพักค้างแรมที่ห้วยฮ่องไคร้ได้ ทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะมีความสะดวกในการเข้าไปศึกษาดูงานในด้านป่าชุมชนเป็นอย่างมาก ดังนั้นทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้จัดตั้งคณะผู้ศึกษาดูงานเข้ามาดูงานปีละ 2 ครั้ง (สัมภาษณ์ มนัส จงเจริญ นักวิชาการเผยแพร่เกี่ยวกับป่าชุมชน)

2. การมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ลักลอบตัดไม้

ชาวบ้านแพะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้รู้เรื่องสมุนไพร เกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้มีการช่วยในการสอดส่องดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน จากการที่คนเหล่านี้ได้เข้าไปในป่าชุมชนบ่อยครั้ง ซึ่งในอดีตคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้จัดเวรยามขึ้นมาผลัดเปลี่ยนกันไปทำ หน้าที่คอยดูแลการลักลอบตัดไม้ในเวลากลางคืนๆ ละ 2 คน สำหรับในตอนกลางวันชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันสอดส่องดูแลการลักลอบขโมยตัดไม้ในพื้นที่ป่าดังกล่าว แต่เนื่องจากว่าชาวบ้านทุกคนคิดว่าวันนี้ไม่ใช่เวรยามของตนเองจึงไม่ได้มีการใส่ใจในการดูแล ยิ่งเป็นตอนกลางคืนที่เป็นเวลาพักผ่อน ส่วนคนที่เป็นเวรยามก็กลัวว่า ถ้ามีคนอื่นเข้ามาจับผู้ลักลอบตัดไม้จะทำให้ตนเองจะไม่ได้รับเงินรางวัลในการนำจับผู้ลักลอบตัดต้นไม้ ดังนั้นหลังจากการประชุมชาวบ้านในเรื่องการจัดเวรยามขึ้น ทำให้ที่ประชุมลงมติกันว่าไม่จำเป็นต้องมีเวรยามในตอนกลางคืน อีกทั้งในตอนกลางวันมีคนช่วยกันเป็นหูเป็นตา สอดส่องดูแลได้ ดังนั้นในช่วงกลางคืนก็สามารถช่วยกันสอดส่อง ดูแลได้เหมือนในตอนกลางวัน ทำให้มีการยกเลิกการจัดเวรยามตอนกลางคืนไป แต่ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ที่ยังต้องการใช้ประโยชน์จากป่ายังมีจิตสำนึกที่ดีในการหวงแหนป่าชุมชนของตัวเอง ทำให้ปัจจุบันนี้ทุกคนพร้อมใจกันดูแล รักษาป่าเอง โดยไม่มีการจัดเวรยาม ถ้าใครพบเห็นผู้กระทำความผิดจะไปแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านจัดการลงโทษตามกฎหมายของหมู่บ้านที่เข้มแข็ง รวมถึงผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งจึงไม่มีข้อยกเว้นสำหรับผู้กระทำความผิด เนื่องจากชาวบ้าน

ได้ตระหนักว่า ป่านั้นเป็นสมบัติของคนควร ช่วยกันดูแล ซึ่งทำให้ไม่มีใครกล้าที่จะลักลอบเข้าไป ตัดไม้ในป่า แต่ถ้าจะกล่าวกันตามจริงแล้วกลุ่มที่ทำหน้าที่หลักในการสอดส่องดูแลผู้ลักลอบตัด ไม้ นั้นจะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากว่ากลุ่มนี้ตั้งใจทำงานเพื่อหมู่บ้านแล้วจึงต้องช่วยกันปกป้องผลประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากที่สุด

3. การมีส่วนร่วมในการทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชน

ชาวบ้านแะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการทำความสะอาด ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มที่เป็นแรงงานหลัก ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน โดยแต่ละคนได้เตรียมอุปกรณ์ของตัวเองเข้าไป ใครมีอะไรก็เตรียมไป ได้แก่ จอบ เสียม เคียว มีด เพื่อช่วยกันทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชน ได้แก่ การแผ้วถางป่าในบริเวณที่เป็นทางเดินเพื่อให้สะดวกในการเข้าไปเยี่ยมชมของคณะบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงานป่าชุมชน ส่วนมากจะเข้าเยี่ยมชมประมาณเดือนมกราคมจนถึงประมาณเดือนกรกฎาคม เป็นช่วงฤดูร้อนและฤดูฝน รวมถึงเพื่อเป็นทางเดินสะดวกสำหรับกลุ่มพ่อบ้าน เข้าไปหาอาหารและของป่า ผู้สูงอายุ ผู้รู้เรื่องสมุนไพร เข้าไปหาสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา และ กลุ่มเหมืองฝายเข้าไปทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำอีกด้วย รวมถึงชาวบ้านยังช่วยกันตัดแต่งกิ่งไม้ เนื่องจาก มีไม้ที่แห้งอยู่มาก เพื่อเป็นการลดเชื้อเพลิงที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ป่า และยังได้ช่วยกันกำจัดไม้ที่ถูกภัยธรรมชาติพัด โคน ทำให้ล้ม เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ถ้าเป็นเศษไม้หรือปลายไม้ ทาง คณะกรรมการหมู่บ้านจะอนุญาตให้นำไปทำฟืนได้ แต่ถ้าเป็นไม้ขนาดใหญ่จะช่วยกันแปรรูปนำไปใช้ในการซ่อมแซมวัด ศาลากลางหมู่บ้าน และสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านต่อไป หรืออาจ จะมีการประมูลไม้เกิดขึ้น การทำความสะอาดเหล่านี้จะทำการในช่วงเดือนธันวาคม หรือในเดือนมกราคม สาเหตุที่ชาวบ้านได้ช่วยกันทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านมีความ ต้องการที่จะให้ทางเดินเท้าในการเข้าไปในป่านั้นสะดวกต่อการเข้าไปใช้ประโยชน์ และการเข้าไป ดูแล จัดการรวมถึงยังลดการเกิดขึ้นของไฟป่า

4. การมีส่วนร่วมในการดับไฟป่า

ชาวบ้านแะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการดับไฟป่า ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน ผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน จะเข้าไปช่วยกันดับไฟป่า ถ้ามีคนเห็นว่าเกิดไฟป่าขึ้นจะรีบแจ้งผู้ใหญ่บ้าน และให้รีบแจ้งเสียงตามสาย เพื่อให้ทุกคนเข้าไปช่วยกันดับไฟป่า ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการจะรีบไปดูแล และช่วยกันดับไฟในเบื้องต้น ส่วนกลุ่มพ่อบ้านจะรีบไปนำอุปกรณ์ในการดับไฟป่าจากศาลากลางหมู่บ้านตามไปช่วย ดับไฟ ถ้ามีการแจ้งข่าวว่าเกิดไฟไหม้ขึ้นชาวบ้านช่วยกันเข้าไปดับไฟอย่างพร้อมเพรียง เนื่องจากทุกคนมีจิตสำนึกที่ว่าป่าเป็นของทุกคนและถ้าขาดป่าก็ขาดผลประโยชน์

ที่จะได้รับ จึงเกิดความหวงแหนป่าเป็นอย่างมาก ส่วนมากไฟที่ไหม้ นั้นไม่ได้เกิดจากป่าชุมชน แต่จะเป็นไฟที่ถูกลมมาจากบริเวณภายนอกป่าชุมชนที่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน เนื่องจากมีชาวบ้านจากต่างหมู่บ้านมาเผาป่าเพื่อต้องการสัตว์มาเป็นอาหาร ได้แก่ ประเภทคแดง ทำให้ไฟไหม้ได้ไหม้เข้ามาในบริเวณ ป่าชุมชนบ้านแพะ แต่ชาวบ้านแพะก็ไม่สามารถจับตัวผู้ทำการเผาป่าได้เลย เนื่องจากทางกรมป่าไม้ ได้ให้ความรู้กับชาวบ้านแพะว่า ในการจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ ต้องเห็นบุคคลผู้นั้นกำลัง กระทำความคิดเองกับตา แต่ถ้าไม่เห็นอาจจะเป็นเพียงแก่ชาวบ้านที่เดินผ่านไปมา ไม่สามารถจับกุมมาลงโทษได้ ชาวบ้านแพะจึงไม่สามารถจับตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ และประการสำคัญคือ มีการเผาป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน ไม่ใช่บริเวณป่าชุมชนบ้านแพะ ปัจจุบันนี้ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออนที่มีบริเวณติดกับป่าชุมชนบ้านแพะเป็นป่าที่ชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านแพะ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง สามารถเข้าไปใช้สอยได้อย่างสะดวก ทำให้ชาวบ้านแพะได้มีความคิดว่า ถ้าป่าชุมชนบ้านแพะได้ ขยายพื้นที่เข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออน จะทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่หมู่บ้านอื่น ไม่กล้าเผาป่าเพื่อต้องการสัตว์มาเป็นอาหาร แล้วป่าชุมชนของชาวบ้านแพะจะ ไม่โดนไฟป่าทำลาย แต่ชาวบ้านแพะก็ยังเกรงว่า ถ้าขยายพื้นที่ป่าชุมชนเข้าไปในป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออนแล้ว ถ้ามีการเผาป่าเกิดขึ้นอีกอาจจะต้องลำบากในการเข้าไปช่วยกันดับไฟป่า เนื่องจากพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออนจะห่างไกลจากหมู่บ้านมากขึ้น

แต่ชาวบ้านแพะก็ไม่ต้องการให้พื้นที่ทั้งหมดของป่าสงวนแห่งชาติแม่ออนเป็นป่าชุมชน เนื่องจากว่าชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในลักษณะอื่นที่แตกต่างจากป่าชุมชน ได้แก่ ในการนำเอาไม้ออกมาใช้ประโยชน์ ซึ่งการเอาไม้ออกมาเท่าที่ใช้ประโยชน์จริงเท่านั้น เนื่องจากชาวบ้านแพะได้ตระหนักถึงประสบการณ์ในอดีตที่มีการตัดไม้ทำลายป่ามากจึงไม่ต้องการประสบกับปัญหาเดิมอีกครั้งหนึ่ง และที่สำคัญชาวบ้านแพะยังต้องการให้ชาวบ้านหมู่บ้านอื่นได้ใช้ประโยชน์จากป่าบ้าง เพื่อที่จะได้ช่วยกันรักษาป่าไว้ แต่จากทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ได้ทำเรื่องแจ้งให้ชุมชนบ้านแพะทราบว่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ออนนั้นกำลังจะกลายเป็นพื้นที่ของอุทยาน อันหมายถึง ป่าที่ชาวบ้านจะไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เลย ทำให้ชาวบ้านแพะต้องการให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านช่วยเหลือในการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อทำ เรื่องเสนอขอขยายเขตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านแพะเข้าไปแทน ซึ่งขณะนี้ยังดำเนินการเสนอเรื่องอยู่

จากจิตสำนึกของชาวบ้านที่ริบมาช่วยกันดับไฟด้วยความร่วมมือร่วมใจนั้น ทำให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่ต้องการรักษาป่าชุมชนของตนเองไว้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ปี พ.ศ. 2536-2537 องค์การแคว้นนานาชาติให้งบประมาณทำแนวกันไฟรอบพื้นที่บริเวณป่าชุมชน หลังจากนั้นไม่มีงบประมาณ คณะกรรมการหมู่บ้านก็ได้มีการเกณฑ์ชาวบ้านเพื่อช่วยกันทำแนวกันไฟ แต่ไม่ได้ผล เนื่องจากมีชาวบ้านบางคนที่เกิดการศึกตะนองจึงมีการลักลอบจุดไฟ เพื่อทำการทดสอบแนวกันไฟว่าสามารถกันไฟได้จริงหรือไม่

ปี พ.ศ. 2546 มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เข้ามาร่วมกับชาวบ้านช่วยกันทำแนวกันไฟขึ้น แต่ไม่ได้ผลเนื่องจากทำในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ แต่ในเดือนมีนาคมมีใบไม้ร่วงหล่นเป็นจำนวนมาก ทำให้แนวกันไฟนั้นโดนใบไม้ทับถมลงมาอีกจนไม่เห็นแนวกันไฟ

ทำให้ปัจจุบันนี้ ชุมชนบ้านแพะไม่ได้มีมาตรการทำแนวกันไฟกันอย่างจริงจัง แต่จะเป็นการช่วยกันสอดส่องดูแลไฟป่ามากกว่า และอีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญก็คือไม่มีงบประมาณในการจัดการทำแนวกันไฟ

4.2.4 การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลงาน

ชาวบ้านแพะกลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนในการติดตามและประเมินผลงาน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านทุกคนอื่นคิดว่า การติดตามและประเมินผลเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเฉพาะทาง อีกทั้งชาวบ้านยังไม่มี ความเข้าใจที่ดีและไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการติดตามและประเมินผลงาน ทำให้ชาวบ้านมองว่า การติดตามและประเมินผลงานนั้นควรเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้น รวมถึงคิดว่าการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชนบ้านแพะนั้นคืออยู่แล้ว แต่ความจริงแล้วชาวบ้านแพะ ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝาย ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการติดตามและประเมินผล โดยที่ชาวบ้านไม่รู้ตัว ซึ่งเป็นลักษณะของการติดตามและประเมินผลแบบที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ในขณะที่กลุ่มพ่อบ้านเข้าไปหาของ อาหาร หรือของป่า กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปหาสมุนไพร เกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝายเข้าไปดูแลเรื่องน้ำ รวมถึงการเข้าไปทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำก็จะเป็นการสอดส่องดูแลป่าชุมชน ทำให้เกิดการสำรวจและการประเมินผลการดำเนินงานโดยมิได้ตั้งใจ และเมื่อพบกับปัญหาจะไปแจ้งให้ทางผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการได้ทราบ เพื่อจะได้นำไปแก้ไขปัญหาทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะยั่งยืนต่อไป หรือถ้าไม่พบปัญหาอะไรเวลาเข้าไปในป่าจะเกิดความรู้สึกพอใจในป่าชุมชนของตนเอง เป็นการยอมรับผลการดำเนินงานของทุกคน ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านได้มีส่วนในการติดตามและประเมินผลงานของตนเองเสมออย่างไม่เป็นทางการจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชน แต่ละปีจะมีการประชุมเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน 1 ครั้ง คนที่มีส่วนมากในการติดตามและประเมินผลจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะนำผลที่ได้มา

เปรียบเทียบกับ การดำเนินงานในด้านนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนว่า การวางแผนดำเนินงาน และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นั้น มีความสอดคล้องกับปัญหาบ้างไหม และได้ผลลัพธ์ที่สามารถ แก้ปัญหาได้ตามนั้นหรือไม่ รวมทั้งยังติดตามผลการดำเนินงานต่างๆ ว่ามีส่วนบกพร่องด้านไหนบ้าง เพื่อนำไปแก้ไขในครั้งต่อไป ถ้ามีการจัดการของงบประมาณจากหน่วยงานอื่น อบต. ทรายทุตร ก็จะต้องเป็นผู้ติดตามในด้านของงบประมาณ หลังจากการของงบประมาณไปแล้วว่า ได้งบประมาณใหม่ และได้ นำงบประมาณนั้นไปใช้ตามแผนงานหรือไม่ และนายถนัด พงศ์พิง เจริญฤทธิประจํา หมูบ้านก็จะรายงานผลในเรื่องการเงินในรอบปีว่า มีรายรับและรายจ่ายในการจัดการดำเนินงาน เท่าไร และมีเงินเหลือเท่าไร ซึ่งทั้ง 3 คนนี้ จะรายงานผลในที่ประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน ก่อน และ อบต. ทรายทุตร ก็ประกาศผลการดำเนินงาน รวมถึงรายรับและรายจ่ายในการดำเนินงาน ให้ชาวบ้านแพะ ได้รับทราบ เพื่อแสดงถึงความ โปร่งใสในการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน

4.2.5 การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากป่าชุมชน

ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนบ้านแพะถือว่าอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ชาวบ้านแพะได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน ได้ใช้เป็นแหล่งหาอาหารและของป่า รวมถึงแหล่งเชื้อเพลิง กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร ได้ใช้เป็นแหล่งสมุนไพร เกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝายได้ใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตรกรรม ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนได้ใช้เป็นแหล่งน้ำประปาหมู่บ้าน และแหล่งนันทนาการของกลุ่มเด็กและวัยรุ่น ป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงเกียรติประวัติได้รับการยอมรับจากสาธารณชน จากการใช้ป่าชุมชนของชาวบ้านแพะเป็นแหล่งศึกษาจากคณะบุคคลจากภายนอก ทำให้ชาวบ้านภาคภูมิใจในป่าชุมชนของตนเอง ชาวบ้านแพะถือว่าป่าชุมชนแห่งนี้ เป็นสมบัติส่วนรวมของหมู่บ้านที่สำคัญ ป่าชุมชนยังใกล้กับบริเวณหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในด้าน ต่างๆ ได้อย่างเพียงพอและสมบูรณ์ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ที่ได้ร่วมกันตั้งขึ้น รวมถึงชาวบ้านยังต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชนให้ยั่งยืนเพื่อสามารถใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคตได้ การใช้ประโยชน์ในทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านแพะจะอยู่ในลักษณะดังนี้

1. เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน ชาวบ้านแพะทุกหลังคาเรือนได้ใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคและกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนจากประปาหมู่บ้าน เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่าชุมชนที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน ซึ่งมีหนองซับน้ำในป่าซับน้ำที่เป็นแหล่งเก็บน้ำที่ไหลจากคาน้ำไหล หรือรูน้ำไหลก่อน แล้วจึงนำน้ำนั้นไปใช้เป็นประปาหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะจุดคลองเล็กๆ ไปสู่หมู่บ้านแยกเป็นกลุ่มบ้านและสลับกัน ปล่อยน้ำให้ขั้วถึงทุกครัวเรือน และชาวบ้านทุกครัวเรือนได้ใช้ประปาหมู่บ้านในการ

อุปโภค และทำกิจกรรมต่างๆ ภายในครัวเรือน ในสมัยอดีตจะมีประปาภูเขาเพราะว่ามีตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหลถึง 3 รู แต่ปัจจุบันนี้ได้ยกเลิกประปาภูเขาแล้ว เนื่องจากว่าตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหลเหลือเพียง 1 รู ทำให้น้ำมีไม่เพียงพอ อีกทั้งน้ำไหลไม่แรงพอสำหรับประปาภูเขา จึงมีแต่ประปาหมู่บ้านเท่านั้น

และชาวบ้านกลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝาย มีความจำเป็นต้องการใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่าชุมชน คือ เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรมในขณะที่ไม่ได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน

2. ใช้เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของชาวบ้านแพะ ในกลุ่มพ่อบ้านที่เข้ามาเก็บหาอาหารและของป่าเพื่อนำไปบริโภค ป่าชุมชนเป็นแหล่งหาอาหารที่อุดมสมบูรณ์ เพราะบริเวณนี้มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และหนาแน่น ไปด้วยต้นไม้ใหญ่ๆ จำนวนมากและสะดวกในการเข้าไปหาอาหารต่างๆ จากป่าบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้าน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับป่ามีสูงมาก ส่วนใหญ่เป็นไม้ที่พื้นล่างกินได้ ได้แก่ บุก หน่อไม้ ผักกูดน้ำ กรวย เห็ดต่างๆ ได้แก่ เห็ดไข่ห่าน เห็ดไข่เหลือง เห็ดถ่าน เป็นต้น เห็ดส่วนใหญ่พบในพื้นที่ดินของป่าเต็งรัง ช่วงเวลาที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บหาอาหารจากป่า คือ ช่วงฤดูฝนที่พืชผักต่างๆ จากป่าจะมีมากกว่าฤดูอื่น โดยมากจะเป็นพวกเห็ดชนิดต่างๆ และสามารถหาปลาได้จากหนองซับน้ำที่มีปลาหลายชนิด ได้แก่ ปลาอุก ปลานิล ปลาตะเพียน เป็นต้น ช่วงที่ชาวบ้านจะเข้าไปหาปลาจะเป็นช่วงฤดูร้อนหรือฤดูหนาว

3. แหล่งเชื้อเพลิง เนื่องจากเป็นป่าชุมชนอยู่ใกล้บริเวณหมู่บ้าน ชาวบ้านแพะกลุ่มพ่อบ้าน สามารถจะเข้าไปเก็บเศษไม้ปลายไม้ที่แห้ง เพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มสำหรับทำอาหารในครัวเรือนได้ ในสมัยอดีตจะมีการนำเศษไม้มาทำฟืน แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้แก๊สในการทำอาหารแล้ว ทำให้ชาวบ้านนำเศษไม้ ปลายไม้ที่แห้งนั้นมาเผาข้าวหลามในฤดูหนาวและสามารถทำให้ร่างกายอบอุ่นไปด้วยในขณะเดียวกัน

ส่วนไม้ยืนต้นที่ตาย ตลอดจนไม้ที่โค่นล้มหรือหักลงมาจากแรงพายุนั้น ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องทำหนังสือเข้าไปแจ้งให้ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ทราบว่าจะมีการนำเอาไม้ขนาดใหญ่ออกมาจากป่า หรือมีการประมูลกันในวันไหน ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่จะได้ทำการส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาเพื่อเป็นพยาน เนื่องจากเป็นพื้นที่ของเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอน อีกทั้งการประมูลต้องใช้เวลาทำการหลายวัน คณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้กำหนดวันว่าสามารถเข้าไปตัดได้วันไหน ส่วนมากจะทำการประมูลปีละครั้งในช่วงฤดูหนาว เพราะช่วงฤดูฝนอาจจะมียืนไม้ที่โค่นล้มและหักลงมาจากลมพายุได้ จึงจัดให้มีการประมูลหลังจากฤดูฝนผ่านพ้นไปแล้ว อีกทั้งฤดูฝนช่วงที่ฝนตกจะเอาไม้ออกมาได้ลำบาก เนื่องจากถนนเข้าไปลำบาก ถ้ามีชาวบ้านต้องการไม้เป็นจำนวนมาก หรือชาวบ้านที่ต้องการจะใช้ไม้มีหลายคน

ต้องมีการนำไม้ออกมาประมูลขาย และต้องแบ่งไม้เป็นส่วนให้ได้เท่ากับจำนวนคนที่ต้องการ ในสมัยอดีต มีการปลูกไผ่ยาสูบมาก ชาวบ้านส่วนมากที่มาประมูลก็เพื่อนำไปใช้เป็นฟืนสำหรับ โรงบ่มยาสูบส่วนบุคคล แต่ปัจจุบันนี้ชุมชนบ้านแพะไม่มีโรงบ่มยาสูบ ชาวบ้านส่วนมากจะ ประมูลไว้เพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรือประมูลนำไปเพื่อนำไปจำหน่ายก็ได้ โดยทางคณะกรรมการ หมู่บ้านจะนำ เงินที่ประมูลได้นั้นเข้ากองทุนป่าชุมชนของหมู่บ้านเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้แก่ ค่าศึกษาดูงาน ค้อนรับ ทำป่าย ซ่อมแซม บำรุงรักษาสิ่งสาธารณะ หรือสามารถนำไม้เหล่านั้น มาใช้ เพื่อสร้าง สาธารณะประโยชน์ให้หมู่บ้านก็ขึ้นอยู่กับทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะเห็น สมควร ชาวบ้านแพะเท่านั้นที่เป็นผู้มีสิทธิในการประมูลไม้ได้ ส่วนชาวบ้านหมู่บ้านอื่นต้อง เห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน แต่ชาวบ้านหมู่บ้านอื่นส่วนมากจะไม่สามารถเข้ามา ประมูลได้ หรือถ้าต้องการก็ต้องทำการซื้อต่อจากชาวบ้านที่ประมูลไม้ ทำให้เห็นได้ว่าการประมูล ไม้ นั้นผู้ใช้ประโยชน์หลักก็คือ ชาวบ้านที่ต้องการนำไม้ไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะนำไปสร้างที่อยู่ อาศัย หรือชาวบ้านที่ต้องการนำไปจำหน่ายต่อให้กับบุคคลนอกหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมี ต้นไม้ที่โค่นล้มจากลมพายุหรือไม้ที่แห้งตาย และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะพอใจที่ไม่มีต้นไม้ที่ตาย มากนัก เนื่องจากกลัวป่าจะหมดไป และคนได้ประโยชน์เป็นเพียงชาวบ้านกลุ่มน้อย

4. แหล่งสมุนไพรของผู้รู้เรื่องสมุนไพร ผู้สูงอายุ เนื่องจากสภาพป่าชุมชน บ้านแพะ อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และยังมีสภาพป่าที่สมบูรณ์จึงมีไม้พื้นล่างหลากหลายชนิด ของพันธุ์พืชต่างๆ ทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งสมุนไพรที่สำคัญใช้ในการรักษาโรคต่างๆ ของ ชุมชนบ้านแพะที่ชาวบ้านนำมาต้มเป็นยาหม้อ หรือผ่านกินเพื่อบำรุงกำลังและรักษาโรคปวดเมื่อย ต่างๆ ส่วนมากผู้รู้เรื่องสมุนไพรจะให้ผ่านกินมากกว่า เพราะจะได้ใช้ในจำนวนน้อยมากกว่าที่ ต้มกิน สมุนไพรที่หาได้มีหลายชนิด ได้แก่ เอื้องหมายนา ว่านนางคุ่ม กระเทียม จิง ขมิ้นป่า เป็นต้น ผู้รู้เรื่องสมุนไพรสามารถเก็บมากินได้ และสามารถนำต้นกล้ามาเพาะชำเพื่อขยายพันธุ์ได้ แต่ห้ามเก็บเพื่อนำไปจำหน่ายหรือใช้ในเชิงธุรกิจพาณิชย์ แต่แหล่งสมุนไพรนี้เองก็เป็นการใช้ ประโยชน์จำกัดของเฉพาะกลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพรที่จะเข้าไปเก็บหาสมุนไพรเท่านั้น ส่วนชาวบ้าน ทั่วไป ถ้าต้องการสมุนไพรเหล่านั้นก็ยังคงพึ่งพาผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปจัดหาให้ เนื่องจาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เรื่องสมุนไพร

5. แหล่งนันทนาการของชาวบ้าน โดยเฉพาะเด็กๆ วัยรุ่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และตกปลา เนื่องจากสภาพป่าหนาที่บึงจึงทำให้บรรยากาศค่อนข้างจะร่มรื่น และอากาศไม่ร้อน จึงเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์จำพวกนก กระรอก งู ไก่ป่า อีเห็น และหนูนาเล็กๆ และวัยรุ่นมักจะ เข้าไปพักผ่อนอยู่เสมอ ส่วนผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มพ่อบ้าน หลังจากเข้าไปหาสมุนไพรหาอาหาร และของป่า ก็อาจจะมีการหยุดพักผ่อนหย่อนใจบ้าง เพราะในช่วงฤดูร้อนขณะที่อากาศข้างนอก

ร้อนแต่อากาศในบริเวณป่าชุมชนก็ไม่ร้อน และที่สำคัญในหนองซับน้ำก็ยังมีปลาจำนวนมากหลายชนิด ที่ชาวบ้านสามารถตกปลาไปทำอาหารได้ กลุ่มพ่อบ้านบางครั้งก็ได้เข้ามาตกปลาเป็นอาหาร แต่ส่วนมากจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่เป็นผู้ชายจะเข้าไปตกปลาเพื่อเป็นการพักผ่อน ถ้าตกปลาได้จะนำกลับไปให้กับทางครอบครัวได้นำไปทำอาหาร แต่ส่วนมากจุดประสงค์หลัก ก็เพื่อเป็นการพักผ่อนมากกว่า ในอดีตชาวบ้านสามารถลงเล่นน้ำในหนองซับน้ำได้ และนำวัว ควาย ไปเลี้ยงในบริเวณป่าชุมชนได้ แต่ปัจจุบันคณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการห้ามไม่ให้ลงเล่นน้ำในอ่าง รวมถึงห้ามนำวัว ควาย ไปเลี้ยงในบริเวณป่าชุมชน เพราะวัว ควาย เหล่านั้นจะถ่ายลงพื้นทำให้บริเวณป่าสกปรก และผู้ใหญ่บ้านไม่อนุญาตให้พระครูคงเข้ามาจำศีลในที่ป่าชุมชน เนื่องจากกลัวว่าจะมีการขุดเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของดีที่ชาวบ้านคิดว่ามีอยู่ในป่าแห่งนี้ออกไป รวมถึงกลัวว่าจะแอบนำสมุนไพรรักษาโรคไปจำนวนมากด้วย

ขณะที่ผู้ศึกษาเข้าไปในป่าชุมชนกับลุงศรีนวลนั้น ลุงศรีนวลเลี้ยงสุนัขไว้ 6 ตัว พอลุงศรีนวลสตาร์ทรถและเปิดท้ายรถให้พวกมันขึ้นมา สุนัขแต่ละตัวดูมีความสุขรีบวิ่งแย่งกันขึ้นหลังรถกระบะของลุงศรีนวล พอไปถึงป่าชุมชนทุกตัวก็วิ่งลงรถ แล้ววิ่งไปในป่าอย่างมีความสุข วิ่งไล่จับหนูนาที่มี จนบางครั้งวิ่งมาทางผู้ศึกษาอย่างรวดเร็วทำให้ผู้ศึกษาต้องรีบหลีกเลี่ยงให้กลัวตัวเองจะหกล้ม พอถึงเวลากลับลุงศรีนวลก็จะผิวปากเรียก บางตัวก็รีบกลับ บางตัวก็ยังวิ่งเล่นอยู่ไม่ยอมกลับ แต่ละตัวนั้นมอมแมมจากหนามข้าง จากการลงไปลุยลำธารเล็กๆ ข้าง และอีกครั้งที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปในหมู่บ้านแพะ ผู้ศึกษาเห็นลุงศรีนวลขับรถกลับบ้านและเห็นสุนัขแต่ละตัวจะมุกขมอม จึงทราบได้ว่าลุงศรีนวลเข้าไปในป่าชุมชนเพื่อหาสมุนไพรรักษาโรค ทำให้เห็นได้ว่าไม่เฉพาะคนเท่านั้นคิดว่าป่าชุมชนเป็นแหล่งนันทนาการ แม้แต่สัตว์อย่างสุนัขก็มีความสุขไปด้วย

6. เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่และคณะดูงานจากบุคคลภายนอก และจากต่างประเทศที่ได้เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้เสมอ ในด้านความเป็นมาและรูปแบบในการอนุรักษ์ป่าชุมชน สำหรับใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งอื่นๆ ต่อไป เนื่องจากว่าป่าชุมชนบ้านแพะนับว่าเป็นป่าชุมชนเก่าแก่ที่ได้มีการอนุรักษ์มาเป็นระยะเวลายาวนาน และมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เข้มงวดและได้ผล ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นที่ยอมรับจากภายนอกและจากหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ การได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดเชียงใหม่ เป็นรางวัลในการที่ชาวบ้านแพะได้ร่วมแรงร่วมใจกันปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็นอย่างดี เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนได้รับชื่อเสียงเกียรติยศ และความภูมิใจในผลการดำเนินงานของตนเอง

ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านได้รับประโยชน์มากมายจากป่าชุมชนและที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้นั้น ชาวบ้านได้มองว่าถ้าทุกคนเข้าไปใช้ประโยชน์จาก

ป่าแล้วจะช่วยกันในการสอดส่อง ดูแล รักษาป่า รวมถึงยังสามารถสอดส่องดูแลคนที่เข้ามา ลักลอบ ตัดไม้ และการป้องกัน ไฟป่า อันเป็นจิตสำนึกในการวางแผน เพื่อใช้ประโยชน์ของป่าให้ คงอยู่ และยั่งยืนต่อไป และเพื่อเกิดความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ไม่กระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนบ้านแพะ จากการสอบถามคณะกรรมการหมู่บ้านแพะ ได้มีการชี้แจง ถึงหลักการที่ว่า เมื่อชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลและรักษาป่า

4.2.6 การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์หมู่บ้านแพะและบตลงโทษ

ในอดีตชุมชนบ้านแพะมีชาวบ้านอาศัยอยู่เพียงจำนวนน้อย และความต้องการ ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยยังมีน้อยอยู่ ทำให้มีการบุกรุกเปิดพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำมาหากิน ได้เริ่ม ขยายกว้างออกไป และมีการใช้ไม้อย่างไม่ระวัง ต้นไม้ถูกตัดไปใช้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย และทำเชื้อเพลิงมากขึ้น อีกทั้งไม่มีใครคิดจะรักษาป่าแห่งนี้ไว้ แต่หลังจากที่ตัดไม้ออกไปจำนวน มากๆ ทำให้น้ำในบริเวณตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหลเริ่มแห้งจากเดิมที่มี 3 รู เหลือเพียง 1 รู เท่านั้น ที่มีน้ำไหล ทำให้ชาวบ้านแพะได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากสภาพป่าถูกทำลาย จึงต้องมีการ รวมตัวกันในการช่วยกันขุดหลุมข้างบ่อน้ำบาดาล ทำเป็นท่อน้ำเพื่อให้น้ำจากป่าไหลลงตามท่อ ไปสู่หลุมข้างบ่อน้ำบาดาล เพื่อให้น้ำซึมเข้ามาในบ่อเป็นการกรองน้ำก่อนจึงจะนำมาใช้งาน และ ในสมัยอดีต การเดินทางไปในป่าชันน้ำไม่สะดวก ชาวบ้านจึงลำบากมากในการใช้น้ำ ทำให้ ชาวบ้านแพะจึงเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของป่าว่า ถ้ายังไม่ช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้บริเวณ ใกล้หมู่บ้านเอาไว้ จะทำให้ปริมาณน้ำในป่าชันน้ำและไม้ที่นำมาใช้สอยจะลดน้อยลง ชาวบ้าน จึงได้รวมตัวกันมาปรึกษาหารือกับนายอ้าย ปัญญาเรือง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 หมู่บ้านโห่ง (ขณะนั้น หมู่บ้านแพะยังไม่ได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน ดังนั้นนายอ้ายจึงเป็นผู้ดูแลหมู่บ้านแพะด้วย) เรื่องที่ชาวบ้านแพะ ไม่มีน้ำใช้ในการบริโภคและการอุปโภค รวมถึงชาวบ้านมีความลำบากในการใช้น้ำ ทำให้ นายอ้ายต้องจัดการประชุมขึ้นร่วมกับชาวบ้านแพะทุกครัวเรือน เพื่อช่วยกันค้นหาสาเหตุของ ปัญหาในการขาดแคลนน้ำของชุมชน และจากการทบทวนของชาวบ้านแพะกับสิ่งที่เกิดขึ้น เปรียบเทียบกับในสมัยอดีตมีต้นไม้อยู่มาก มีน้ำมาก พอตัดต้นไม้มากทำให้ต้นไม้อายุมาก หายไป น้ำก็เหือดแห้งหายไป อีกทั้งมีชาวบ้านคนหนึ่งหมู่บ้านแพะได้นำท่อน้ำเข้าไปต่อเข้ากับ รูน้ำไหลหรือตาน้ำไหล เพื่อนำน้ำนั้นไปใช้ในครัวเรือนของตนเองเท่านั้น ทำให้เกิดอาเพศต่างๆ แก่ชาวบ้านผู้นั้น โดยมีความรู้สึกร้อนมากตลอดเวลา ขณะอยู่ในบ้านไม่ใส่เสื้อผ้าได้และหลังจากนั้น ไม่นานก็ได้เสียชีวิต ขณะที่เสียชีวิตนั้นไม่ได้มีเสื้อผ้าปกปิดร่างกายเลย จึงได้สรุปกันว่าเนื่องจาก มีการตัดต้นไม้ในป่ามาก ทำให้ป่าไม้ลดลงจึงก่อให้เกิดการขาดแคลนน้ำ และคงมีสิ่งศักดิ์ในป่าที่ ไม่ต้องการให้น้ำมีไว้เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับชาวบ้านเพียงคนเดียว นายอ้าย จึงได้เสนอให้มีการ

ตั้งกฎเกณฑ์ของป่าชุมชนขึ้น แต่ชาวบ้านบางกลุ่มก็แสดงความคิดเห็นกันว่า ถ้ามีกฎเกณฑ์ระเบียบขึ้น จะสามารถไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้ เนื่องจากส่วนมากชาวบ้านก็ยังต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า ได้แก่ ผู้รู้เรื่องสมุนไพรเข้าไปหาสมุนไพรในแต่ละครั้งจำนวนไม่มาก และกลุ่มพ่อบ้านที่ต้องการเข้าไปหาของอาหารและของป่า ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ไม่ได้เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เพียงแต่เข้าไปเอาสิ่งที่เป็นผลพลอยได้ออกมาจากป่าเท่านั้น ทำให้นายอ้ายได้ตั้งกฎระเบียบของป่าชุมชนขึ้นบนพื้นฐานที่ว่า ชาวบ้านทุกคนได้สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนบ้านได้อย่างเสมอภาคกัน จะทำให้ ชาวบ้านมีการช่วยกันดูแลรักษาป่าไปพร้อมๆ กัน และได้ให้ชาวบ้านช่วยกันคิดว่า กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของป่าชุมชนเหล่านั้นควรมีอะไรบ้าง เพื่อเป็นบรรทัดฐานของทั้งหมู่บ้าน โดยให้นายอ้ายกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา ดูแล ป่าชุมชนน้ำผืนนี้ให้เป็นสมบัติของหมู่บ้านแพะ ต่อมาในสมัยนายบุญมี อินตาคง เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้มีการปรับเปลี่ยนกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ขึ้น เพื่อให้มีบทลงโทษที่หนักขึ้นและเด็ดขาดมากขึ้นจะได้สอดคล้องต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งจากกฎระเบียบดังกล่าวจะเห็นว่าเป็นการตั้งกฎเกณฑ์ ข้อบังคับของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรจากป่าและบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิด เนื่องจากป่าได้ให้ประโยชน์แก่ชุมชนบ้านแพะมาเป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน ทั้งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร แหล่งนันทนาการ เป็นต้น

ข้อบังคับที่ชัดเจนนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างดี ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ทุกคนสามารถนำเศษไม้หรือกิ่งไม้เล็กๆ สามารถนำออกไปเป็นฟืนสำหรับใช้ในการทำอาหารได้โดยไม่ถูกปรับ
2. ทุกคนสามารถเข้าไปหาอาหารของป่าและสมุนไพรได้ แต่ต้องไม่นำออกมาเป็นจำนวนมากเกินไป หรือห้ามนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์
3. ทุกคนสามารถเข้าไปใช้ป่าชุมชนเป็นแหล่งนันทนาการเพื่อพักผ่อน ได้สามารถตกปลาได้โดยใช้เบ็ด แต่ห้ามใช้แห หรืออวน และห้ามลงเล่นน้ำในหนองซับน้ำ
4. ทุกครัวเรือนสามารถใช้บริการประปาหมู่บ้านได้
5. ผู้ใดที่ลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ไม่ว่าจะเป็ไม้ชนิดใด ขนาดเท่าไร และจำนวนเท่าไรก็ตาม จะถูกปรับ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้พิจารณา ในอัตรานิ้วละ 500 บาท ต่ออัตราความยาวของเส้นผ่าศูนย์กลางของ ไม้แต่ละท่อนที่ตัด ซึ่งในอดีตจะเสียค่าปรับเป็นอัตรานิ้วละ 100 บาท ต่อความยาวของเส้นผ่าศูนย์กลางของไม้แต่ละท่อนที่ตัด
6. ในกรณีที่ผู้กระทำผิดที่ถูกจับได้ ไม่ยินยอมที่จะเสียค่าปรับที่ตั้งเอาไว้จะถูก นำตัวส่งสถานีตำรวจเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

7. ถ้าไม่สามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้ในขณะนั้น ชาวบ้านทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันสืบหาผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้ โดยที่ผู้นำข่าวมาบอกหรือผู้ที่สืบหาผู้กระทำผิดได้ถูกต้องจะได้รับเงินรางวัลนำจับเป็นจำนวนเงินรายละ 300 บาท ในอดีตชาวบ้านจะได้รางวัลนำจับเป็นจำนวนเงินรายละ 200 บาท

8. ถ้าเป็นไม้ที่หัก โคนจากลมพายุหรือแห้งตายหรือไม้ของกลางที่ได้จากผู้กระทำผิด สามารถนำไม้นั้นมาใช้พัฒนาวัดหรือสิ่งสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านแต่ถ้ามีคนต้องการหลายราย หรือทางหมู่บ้านต้องการเงินเพื่อนำไปทำกิจกรรมของหมู่บ้านก็จะมี การเปิดประมูลไม้กัน ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของคณะกรรมการหมู่บ้าน

9. เกร็ดจะทำหน้าที่เป็นผู้เก็บรักษาเงินค่าปรับ และเงินประมูลนี้ไว้สำหรับนำไปเข้ากองทุนป่าชุมชนของหมู่บ้านเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้แก่ ค่าศึกษา ดูงาน ค້อนรับ ทำป้าย ซ่อมแซม บำรุงรักษาสิ่งสาธารณประโยชน์ ใช้พัฒนาวัดและหมู่บ้าน ในชื่อวัดคู่ก่อสร้างต่างๆ โดยทุกขั้นตอนจะต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงจะได้รายงานต่อคณะกรรมการหมู่บ้านในการประชุมประเมินผลการดำเนินงานแต่ละปี

กฎระเบียบที่ตั้งขึ้นมานี้มีผลบังคับใช้กับชาวบ้านแพะทุกคนในหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นมียอำนาจในการสอบสวนและลงโทษผู้กระทำผิด จะไม่มีกรณีละเว้นไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้องจากหมู่บ้านอื่น หรือแม้แต่สมัยอดีต ที่อดีตผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้ที่มีส่วนในการตั้งกฎเกณฑ์ป่าชุมชนบ้านแพะขึ้น ได้เข้าไปตัดต้นไม้ในป่าแห่งนี้ ชาวบ้านแพะก็ได้ใช้กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านลงโทษ แต่อดีตผู้ใหญ่บ้านไม่ยอมรับในความผิด ชาวบ้านแพะทุกคนพร้อมใจกันคัดค้านพันธไม้มอบค้ำสมาคมด้วย และไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ทั้งสิ้น ทำให้อดีตผู้ใหญ่บ้านต้องยอมจำนนต่อความผิดและเสียค่าปรับ ชาวบ้านจึงได้กลับมาคบค้าสมาคมด้วยเหมือนเดิม

การลงโทษนั้นต้องพิจารณาจากเจตนาด้วย ดังเช่น ปี พ.ศ. 2546 มีผู้กระทำผิดอยู่ 2 ราย รายแรก คือ ข้าราชการของรัฐที่มีบริเวณบ้านอยู่ใกล้ป่าชุมชน ทำให้มีกิ่งไม้บางส่วนยื่นเข้ามาบริเวณบ้าน จึงให้คนงานมาตัดเฉพาะในส่วนที่ยื่นเกินเข้ามาในบ้าน แต่คนงานไม่ทราบ จึงได้ตัดต้นไม้ทั้งต้น ทำให้มีความผิดแต่เป็นความผิดที่ไม่ได้ตั้งใจจึงเสียค่าปรับเป็นเงินเพียง 3,500 บาท ส่วนรายที่สอง คือ ผู้พิการที่มีแขนข้างเดียวได้เข้าไปตัดไม้จริง เนื่องจากคิดว่าตนเองตัดไม้ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอน โดยไม่เห็นเขตที่ได้ทำการขยายเพิ่ม ก็เป็นความผิดที่ไม่ได้ตั้งใจ จึงเสียค่าปรับเป็นเงินเพียง 1,500 บาท ทำให้เห็นได้ว่า ชุมชนบ้านแพะมีกฎ ระเบียบ และข้อบังคับของชุมชนที่เข้มแข็ง อันเกิดจากจิตสำนึกในการดูแลและรักษาป่า ส่งผลให้ชาวบ้านทุกคนให้ความเคารพในกฎระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน และเห็นถึงความร่วมมือร่วมใจปฏิบัติ

ในสิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์ ขอมรับ และปฏิบัติต่อกันมา รวมถึงยังไม่ได้รับการชกเว้นแม้กระทั่งข้าราชการของรัฐหรือแม้กระทั่งคนพิการ

4.2.7 การมีส่วนร่วมในการกีดกันบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ชุมชนบ้านแพะทุกคน ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน ผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน ทุกคนที่ได้รับประโยชน์จากการใช้ป่าชุมชน ทำให้มีจิตสำนึกในการดูแล รักษาป่า รวมถึงยังหวงแหนป่าอันเป็นต้นน้ำลำธาร ทั้งการอุปโภค การทำการเกษตรกรรม แหล่งสมุนไพร แหล่งหาอาหาร ของป่า ในขณะที่ชาวบ้านได้เข้าไปในป่าเพื่อประโยชน์ของตัวเอง ก็จะเป็นการสอดส่องดูแลผู้บุกรุกป่าไปในตัวลุงศรีนวลเล่าให้ ฟังว่า “ถ้าชาวบ้านแพะเข้าไปหาของป่าในป่าแล้วเจอคนแปลกหน้าจะพูดคุยว่าระวังเจอดี มีทั้งงูเห่า งูเห่าของ ตีนะ อย่าตัดต้นไม้ในป่าในอดีตมีการสาปแช่งไว้ว่า ถ้ามันผู้ใดตัดไม้ออกไปขอให้มันผู้นั้นมีอันเป็นไป และยังคงเคยมีคนเข้ามาแล้วป่วยหนักหลายวัน ต้องเข้ามาทำพิธีขอมาผีที่นี่ อย่าลงไปเล่นน้ำในหนองซับน้ำนั้นระวังจะจมน้ำ เคยมีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นลงเล่นน้ำแล้วจมน้ำเกือบตาย รวมถึงเล่าว่าเกิดอะไรขึ้นกับคนที่เคยลวงเกินผีป่าที่นี่ และที่สำคัญที่นี่มีกฎเกณฑ์ที่เข้มแข็งในการปรับที่แสนจะแพง” และคอยสังเกตดูว่าเขาเชื่อฟังไหม ถ้ายังไม่เชื่อฟังก็จะรีบไปบอกผู้ใหญ่บ้านให้มาจัดการลงโทษตามกฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน หรือบางครั้งถ้าชาวบ้านได้เข้าไปในป่า แล้วได้ยินเสียงตัดต้นไม้จะรีบไปดูว่าเป็นเขตป่าชุมชนของบ้านแพะไหม ถ้าใช่จะดูว่าใครเป็นคนตัดจะรีบไปบอกผู้ใหญ่บ้านให้เข้ามาจัดการ แต่ถ้าเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่อนก็จะบอกว่า อย่าข้ามเขตเข้ามาตัดในเขตป่าชุมชน ลุงศรีนวลยังได้กล่าวต่ออีกว่า สาเหตุที่ชาวบ้านแพะได้กีดกันบุคคลภายนอกที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของตนเอง เนื่องจากว่า ชาวบ้านแพะเกรงว่าถ้ามีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านแพะ ชาวบ้านเหล่านั้นอาจจะใช้ป่าอย่างไม่ระวัง เพราะไม่ได้มีจิตสำนึกในการหวงแหนป่าเหมือนชาวบ้านแพะเอง จะทำให้ป่าหมดไปและน้ำในป่าซับน้ำจะเหือดแห้ง และชาวบ้านแพะจะไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อีก เพราะชาวบ้านได้ตระหนักถึงในสมัยอดีตที่มีการใช้น้ำและป่าอย่างไม่ระวัง ทำให้เกิดการขาดแคลนป่า และน้ำในป่าซับน้ำ ทำให้ชาวบ้านแพะ เคารพกฎ ระเบียบ และข้อบังคับอย่างเคร่งครัด และชาวบ้านแพะก็ไม่ยินยอมชกเว้นให้สำหรับเครือญาติพี่น้องจากต่างหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านแพะทุกคนเป็นผู้รักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัด และเกรงว่าถ้าผ่อนผันให้เครือญาติพี่น้องจากต่างหมู่บ้านเข้ามาใช้ประโยชน์แล้ว มีการทำผิดกฎระเบียบขึ้น เมื่อชาวบ้านคนอื่นทราบเข้าจะทำการ ตัดสัมพันธ์ไม่คบค้าสมาคม และไม่ให้ความร่วมมือกับตน อีกทั้งยังกลัวว่าชุมชนจะเสียประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ

จากการที่ชาวบ้านแพะมีกฎระเบียบ บทลงโทษที่เข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านข้างเคียงได้รับรู้ถึงจิตสำนึกและความหวงแหน รวมถึงการดูแลรักษาป่าชุมชนของชาวบ้านแพะเป็นอย่างดี จึงทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงไม่มีใครกล้าเข้ามาลักลอบตัดไม้ หรือหาของป่า และสัตว์ต่างๆ ในบริเวณป่าชุมชนบ้านแพะแต่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่อนเท่านั้น ไม้บุกรุกข้ามมาถึงบริเวณป่าชุมชนบ้านแพะ มีแต่เพียงไฟป่าที่ลูกหลานเข้ามาเท่านั้น ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านแพะได้มีการป้องกันการรุกรานจากบุคคลภายนอก โดยการเข้าไปใช้ประโยชน์ ทำให้สามารถสอดส่องดูแลผู้รุกรานจากบุคคลภายนอกได้ ด้วยคำพูดห้ามปราม ทำให้กลัวไม่กล้าลักลอบตัดไม้หรือทำสิ่งผิดต่อผี เนื่องจากชาวบ้านแพะหวงแหนป่าชุมชนไว้เพื่อเป็นประโยชน์ของตนเอง

4.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการ ดูแล รักษา และฟื้นฟูป่าชุมชน

ศักยภาพในการจัดการ ดูแล รักษาป่าชุมชนของชาวบ้านแพะสามารถจำแนกออกเป็นด้านต่างๆ ได้ ดังนี้

4.3.1 ศักยภาพทางด้านภูมิปัญญา

1. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร

ชาวบ้านแพะจะมีผู้รู้เรื่องสมุนไพร ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรเป็นอย่างดี ทำให้คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มหนึ่งที่ได้ช่วยดูแล จัดการป่าชุมชนให้ดำรงอยู่ โดยกลุ่มนี้จะมีส่วนร่วมในเกือบทุกกระบวนการในการดูแลรักษาป่า ตั้งแต่การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ด้านป่าไม้ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การช่วยต้อนรับคณะผู้มาศึกษาดูงาน สอดส่องดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ การทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชน การช่วยในการดับไฟป่าและรวมถึงการป้องกันผู้รู้เรื่องสมุนไพรจากภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ เพื่อตนเองจะได้ประโยชน์ในการเข้าไปหาสมุนไพร โดย ผู้รู้เรื่องสมุนไพรจะเข้าไปหาสมุนไพรบ่อยครั้ง จึงเป็นการเข้าไปดูแลสอดส่องในป่าแบบไม่เป็นทางการ และถ้าเจอปัญหาอะไรก็นำมาปรึกษากับผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน

จากที่ได้กล่าวมานั้นผู้รู้เรื่องสมุนไพรส่วนมากจะเป็นผู้อาวุโสที่มีอายุมากแล้วทำให้ไม่สะดวกในการเข้าไปเก็บสมุนไพรในป่า รวมถึงสาเหตุส่วนหนึ่งมากจากอดีตที่มีการบุกรุกเปิดพื้นที่ป่าของชาวบ้านแพะ เพื่อนำไม้ออกมาใช้เป็นประโยชน์ต่างๆ ก็ทำให้สมุนไพรถูกทำลายไปจำนวนหนึ่ง และที่สำคัญผู้รู้เรื่องสมุนไพรเหล่านั้นยังมิได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น

ได้เรียนรู้ ทำให้เกรงว่าผู้ที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรจะหมดไป หรือสมุนไพรยังคงมีอยู่ในป่า แต่เมื่อไม่มีชาวบ้านที่รู้จักก็ไม่มีคนนำสมุนไพรเหล่านั้นออกมาใช้ประโยชน์ได้เลย ถึงแม้ผู้สูงอายุที่รู้เรื่องสมุนไพรไม่สามารถเข้าไปเก็บสมุนไพรได้ในป่า แต่ก็ยังบอกให้ลูกหลานเข้าไปเก็บออกมา โดยการแนะนำเป็นลักษณะของการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลานโดยไม่เป็นทางการ แต่ก็ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้หมดทีเดียว บอกเพียงสมุนไพรบางตัวที่มีคนเข้ามาขอคำปรึกษาและขอให้จัดสมุนไพรให้เท่านั้น เพื่อให้ลูกหลานเข้าไปเก็บมาให้ ทำให้รู้ลูกหลานรู้จักสมุนไพรเพียงเท่าที่บอกให้ไปเก็บ ส่วนผู้สูงอายุที่สามารถเข้าไปหาได้เองก็จะไม่มีใครถ่ายทอดต่อให้คนอื่น

2. ภูมิปัญญาในด้านระบบนิเวศวิทยา

ชาวบ้านแพะมีความเข้าใจในระบบนิเวศวิทยาแบบไม่เป็นทางการ จากการที่สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ได้เข้ามาให้ความรู้เรื่องระบบนิเวศวิทยา โดยยกกรณีศึกษาที่เป็นลักษณะทางวิชาการมากเกินไป ทำให้ชาวบ้านคิดว่าเป็นการยากต่อการทำความเข้าใจ แต่ชาวบ้านได้มีความเข้าใจแบบไม่เป็นทางการของความสัมพันธ์ทางธรรมชาติระหว่างน้ำและป่าไม้ อันเกิดจากประสบการณ์ในอดีตครั้งที่ป่าไม้ถูกทำลายจากการนุกรุกพื้นที่ป่า มีการตัดต้นไม้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นการปลูกสร้างบ้านเรือน นำไม้ไปขายทำให้น้ำที่ใช้ประโยชน์ก็เริ่มที่จะเหือดแห้งลง ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงการขาดแคลนไม้ที่จะนำมาใช้สอยรวมถึงปริมาณน้ำในป่าซบ-น้ำก็น้อยลง ถึงแม้ชาวบ้านจะไม่ได้เข้าใจระบบนิเวศวิทยาโดยตรง แต่ชาวบ้านเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของธรรมชาติ จากการที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับป่าผูกพันกับธรรมชาติ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศ อันได้ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ก็เปรียบเสมือนชาวบ้านได้เข้าใจระบบนิเวศวิทยาแล้ว อีกทั้งการที่ชาวบ้านได้เกิดความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีขอบเขตและเป็นไปในเชิงอนุรักษ์ที่ส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ และความหลากหลายของธรรมชาติ จากการที่ชาวบ้านได้เข้าไปดูแลจัดการป่าของตนเอง โดยชาวบ้านเองไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า และป้องกันชาวบ้านหมู่บ้านอื่นเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าด้วย รวมถึงช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดไฟป่าขึ้นเพื่อที่จะได้มีน้ำใช้ในการอุปโภค และทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือน รวมถึงจะได้มีน้ำใช้ในการทำการเกษตรกรรม ทำให้ทราบได้ว่า ชาวบ้านแพะมีความเข้าใจในระบบนิเวศวิทยา

3. ความต้องการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้

จากการที่ชาวบ้านแพะต้องการในการรักษาป่าชุมชน เพื่อให้เกิดความอุดม สมบูรณ์ทางธรรมชาติ และยังคงดำรงถึงประโยชน์ที่ได้รับ จึงได้ใช้ประโยชน์จากป่าเฉพาะในลักษณะที่ไม่กระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนบ้านแพะ ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ชาวบ้านแพะไม่ได้รับประโยชน์จากป่าเฉพาะที่เป็นผลประโยชน์ทางด้านรูปธรรม

แต่ชาวบ้านยังได้รับผลประโยชน์จากป่าในด้านนามธรรมด้วย ได้แก่ ผลประโยชน์ทางด้านจิตใจ ด้านชื่อเสียง เกียรติประวัติ การได้รับการยอมรับจากสาธารณชน สาเหตุที่ชาวบ้านแพะต้องการเผยแพร่อชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านทราบว่า ป่าชุมชนของหมู่บ้านนี้เป็นที่สนใจทั้งหน่วยงานเอกชนและหน่วยงานของรัฐ โดยการส่งเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรมาศึกษาดูงาน ในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้อยู่เสมอ เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาและรูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชน สำหรับใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งอื่นๆ ต่อไป หรือบางหมู่บ้านที่ต้องการจัดทำป่าชุมชนก็จะมาขอให้ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านแพะได้เข้าไปอธิบาย เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวบ้านของตนก็มี หรือให้ชาวบ้านของตนเข้ามาศึกษาดูงานป่าชุมชนแห่งนี้ก็ได้ เป็นลักษณะเข้ามาเองไม่ได้ผ่านทางหน่วยงานเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากว่าป่าชุมชนบ้านแพะนับว่า เป็นป่าชุมชนที่เก่าแก่ที่ได้มีการอนุรักษ์ป่ามาเป็นระยะเวลายาวนาน รวมถึงยังมีมาตรการ กฎเกณฑ์ ระเบียบ และข้อบังคับที่เข้มงวดและได้ผล ทำให้ทราบได้ว่าป่าชุมชนบ้านแพะเป็นที่ยอมรับจากภายนอก ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติคดีลักลอบตัดไม้มีทั้งหมดเพียงประมาณ 5 ครั้งเท่านั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 มาจนถึงปัจจุบันประมาณ 50 ปี ล่วงมาแล้ว นอกจากยอมรับในระดับหมู่บ้านแล้ว การยอมรับในระดับหน่วยงานของรัฐก็มีเช่นเดียวกัน จากการที่ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดเชียงใหม่ เป็นรางวัลในการที่ชาวบ้านแพะได้ร่วมแรงร่วมใจกันปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็นอย่างดียิ่ง เป็นต้น จากการยอมรับจากบุคคลภายนอก ทำให้ชาวบ้านแพะมีความภาคภูมิใจในป่าชุมชนของตนเองเป็นอย่างมากจึงได้ช่วย กันดูแลและรักษาป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป จากการสอบถามชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า จุดสนใจของป่าชุมชนบ้านแพะ คือ การที่มีการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นระยะเวลานาน และมีน้ำไหลจากภูน้ำไหล หรือตาน้ำไหล ถ้าคณะจากบุคคลภายนอกมาศึกษาดูงาน มีความต้องการจะเห็นบริเวณที่เป็นภูน้ำไหลหรือตาน้ำไหลมากที่สุด ทำให้ชาวบ้านต้องร่วมกันดูแลรักษาป่าชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

4. ความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนไว้ให้ลูกหลาน

ชาวบ้านแพะสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และมุ่งหวังจะแก้ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนพื้นที่ป่าไม้ ความผันแปรของสภาพอากาศ ความแห้งแล้งของภูมิอากาศ เนื่องจากพื้นที่บริเวณใกล้เคียงรอบหมู่บ้าน มีสภาพป่าที่เสื่อมโทรมไม่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่เลย ยกเว้นในบริเวณป่าชุมชนแห่งนี้ที่มีสภาพป่าสมบูรณ์ สามารถเป็นแหล่งชับน้ำได้อย่างดี เกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝายบ้านแพะต้องการให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อสามารถทำการเกษตรได้ผลดี ยังมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและอากาศที่บริสุทธิ์ซึ่งจะส่งผลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบายทั้งตนเองในปัจจุบันและลูกหลานในอนาคต จึงทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

อย่างเป็นธรรมและยั่งยืนตลอดเวลา โดยได้ถ่ายทอดความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าเหล่านี้ ให้แก่ลูกหลานผ่านพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ทำให้สภาพป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในหมู่บ้านและชาวบ้านยังได้ร่วมกันกำหนด กฎระเบียบต่างๆ เป็นข้อตกลงร่วมกันในการดูแล รักษาป่าชุมชนของหมู่บ้าน มีการห้ามเข้าไปตัดไม้ในป่าชุมชนของหมู่บ้าน ห้ามเก็บของป่าและสมุนไพรเพื่อการค้าเชิงพาณิชย์ เพื่อต้องการให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์จากป่าต่อไปในอนาคตจะได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบาย ทั้งตนเองในปัจจุบันและลูกหลานในอนาคต จึงทำให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลและรักษาพื้นที่ป่าแห่งนี้ไว้

4.3.2 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแพะมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดเกี่ยวพันในฐานะเครือญาติ เนื่องจากการก่อตัวของหมู่บ้านเกิดจากชาวบ้านที่อพยพแยกครอบครัวมาจากหมู่บ้านเดียวกัน คือ หมู่บ้านวังธารจึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดทั้งระดับครัวเรือนและระดับหมู่บ้าน มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหมู่บ้าน มีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียน และปรึกษาหารือให้ความช่วยเหลือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งไม่ค่อมมีข้อขัดแย้งกัน มีความยึดหยุ่นและได้ยังรับความร่วมมือต่างๆ ในการพัฒนาเพื่อส่วนรวมสูง

ชุมชนบ้านแพะเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่า ตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานพัฒนาการจัดการทรัพยากรของชุมชน เป็นไปเพื่อตอบสนองการยังชีพของครอบครัวเป็นหลัก เป็นการจัดการทรัพยากรเพื่ออยู่เพื่อกิน โดยเน้นหลักสำคัญคือ ระบบการผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เนื่องจากชุมชนมีระบบการผลิตที่สำคัญของชุมชนบ้านแพะคือ การทำการเกษตร ทำให้ทรัพยากรดิน น้ำ และป่า จึงมีความเกี่ยวข้องกับชุมชน และเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชนผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ในด้านการทำมาหากิน ดังนั้นเมื่อมองเป็นองค์รวมแล้วความเกี่ยวข้องระหว่างชุมชนกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่า แท้ที่จริงคือความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ โดยมีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบดังกล่าวทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมขึ้น ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาและกลุ่มเหมืองฝาย ดังนั้นหมู่บ้านแพะจึงได้ใช้องค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่ในการจัดการ กิจการที่เป็นส่วนรวมอยู่แล้ว รวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้านเข้าไปจัดการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วย เนื่องจากความต้องการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตรเหมือนกัน จึงได้เกิดการรวมตัวกันเพื่อทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำด้วยกัน จากความเชื่อที่เหมือนกันว่าผีขุนน้ำจะช่วยคลอบคลอบให้ฝนตกต้องตรงตามฤดูกาล และมีน้ำไหลเพียงพอต่อการเพาะปลูก ยังทำให้ผลผลิตในเชิงอกงามสมบูรณ์ และกลุ่มนี้เองก็ยังมีแบ่งกลุ่มย่อยไปอีก ได้แก่ กลุ่มปลูกข้าวที่เป็นกลุ่มใหญ่ในช่วงที่มีการปลูกข้าว หลังจากนั้นจะเกิดกลุ่มปลูกใบยาสูบ และกลุ่มปลูกข้าวโพดเพื่อจะได้มีการพูดคุย

แลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหา และวิธีแก้ไข รวมถึงการรวมตัวกันจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรในกลุ่มเดียวกัน และอาจจะช่วยเหลือกัน โดยการเอาแรงเอามือกัน และยังมีกลุ่มผู้รู้เรื่องสมุนไพรที่ร่วมมือกันอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ อาจจะมีการฝากเข้าไปเอาสมุนไพร หรือถ้าใครมีเก็บไว้บ้างคนที่ต้องการนำมารักษาก็จะมีการขอยืมใช้ก่อน และถ้าได้เข้าไปในป่าก็จะเก็บมาคืน ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นลักษณะของการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยและปรึกษาหารือกัน ทำให้เห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านแพะนั้นมีความเข้มแข็ง ซึ่งได้ส่งผลมาถึงระบบการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านแพะที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนที่มีความสัมพันธ์หรือผูกพันกับธรรมชาติ โดยชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันได้ทำให้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ และบทลงโทษของชุมชนขึ้นเป็นข้อตกลงร่วมกันในการดูแลป่าชุมชนของชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน อีกทั้งจากการที่ชุมชนบ้านแพะมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งจึงได้ เกิดกฎหมู่ของชุมชน โดยการที่ชาวบ้านพร้อมใจกันตัดความสัมพันธ์และไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ แก่ผู้กระทำผิดกฎระเบียบของชุมชน เพื่อเป็นการดูแลรักษาป่าของชุมชนของชาวบ้านแพะให้ยั่งยืนต่อไป เนื่องจากป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

องค์กรที่จัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นประโยชน์ของส่วนรวมต้องได้รับการยอมรับและเห็นชอบจากชาวบ้านทุกคน อันจะนำไปสู่การวางกฎเกณฑ์ร่วมกันและมอบอำนาจการรักษามาให้เป็นไปตามกฎระเบียบดังกล่าวแก่ตัวแทนหรือผู้นำชุมชนส่วนชาวบ้านทุกคนนั้นจะรู้หน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี

ความเข้มแข็งของชาวบ้านแพะที่ได้นำมาถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นได้นำไปปรับใช้คือ ชาวบ้านได้ใช้ป่าชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกับทรัพยากรป่าไม้ให้กับชาวบ้านในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาศึกษา เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้ชาวบ้านในชุมชน และนอกชุมชนให้ช่วยกันรักษาป่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจกันในด้านอนุรักษ์ป่า

ชาวบ้านแพะต้องการช่วยเหลือหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีพื้นที่ติดกับป่า เพื่อให้หมู่บ้านเหล่านั้นมีป่าชุมชนเหมือนป่าชุมชนบ้านแพะ จึงต้องการให้ทุกหมู่บ้านที่มีบริเวณติดกับป่าได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านที่มีป่าชุมชนขึ้นมา เพื่อที่จะได้มีป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้เหมือนกัน และยังเป็นหมู่บ้านที่มีบริเวณใกล้เคียงกัน สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลจากป่าชุมชนด้วยกัน และป่าชุมชนเหล่านั้นสามารถเข้ามาศึกษาดูงานที่ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นแบบอย่างก็ได้ จะยังทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะเป็นที่ยอมรับมากขึ้น รวมถึงจะเป็นวิธีการปกป้องดูแลป่าชุมชนของตนเอง เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ และยังสามารถติดกันชาวบ้านจากหมู่บ้านข้างเคียงได้ โดยที่เขาก็มีป่าชุมชนของเขาเพื่อจะเข้าไปใช้ประโยชน์ จะได้ไม่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของเรา รวมถึงไม่ได้เข้ามาเผาป่าเพื่อการล่าสัตว์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮอน จะได้ไม่ต้องมีไฟไหม้

ลามมาถึงป่าชุมชนบ้านแพะอีก และยังทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านมีความเหนียวแน่นยิ่งขึ้นอีก ขณะนี้เองหมู่บ้านป่าเป่างามซึ่งมีพื้นที่ป่าอยู่ 200 ไร่ และหมู่บ้านวังธาร ซึ่งมีพื้นที่ป่าอยู่ 50 ไร่ และบ้านใหม่ ซึ่งมีพื้นที่ป่าอยู่ 56 ไร่ ได้เสนอขึ้นเรื่องขอจัดตั้งป่าให้กับกรมป่าไม้แล้ว เนื่องจากได้เห็นถึงความสำคัญของป่าชุมชนจากความสำเร็จของป่าชุมชนบ้านแพะ แต่ขณะนี้เองยังคงต้องรอการประกาศอย่างเป็นทางการของทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

ชาวบ้านแพะมีความเชื่อที่ว่า “เครือข่าย” เป็นคำที่ใช้กับพวกองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร หรือ NGO แต่หมู่บ้านแพะได้ขึ้นตรงกับสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ถ้าเกิดเป็นเครือข่ายขึ้นทางคณะกรรมการหมู่บ้านเกรงว่าจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการอีก และเครือข่ายก็ไม่ยั่งยืนด้วย รวมถึงต้องมีการช่วยบริจาคเงินค่าสมาชิกให้ทางเครือข่ายชุมชนบ้านแพะ จึงไม่ยอมให้เกิดเครือข่ายขึ้น หรือแม้กระทั่งถ้ามีเครือข่ายจากที่อื่นมาเชิญทางคณะกรรมการหมู่บ้านไปทำการบรรยาย คณะกรรมการหมู่บ้านก็จะปฏิเสธไม่ไปเข้าร่วม เนื่องจากว่าต้องมีการลงลายมือชื่อทำการเข้าร่วมในเครือข่ายนั้นด้วย นอกจากเสียค่าสมาชิกเครือข่ายแล้วก็จะถือว่าป่าชุมชนบ้านแพะได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกับเครือข่ายนั้นๆ ด้วย และที่สำคัญคณะกรรมการหมู่บ้านคิดว่าป่าชุมชนของตนเองจัดการได้ดีแล้ว จึงไม่เห็นความสำคัญในด้านเครือข่ายเท่าไรนัก (สัมภาษณ์ อบต. สราญุทธ ทาพรหม)

4.3.3 ความเชื่อและพิธีกรรม

บริเวณจุดที่เป็นตาน้ำหรือรูน้ำไหล ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยยุบ” หรือ “ห้วยน้ำรู” มีความเชื่อที่เล่าต่อๆ กันมาว่า เดิมบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งหมู่บ้านแห่งหนึ่ง วันหนึ่งมีชาวบ้านตกปลาไหลเผือกได้มาตัวหนึ่ง จึงนำมาแบ่งสรรปันส่วนกันในหมู่บ้านเพื่อทำอาหาร ยกเว้นหญิงหม้ายคนหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างอัปลักษณ์เป็นที่รังเกียจของชาวบ้าน พอตกคึกก็ให้เกิดฝนตกหนัก ฟ้าร้อง แผ่นดินไหวสั่นสะเทือน น้ำป่าไหลเข้าท่วมบ้านเรือน ได้พัดพาเอาบ้านเรือนพร้อมทั้งผู้คนจมหายไปกับสายน้ำ ยกเว้นหญิงหม้ายที่ไม่โดนสายน้ำพัดพาให้หายไป ทำให้บริเวณนั้นได้ชื่อว่า ห้วยยุบ ต่อมามีคนเข้ามาบุกขุดพบสิ่งของมีค่าต่างๆ มากมายในบริเวณที่เป็นตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหล จึงได้นำสิ่งของมีค่าเหล่านั้นไปเก็บไว้ที่บ้านของตนเพื่อเป็นสมบัติส่วนตัวเอง หลังจากนั้นไม่นานเกิดอาเพศต่างๆ นานากับคนที่นำสิ่งของมีค่ามาเก็บไว้ รวมถึงเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นทั้งตนเองและครอบครัว จึงได้รับนำสิ่งของมีค่าเหล่านั้นกลับมาคืนไว้ที่เดิม ทำให้ชาวบ้านต่างเชื่อว่าสิ่งของเหล่านั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องดูแลรักษา และยังการที่มีน้ำไหลออกมาจากกลางป่าชนนั้น ยิ่งย้ำในเรื่องความเชื่อที่ว่าอาจจะเพราะมีผีป่าอารักษ์ที่คอยคุ้มครองและควบคุม ดูแล และรักษาป่า ทำให้ชาวบ้านเกรงกลัวไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่า โดยความมีเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าก่อให้เกิดประเพณี

การใช้ป่าอย่างอ่อนน้อมยำเกรง และตระหนัก ในบุญคุณของป่าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในป่า ผีเป็นตัวเชื่อม โยงระบบความคิดและความเชื่อต่างๆ ของชุมชน เป็นความเชื่อที่คอยควบคุมการใช้ และการจัดการทรัพยากรของชุมชน และเป็นความเชื่อที่มีผลต่อด้านการทำมาหากินในด้านการเกษตรของชาวบ้านแพะ ได้แก่ ผีขุนน้ำ หรือ ผีฝาย ที่ทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีจิตสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ ดังนั้น ในช่วงก่อนเข้าพรรษาประมาณเดือนกรกฎาคมของทุกๆ ปี (ยกเว้น วันพระและวันพุธ) กลุ่มเกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝายผู้ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากป่าได้มารวมกันเพื่อทำ “พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำหรือผีฝาย” โดยการนำเครื่องเซ่นไหว้ไปบูชาผีป่า อันได้แก่ การเซ่นไหว้ด้วยไก่ หรือหมู และเหล้า 1 ขวด จากในอดีตที่ได้มีการบอบาลศาลกล่าวไว้ว่าจะทำการเลี้ยงแบบนี้ ทำให้ถือปฏิบัติปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา โดยจะเลี้ยงไก่ติดต่อกันถึง 3 ปี และปีที่สี่จะเป็นหมู แล้วเริ่มอีก 3 ปี เป็นไก่ และหมูวนเวียนกันอยู่ประจำ การเลี้ยงไก่ กลุ่มเกษตรกรทำนาจะนำไก่มาครอบครวละหนึ่งตัว นำมารวมกันจะได้ประมาณ 34 ตัว แต่ถ้าเป็นหมูจะมีการเก็บเงินกันครอบครวละ 50 บาท โดยมีการประกอบพิธีขึ้นที่บริเวณตาน้ำหรือรูน้ำไหล ซึ่งผู้นำในการดำเนินพิธีกรรมจะเป็นปู่จ้าน หรือ มัคทายก มีหัวหน้าเหมืองฝาย ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนา และสมาชิกกลุ่มเหมืองฝาย มาทำพิธีโดยพร้อมเพรียง พิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเช่น สรวงวิงวอน ขอให้ผีขุนน้ำได้ช่วยคลบบันดาลให้ฝนตกต้องตรงตามฤดูกาล มีน้ำไหลเพียงพอต่อการเพาะปลูกในยามแล้งและคุ้มครองผลผลิตให้ออกงามสมบูรณ์ และที่สำคัญยังเป็นการถ่ายทอดความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่า และเป็นการเรียนรู้การมีส่วนร่วม และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ถ้าปีไหนน้ำแล้งมากๆ ก็จะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์ทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเพื่อขอฝน แต่กรณีนี้ชาวบ้านแพะบอกว่าไม่ใช่พิธีการบวชป่า เนื่องจากการนิมนต์พระมาสวดมนต์เพื่อให้เป็นสิริมงคลไม่ได้ทำเป็นพิธีใหญ่โตมากมาย แต่เนื่องจากชาวบ้านแพะได้มีการดูแล รักษาป่าเป็นอย่างดี ทำให้มีน้ำเพียงพอจึงไม่ได้รับการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์

ชาวบ้านแพะมีการพึ่งพาป่าสูง จึงเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่ได้รับจากป่า โดยเฉพาะบริเวณตาน้ำหรือรูน้ำไหลที่ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่ชาวบ้านได้รับประโยชน์ทั้งทางด้านอาหารการเกษตร อุปโภคและบริโภค แต่จากชาวบ้านไม่สามารถควบคุมธรรมชาติได้ จึงสร้างความเชื่อมโยงของธรรมชาติให้แก่สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (ผี) เป็นผู้ควบคุมให้มีความอุดมสมบูรณ์ และมีกระทำการที่อยู่เหนือธรรมชาติเพื่อสร้างความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าขึ้น ได้แก่ พื้นที่ต้นน้ำเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตัดไม้หรือกระทำการใดๆ ที่ลบหลู่ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการกระทำเหล่านั้น จนกลายเป็นการสร้างพื้นฐานการจัดการเกี่ยวกับการรักษาป่าให้คงอยู่ โดยอาศัยการสะสมความเชื่อและมีพิธีกรรม เพื่อเป็นเครื่องเสริมสร้างความ

ผูกพันทางศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่า และระหว่างชาวบ้านภายในชุมชนกับป่า และระหว่างชาวบ้านภายในชุมชนเดียวกันที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นการอนุรักษ์ป่าทางอ้อมและส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คงอยู่ โดยไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกทำลายป่า และชาวบ้านได้แต่งตั้งให้กลุ่มเหมืองฝายและคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ในการจัดการหรือดำเนินพิธีกรรมในการสืบสานต่อความเชื่อของชาวบ้านรุ่นต่อไป เนื่องจากกลุ่มเหมืองฝายเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงเกี่ยวกับการจัดการระบบน้ำในการทำการเกษตร และเป็นตัวเชื่อมในการรักษาและดูแลป่ากับการยังชีพของชุมชนด้วย

จะเห็นว่าชุมชนบ้านแพะยังมีความเชื่อดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการเกื้อหนุนให้เกิดการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และอีกสาเหตุที่สำคัญคือ ชาวบ้านแพะยังคงมีความผูกพันพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ และได้เล็งเห็นความสำคัญของป่า จึงได้เอาใจใส่ต่อผืนป่าผืนน้ำด้วยพิธีกรรมอันเป็นเครื่องมือที่ได้ถ่ายทอดความเชื่อของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า และเป็นการเรียนรู้ของการมีส่วนร่วม ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าที่มีพิธีกรรมมาจากรากฐานความเชื่อเรื่องผีเป็นส่วนสำคัญในการดูแลจัดการป่าที่เป็นการดำเนินการในด้านการอนุรักษ์บนจิตสำนึกที่ว่า ป่าคือชีวิต ชีวิตคือป่า

4.3.4 ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน

ชาวบ้านมีความรู้สึกผูกพันและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนถิ่นที่อยู่อาศัย สิ่งที่ผูกพันจิตใจของชาวบ้านกับชุมชนของตน คือ การร่วมกันปกป้องรักษาป่าตามจารีต ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น การมีกฎ ระเบียบ และข้อบังคับในการใช้ป่าชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านแพะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้มานาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ชาวบ้านเชื่อว่า ผืนดิน ผืนน้ำ และป่าเขาไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของครอบครองอย่างแท้จริง เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีผีป่า ผีเขา เป็นผู้ดูแล ปกป้อง และรักษา ชุมชนนั้นเป็นเพียงผู้ขอใช้ทำให้ระบบสิทธิที่มนุษย์จะใช้กับมนุษย์ จึงไม่ใช่กรรมสิทธิ์หรือสิทธิโดยเด็ดขาดต่อทรัพยากรนั้นๆ แต่เป็นสิทธิในการใช้ที่บุคคล ครอบครัว และเครือญาติได้มาจากบทบาทในการจัดการต่อทรัพยากรนั้นๆ การที่ชุมชนมีสิทธิร่วมกันในทรัพยากรนั้นจะมีการควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผี ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีการกำหนดขอบเขตของแต่ละชุมชน เพื่อใช้ในการกำหนดสิทธิในการควบคุมดูแล รักษา จัดการ และปกป้องพื้นที่ป่าของชุมชน พื้นฐานของอำนาจในการออกกฎระเบียบข้อบังคับนั้น เพื่อควบคุมการใช้และการอนุรักษ์ป่า โดยอนุญาตให้สิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าและหน้าที่ในการดูแลป่า เป็นสิทธิเฉพาะสมาชิกภายในชุมชนนั้นๆ ได้มีสิทธิในการใช้ดูแลและรักษาป่า อันเป็นขั้นตอน

และวิธีการดำเนินการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ในลักษณะของสิทธิชุมชนที่เป็นทรัพยากรเปิด ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ และข้อบังคับของชุมชน ทำให้ในปัจจุบันนี้กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านแพะ ดำเนินงานในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วม หรือสิทธิชุมชน ชาวบ้านแพะทุกคนมีสิทธิในป่าชุมชนเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการ ดูแล รักษา และการใช้ประโยชน์ ทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการหวงแหนป่า และอีกเหตุผลสำคัญ คือ ชาวบ้านยังคงตระหนักถึงผลที่เคยได้รับในอดีตที่ทำให้น้ำในป่าซับน้ำแห้ง ชาวบ้านไม่มีน้ำใช้ในการอุปโภคและบริโภค น้ำใช้ในการทำการเกษตร ดังนั้นในขณะที่ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ก็จะช่วยกันสอดส่องดูแลและป้องกันมิให้ชาวบ้านหมู่บ้านอื่นเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าจากตนเอง เนื่องจากป่าเป็นกรรมสิทธิ์ของทุกคน และระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนนี้เอง เป็นการจัดการป่าที่ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากป่าของตนเอง

4.3.5 ความเข้มแข็งของกฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่เข้มแข็ง

จากประสบการณ์ในสมัยอดีตที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเสรี ทำให้ทรัพยากรป่าไม้และน้ำสำหรับใช้ในการบริโภคและการอุปโภค และน้ำสำหรับใช้ในการทำการเกษตรลดลง ชาวบ้านจึงได้รับผลกระทบจากการกระทำของตนเอง ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนมาก จึงร่วมกันตั้งกฎ ระเบียบ และข้อบังคับต่างๆ ขึ้น จากจิตสำนึกในการหวงแหนป่าไว้ใช้ประโยชน์ และยังเป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา และดูแลป่าซับน้ำ เพื่อให้เป็นสมบัติของชุมชนบ้านแพะต่อไป โดยใช้กระบวนการจัดการป่าของชาวบ้านที่ให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการทรัพยากรป่าของชาวบ้านเอง จากการที่ชาวบ้านแพะมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่เข้มแข็ง ไม่มีข้อยกเว้นใดๆ สำหรับผู้กระทำผิด ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการของรัฐหรือผู้พิการ ถึงแม้ปัจจุบันนี้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษนั้นยังไม่ได้บันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม แต่ชาวบ้านได้เคารพและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถ้าจับผู้กระทำผิดมาลงโทษต้องมีการเสียค่าปรับตามอัตราที่ได้กำหนดไว้ แต่ถ้าผู้กระทำผิดไม่ยอมรับความผิดที่ตนได้ก่อขึ้น และไม่ยอมเสียค่าปรับก็จะมีการลงโทษพร้อมกัน 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการลงโทษ ทางกฎหมาย โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะนำผู้กระทำผิดไปให้กับทางตำรวจ เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป และลักษณะที่สอง ชาวบ้านได้รวมตัวกันคัดค้านพันธมิตรไม่คบหาสมาคม และไม่ให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ ต่อผู้กระทำผิด เมื่อผู้กระทำผิดไม่ยอมรับความผิดที่ตนเองได้ก่อขึ้น รวมถึงเมื่อชาวบ้านได้ทราบว่ามีคนมาลักลอบตัดต้นไม้ในบริเวณป่าชุมชน ชาวบ้านจะช่วยกันสืบหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้ และจากการที่ได้จับกุม

ผู้กระทำผิดมาลงโทษได้เป็น จำนวน 5 ราย ตั้งแต่สมัยอดีต ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านแพะมีการยอมรับและเคารพในกฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษของชุมชนในการจัดการป่า อีกทั้งเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและบรรทัดฐานในการใช้ประโยชน์จากป่า ทำให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในการรักษากฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่ชุมชนได้ตั้งขึ้นมาอย่างเข้มแข็ง และปฏิบัติสืบต่อกันมา ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้อย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานที่ว่าเมื่อชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์ ในป่าแล้วจะมีส่วนร่วมช่วยในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไป

นายเฉลิมชาติ มณีสุธรรม หัวหน้าฝ่ายจัดการป่าชุมชน ได้กล่าวว่ากฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษของชุมชนบ้านแพะนั้นเข้มแข็งมาก และกฎระเบียบนี้เองก็เด็ดขาด และเข้มแข็งกว่ากฎหมายบ้านเมืองของรัฐ เนื่องจากว่าไม่มีข้อยกเว้นในกรณีใดๆ และไม่ว่าจะเป็นข้าราชการของรัฐหรือผู้พิการ ถ้าชาวบ้านคนไหนไม่เคารพกฎระเบียบ ชาวบ้านทั้งหมดพร้อมใจ จะทำการตัดความสัมพันธ์ไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ทั้งสิ้น และไม่คบค้าสมาคมด้วยทำให้เห็นได้ว่าอิทธิพลใดๆ ก็ไม่สามารถที่จะต่อสู้กับกลุ่มที่มีพลังเข้มแข็งได้ และจากอดีตอันยาวนานของชุมชนบ้านแพะ ทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการหวงแหนป่าของตนเองไว้ เพื่อที่จะให้ป่าชุมชนของตนเองยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ต่อไป

4.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ ดูแล รักษา พื้นที่ป่าชุมชน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชนบ้านแพะ มีดังต่อไปนี้

4.4.1 ความเข้มแข็งของชุมชน

ชาวบ้านแพะส่วนใหญ่ได้อพยพแยกย้ายครอบครัวมาจากหมู่บ้านวังธาร ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกี่ยวพันกัน ในฐานะที่เป็นเครือญาติกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน ไปมาหาสู่และช่วยเหลือในด้านต่างๆ และชาวบ้านแพะยังได้มีการก่อสร้างบ้านเรือนในบริเวณเดียวกันกับเครือญาติ ทำให้ชุมชนบ้านแพะมีการรวมตัวกันและสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็ว และพร้อมรับกฎเกณฑ์ต่างๆ ของชุมชนได้ดี ชุมชนจึงได้มีความเข้มแข็ง และรูปแบบความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนนี้เอง ทำให้เกิดการร่วมกันจัดการ ดูแล และรักษาป่าไม้ของชุมชนขึ้น เนื่องจากชาวบ้านแพะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่ามาเป็นระยะเวลาานาน และประสบการณ์ในอดีตที่ชุมชนบ้านแพะมีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่

ป่าไม้ เพื่อเข้าไปใช้พื้นที่และมีการตัดไม้ทำลายป่า ป่าไม้จึงได้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก ทำให้ปริมาณน้ำในป่าซบหน้าได้ลดลงตามไปด้วย ชาวบ้านจึงได้เห็นความสำคัญของป่าและน้ำว่าเป็นทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคและการบริโภค รวมถึงการทำเกษตร อันเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านแพะ ทำให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการหวงแหนและรักษาป่าไว้ สำหรับใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าร่วมกัน เพื่อผลิตผลทางการเกษตร และผลิตผลจากป่า ทำให้ชาวบ้านมีความต้องการที่จะรักษาป่าแห่งนี้ไว้ให้คงอยู่กับหมู่บ้านต่อไป ดังนั้นหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าก็ควรจะเป็นหน้าที่ของชาวบ้านแพะทุกคน และการดูแลรักษาป่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ป่าชุมชนยังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้โดยชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการดูแล และรักษาป่า ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการจัดการดูแลและรักษาป่าในรูปแบบของการได้รับประโยชน์กลับคืนมาด้วย การที่ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจกัน และมีประโยชน์ร่วมกันจะทำให้เกิดความรักและความรู้สึกหวงแหนป่ามากยิ่งขึ้น อีกทั้งชาวบ้านได้จัดการป่าในรูปแบบของความเชื่อและพิธีกรรมในเรื่องของผี ได้แก่ ผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นความเชื่อในเรื่องการทำมาหากิน และความเชื่อและพิธีกรรมนี้ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อของชาวบ้านที่ต้องการดูแลและรักษาป่าให้คงอยู่ต่อไป โดยมีการมารวมตัวกันเพื่อทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ทำให้เป็นพิธีกรรมและความเชื่อนี้เป็นกระบวนการที่ผลิตซ้ำแล้วซ้ำอีก อันเนื่องมาจากความจำเป็นหรือความนิยมชมชอบโดยการกระทำดังกล่าวจากพ่อแม่ถึงลูกไปสู่อหลาน เหลน ตามลำดับ โดยได้ทำการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ง่าย จนเกิดขึ้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตร หรือการรักษาด้วยสมุนไพรของผู้สูงอายุและผู้รู้เรื่องสมุนไพรที่เป็นลักษณะของการถ่ายทอดภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพรให้แก่ลูกหลานแบบไม่เป็นทางการ อีกทั้งภูมิปัญญาเรื่องระบบนิเวศวิทยาแบบไม่เป็นทางการ จากการศึกษาจะเห็นว่าภูมิปัญญาต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการสะสมความรู้และประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรอย่างลึกซึ้ง และชาวบ้านยังได้ร่วมกันตั้งกฎระเบียบข้อบังคับและบทลงโทษต่างๆ อันเป็นข้อตกลงร่วมกันในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าของชุมชน โดยถ่ายทอดผ่านระบบเครือข่ายทางสังคมเพื่อให้ได้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

ทำให้เห็นได้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนนั้นได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมนระหว่างสมาชิกของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากจิตสำนึกของความเป็นชุมชนที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกันในการจัดการ

ดูแล รักษาป่า ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น อีกทั้งความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ยังได้ช่วยตอกย้ำสำนึกในความเป็นชุมชนให้มั่นคงและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

4.4.2 การทำงานร่วมกันขององค์กรชาวบ้าน

ชาวบ้านแพะได้ใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อตอบสนองการยังชีพของครอบครัวในการทำการเกษตร ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่าเป็นอย่างดี อีกทั้งเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชนผ่านประเพณีและความเชื่อต่างๆ ทำให้ชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรเหล่านั้น โดยให้ความร่วมมือในการดำเนินงานอย่างแข็งขัน เต็มใจ และรู้หน้าที่หลักของตนเองในการจัดการ ดูแล รักษาป่า ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในค่านป่าไม้ การดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ การทำความสะอาดพื้นที่บริเวณป่าชุมชน การดับไฟป่า การติดตามประเมินผลงานแบบไม่เป็นทางการ การกำหนดกฎ ระเบียบ และบทลงโทษ การกีดกันบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การต้อนรับคณะบุคคลจากภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชมป่าชุมชน ชาวบ้านทุกคนได้ร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านทำหน้าที่เตรียมสำหรับข้าวปลาอาหาร กลุ่มพ่อบ้านทำหน้าที่จัดเตรียมสถานที่กางเต็นท์ ผู้สูงอายุทำหน้าที่ต้อนรับคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ดูแลอำนวยความสะดวกในงาน อบต. สราญุทธ ทำหน้าที่พิธีกรหรือทำหน้าที่ดำเนินรายการ คณะบุคคลภายนอกที่ได้เข้ามาศึกษาดูงานเป็นประจำ คือ สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ที่ได้เข้ามาศึกษาดูงาน ปีละ 2 ครั้ง ทำให้ทราบได้ว่าป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่มาก ทำให้ชาวบ้านแพะมีความต้องการที่จะให้ป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอกมากยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อชื่อเสียงเกียรติยศของตนเองและเผยแพร่ไปถึงลูกหลานในการจัดการดูแลและรักษาป่า

ชาวบ้านแพะยังได้ดำเนินการในจัดตั้งองค์กรที่เหมาะสม เพื่อจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม องค์กรชุมชนนี้จะต้องมีจารีตในการจัดทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน องค์กรของชาวบ้านที่เข้มแข็งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของผู้นำองค์กรที่จะดูแลรักษาป่า เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชน องค์กรที่ปรากฏมักจะใช้องค์กรที่มีอยู่เดิมแล้ว ทำหน้าที่ในการจัดการกิจกรรมที่เป็นของส่วนรวมที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านก็เป็นคณะกรรมการเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าคอยดูแลรับผิดชอบ และชาวบ้านยังได้ยังได้จัดตั้งกลุ่มเหมืองฝายโดยมีหัวหน้าเหมืองฝายเป็นผู้คอยดูแลรับผิดชอบ ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้เป็นองค์กรของชาวบ้านที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการดูแลรักษาเกี่ยวกับป่าชุมชนอันเป็นประโยชน์ของส่วนรวม นำไปสู่การวางแผน จัดการ ดูแล รักษา

ป่าชุมชนให้เหมาะสมและเป็นธรรม และชาวบ้านเองก็มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อตกลงร่วมกันบนพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เป็นการยอมรับจากทั้งชุมชน มิใช่เป็นการยอมรับจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของทุกคน

ชาวบ้านแพะและผู้ใหญ่บ้าน ได้ร่วมมือกัน ในการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษต่างๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านแพะที่ใช้เป็นบรรทัดฐาน และข้อตกลงร่วมกันในการดูแลและรักษาป่าของชุมชนที่ถือต่อการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน อีกทั้งได้มีการปรับเปลี่ยนบทลงโทษเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และยังไม่มีการยกเว้นกรณีใดๆ ทั้งสิ้น นับว่ากฎเกณฑ์และบทลงโทษของชุมชนบ้านแพะมีความเข้มแข็งมาก อีกทั้งชาวบ้านได้มีการลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบต่างๆ ของชุมชน โดยการตัดความสัมพันธ์ไม่คบค้าสมาคม และไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ทั้งสิ้นกับผู้กระทำความผิดเป็นการลงโทษ โดยระบบความสัมพันธ์ทางสังคมจากแนวคิดในเชิงอนุรักษ์ของชาวบ้านเอง โดยไม่ได้มีหน่วยงานของรัฐไปกระตุ้นวิธีการลงโทษวิธีนี้ ถ้าจะเปรียบเทียบกับกฎหมายแล้ว ประสิทธิภาพของกฎเกณฑ์และบทลงโทษของชุมชนจะเข้มแข็งกว่ากฎหมายและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในชุมชนมาก เพราะถ้าดูจากสถิติคดีการลักลอบตัดต้นไม้แล้วในรอบ 50 ปีนี้มีการนำจับกุมเพียง 5 ครั้งเท่านั้นเอง

ชุมชนบ้านแพะได้มีการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชน โดยได้แบ่งระดับหน้าที่รับผิดชอบออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับชาวบ้าน ชาวบ้านทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันดูแลและสอดส่องผู้ที่จะเข้ามาลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชนแล้ว รายงานต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อดำเนินการจับกุมและถ้าไม่สามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้ ชาวบ้านทุกคนจะทำการช่วยกันสืบหาผู้กระทำผิด เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านพิจารณาความผิดและเสียค่าปรับต่อไป

2. ระดับคณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ดูแลสอดส่องและจับกุมผู้ลักลอบขโมยตัดไม้ในป่าชุมชน พิจารณาเปรียบเทียบปรับเงินตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับและบทลงโทษที่กำหนดไว้ อีกทั้งยังมีหน้าที่เก็บรักษาเงินค่าปรับเพื่อนำไปใช้ในกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน เพื่อนำไปใช้ในพัฒนาวัด และหมู่บ้านต่อไป ตลอดจนชักชวนชาวบ้านให้ช่วยกันพัฒนาหรือทำกิจกรรมร่วมกันในป่าชุมชน

ผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้าน มีความเข้มแข็งและเข้าใจในเรื่องป่าชุมชนจึงเป็นแรงผลักดัน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และดูแลรักษาป่าชุมชนไว้ ถ้ามีเรื่องเร่งด่วนผู้ใหญ่บ้านจะนัดประชุมกับชาวบ้านทันที แต่ถ้าไม่มีเรื่องเร่งด่วนก็จะมีการประชุมชาวบ้านเดือนละครั้งหรือสองเดือนครั้ง ซึ่งการประชุมแต่ละครั้งจะมีการสอดแทรกความรู้เรื่องป่าชุมชนทุกครั้ง รวมถึงการใช้เสียงตามสายในเรื่องการ

อนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ชาวบ้านได้เข้าใจ และรับรู้อาวสาร ทำให้ชาวบ้านได้รับฟังข่าวสารกัน โดยทั่วถึง

3. ระดับหน่วยงานของรัฐนั้น ทางอำเภอสันกำแพงได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการป้องกันป่าชุมชนบ้านแพะโดยทางอ้อม กรณีที่ผู้ลักลอบตัดไม้ไม่ยินยอมเสียค่าปรับตามที่ระบุตามกติกาค่าที่ดั่งไว้ อำเภอสันกำแพงจะเข้าช่วยเหลือในการดำเนินคดีฟ้องร้องคดีความต่อผู้กระทำผิดตามกฎหมายต่อไป

ทำให้เห็นว่าการทำงานร่วมกันขององค์กรชาวบ้านที่เหมาะสมและเข้มแข็งนั้นจะสามารถจัดการ ดูแล และรักษาป่า เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชนอย่างเหมาะสมเป็นธรรมและยั่งยืน เนื่องจากป่าเป็นสิทธิและเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม ชาวบ้านจึงมีสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่า ซึ่งชาวบ้านแพะได้ดูแลรักษาป่ามาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจากภายนอก ดังนั้นชาวบ้านแพะจึงต้องการรักษาป่าชุมชนผืนนี้ไว้ใช้ประโยชน์และให้มีชื่อเสียงต่อไปในอนาคต

4.4.3 ความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้

ชาวบ้านแพะได้อาศัยอยู่ร่วมกับป่า และใช้ประโยชน์จากป่ามากมายเป็นระยะเวลานาน จากในสมัยอดีตที่จำนวนทรัพยากรป่า ไม้และปริมาณน้ำในป่าชับน้ำลดลง ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นในการพึ่งพาประโยชน์ของป่าไม้ อันได้แก่

1. ป่าไม้มีประโยชน์ในการเป็นแหล่งชับน้ำของหมู่บ้าน เนื่องจากสภาพพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นเนินสูง คุณภาพของดินค่อนข้างต่ำและขาดแคลนน้ำ ทำให้จึงต้องมีการอนุรักษ์ป่าไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ให้เอื้อประโยชน์ในด้านการทำการเกษตรต่างๆ ของเกษตรกรทำนา และกลุ่มเหมืองฝาย อีกทั้งป่าไม้ยังเป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค และทำกิจกรรมต่างๆ ของทุกครัวเรือนในหมู่บ้านที่ได้รับการบริการจากประปาหมู่บ้าน

2. ป่าไม้มีไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ประเพณีของท้องถิ่น ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำที่ทำเป็นประจำทุกๆ ปี เป็นเรื่องของความเชื่อในด้านการทำมาหากินของเกษตรกรและกลุ่มเหมืองฝาย โดยจะประกอบพิธีกรรมในบริเวณตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหล เชื่อกันว่า ผีป่าผีเขาได้คอยปกป้องดูแลให้มีน้ำไหลตลอดปี ช่วยให้หมู่บ้านได้มีน้ำในการอุปโภคและทำกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นการตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณนี้ จึงถือว่าเป็นการลบหลู่หมิ่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถืออยู่

3. ป่าไม้มีไว้เพื่อเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนบ้านแพะเพื่อจะได้นำมาบริโภคในครัวเรือน เป็นลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่ต้องนำเงินไปแลกซื้อมาเพียงแต่

ต้องลงแรงด้วยการเข้าไปเก็บเอง ซึ่งยังสามารถเลือกที่สะดวก ได้ด้วย โดยเฉพาะฤดูฝนแล้วมีชาวบ้าน
มากมายเข้าไปเก็บเห็ดและหน่อไม้เพื่อนำมาบริโภค

4. ป่าไม้มิ่วไว้เพื่อเป็นแหล่งสมุนไพรที่สำคัญใช้ในการรักษาโรคต่างๆ ของ
ผู้สูงอายุ และผู้รู้เรื่องสมุนไพร ทำให้ชาวบ้านแพะยังคงมีภูมิปัญญาในเรื่องสมุนไพรอยู่

5. ป่าไม้มิ่วไว้เพื่อต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้สำหรับให้ลูกหลานได้ใช้
ประโยชน์จากป่าชุมชนเฉกเช่นชาวบ้านรุ่นปัจจุบัน ถ้าหากชาวบ้านยังมีการจัดการ ดูแล และรักษา
ป่าชุมชนให้คงอยู่ต่อไป ชาวบ้านในอนาคตก็จะสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อีก รวมถึงยังได้รับ
ชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอกว่ารักษาป่ามานานแล้ว เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับ
ป่าชุมชนแห่งอื่น

จากความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเหล่านี้เอง ทำให้ชุมชนได้มีการ
จัดการดูแลและรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นธรรมสำหรับชาวบ้านทุกคนในการใช้ประโยชน์
เนื่องจากป่าไม้มิ่วเป็นกรรมสิทธิ์หรือสิทธิร่วมของทุกคน ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้
แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ได้กำหนดไว้ในชุมชน

4.4.4 จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน

ในอดีตชาวบ้านแพะได้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่ามาก เมื่อพื้นที่ป่าและน้ำใน
บริเวณป่าชันน้ำน้อยลง ทำให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญในการใช้ประโยชน์จากป่า โดยเฉพาะ
แหล่งต้นน้ำถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดน้ำของชุมชน ทำให้ชุมชนได้สร้างความเชื่อมโยงของธรรมชาติ
กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพื่อเป็นผู้ควบคุมให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านเกรงกลัว
ไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่า โดยได้อธิบายอุดมการณ์ดังกล่าวในรูปของความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ที่สถิตอยู่ในป่า มีผีเป็นตัวเชื่อมโยงระบบความคิดและความเชื่อของชุมชนต่างๆ ได้แก่ ผีขุนน้ำ
หรือผีเหมืองฝายที่เป็นผู้ดูแลรักษาป่าต้นน้ำของชุมชน นอกจากนี้ พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้
ยังได้ช่วยเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรม และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับ
ชาวบ้านและชุมชนกับป่ามานาน ทำให้เกิดการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าต้นน้ำขึ้น
และพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำนี้ยังเป็นจารีต ประเพณีอันเป็นวิถีปฏิบัติของชาวบ้านแพะสืบต่อกันมาโดย
ชาวบ้านได้มารวมตัวกันเพื่อทำพิธีบวงสรวงต่อผีขุนน้ำเป็นประจำทุกปี จากความสำนึกที่ต้องการ
รักษาป่า เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อผีขุนน้ำที่ช่วยดูแล และรักษาป่าต้นน้ำ อันเป็นแหล่งต้นน้ำ
ลำธาร สำหรับใช้ในการอุปโภคและการทำกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนและทำการเกษตร อีกทั้ง
ยังเป็นการแสดงความเคารพและตอบแทนคุณของธรรมชาติ ทั้งน้ำ ดิน และป่าไม้ที่ทำให้การทำ
การเกษตรได้ผลผลิตที่ดี ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีปราศจากโรคภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งความเชื่อ

เหล่านี้ได้ตกผลึกและผูกพันจนพัฒนากลายเป็นพื้นฐานทางศีลธรรม ระหว่างชุมชนกับป่าในด้านเกษตรกรรมที่จำเป็นต้องพึ่งพิงการควบคุมและจัดการทรัพยากรน้ำในการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี ทำให้ชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาจัดการกับทรัพยากรน้ำที่เรียกว่า กลุ่มเหมืองฝาย ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้กลายเป็นสื่อกลางในการพิทักษ์ รักษา และดูแลป่าต้นน้ำ พร้อมกับการสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชน และความเชื่อเหล่านี้เองยังเป็นพื้นฐานที่ชุมชนได้นำมาใช้ในการกำหนดสิทธิในการควบคุม จัดการ และปกป้อง ดูแลพื้นที่ภายในชุมชน โดยมีการออกกฎเกณฑ์ ตามประเพณีเพื่อควบคุมการใช้และการดูแล รักษาป่า โดยจะอนุญาตให้เพียงเฉพาะสมาชิกในชุมชนเท่านั้นที่มีสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์ และมีหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง เป็นลักษณะของสิทธิและกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

ชุมชนบ้านแพะได้ร่วมกันกำหนดทิศทางการดำเนินงานของป่าชุมชนบ้านแพะไว้ว่าเมื่อมีการประกาศใช้ พรบ. ป่าชุมชนแล้ว ป่าชุมชนบ้านแพะก็จะเสนอตัวเป็นป่าชุมชนตัวอย่างที่ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นแนวทางการปฏิบัติสำหรับป่าชุมชนแห่งอื่นต่อไป

ชุมชนบ้านแพะต้องการทำให้ป่าชุมชนได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงได้ทำเรื่องเสนอให้ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ พิจารณาในการขอขบประมาณ เพื่อนำมาปรับปรุงพื้นที่ในบริเวณป่าชุมชน ได้แก่ การทำป้ายต่างๆ ทำศาลาสำหรับติดบอร์ดต่างๆ และทำที่พักอาศัยค้างคืนสำหรับคณะบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงาน จะได้ไม่ต้องเดินทางไปพักแรมที่ห้วยฮ่องไคร้ แต่ความคิดเห็นของชาวบ้านที่เป็นผู้สูงอายุไม่เห็นด้วย เนื่องจากกลัวว่าป่าชุมชนจะ เปลี่ยนไปไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อีก และทำป่าชุมชนให้สกปรก สาเหตุเนื่องมาจากการทิ้งขยะของบุคคลที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่ทั้งนี้คณะกรรมการหมู่บ้านได้อธิบายให้ทางกลุ่มผู้สูงอายุฟังว่าจะไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนมากมาย เพียงแต่ปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อที่ป่าชุมชนบ้านแพะจะได้มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นยิ่งขึ้นไป แต่ขณะนี้ยังอยู่ในขั้นตอนที่สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่กำลังพิจารณา

ชุมชนบ้านแพะต้องการทำให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งตำบล เนื่องจากชุมชนบ้านแพะมีจุดขายอยู่ที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ หมู่บ้านบริเวณรอบๆ ก็จะมีสถานที่ต่างๆ ได้แก่ พิพิธภัณฑน์ เครื่องปั้นดินเผา วัดเชียงแสน อ่างเก็บน้ำห้วยลาน หนองพญาพรหม แต่ ณ ขณะนี้ได้ทำเรื่องยื่นเสนอให้สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่พิจารณาเหมือนกัน จากการที่ชาวบ้านแพะได้มีจิตสำนึกร่วมกันในการดูแลรักษาป่าชุมชนที่เกิดจากความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าไว้ในการใช้สอย เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารในการอุปโภคบริโภค และการทำการเกษตรจึงได้เกิดประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ที่ได้สืบทอดต่อกันมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดูแล จัดการ และรักษาป่าชุมชนบ้านแพะให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

4.4.5 ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน

การปกครองภายในชุมชนบ้านแพะมีผู้นำที่เป็นทางการคือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ ผู้ใหญ่บ้านบุญเลื่อน ธนะคำ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมากคนหนึ่ง เป็นผู้นำด้านการพัฒนาท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนชาวบ้านแพะ ผู้ใหญ่บ้านมีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจผู้ใหญ่บ้านมาก เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ และมีความขยันขันแข็งในการปฏิบัติงานซื่อสัตย์ เสียสละ และยุติธรรมตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันวางแนวทางในการปฏิบัติ เป็นตัวอย่างที่ดี ในฐานะผู้นำชุมชน มีความเป็นประชาธิปไตย ทำให้ชาวบ้านได้มอบอำนาจในการตัดสินใจให้ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่บ้านรวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งการตัดสินใจนั้นๆ ก็เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านด้วย ชาวบ้านได้ให้ความเคารพมากผู้ใหญ่บ้านมาก จากกรณีที่มีปัญหาอะไรก็จะมาขอคำปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่บ้าน ถ้าผู้ใหญ่บ้าน ไม่สามารถตัดสินใจได้ก็จะมีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อขอความช่วยเหลือและความคิดเห็น แต่ถ้ายังตัดสินใจ ไม่ได้ก็จะทำการเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อช่วยในการตัดสินใจเป็นลักษณะของประชาธิปไตย ส่วนในด้านชาวบ้านนั้น ได้ให้ความช่วยเหลือ ความร่วมมือในกิจกรรมของหมู่บ้านดีพอสมควรบนหลักการของการพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะยอมรับการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่นด้านต่างๆ รวมถึงการเข้าไปจัดการดูแล และรักษาป่าชุมชนด้วย

ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้เป็นผู้สานต่อแนวความคิดเรื่องป่าชุมชนของหมู่บ้านที่สืบทอดต่อกันมาจากผู้นำหมู่บ้านรุ่นก่อนๆ และนอกจากนี้ได้ลงมือปฏิบัติให้เห็นผลเป็นรูปธรรม ไม่ว่าหมู่บ้านจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน ผู้ใหญ่บ้านจะเข้าร่วมทุกครั้งไป เริ่มตั้งแต่มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล รวมถึงเมื่อมีบุคคลจากภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน ผู้ใหญ่บ้านก็ยังเป็นหัวเรือใหญ่คอยดูแลอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยไม่อึดออด ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะของชาวบ้านทุกครั้ง ซึ่งผู้ใหญ่บ้านจะนำปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับป่าชุมชนเข้าประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน เพื่อขอความคิดเห็น เป็นลักษณะการฟังความคิดเห็นของทุกคน ถ้าตัดสินใจไม่ได้ต้องให้มีการลงคะแนนเสียง ซึ่งเป็นลักษณะประชาธิปไตย เพราะผู้ใหญ่บ้านต้องการให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องป่าชุมชน เนื่องจากป่าชุมชนเป็นสมบัติส่วนรวมของชาวบ้านทำให้ต้องมีการช่วยกันดูแลรักษา เพื่อที่จะสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ อีกทั้งยังเป็นผู้ควบคุม รักษา กฎเกณฑ์ของป่าชุมชนอย่างเข้มแข็ง

อู๋มา นางเมาะ ที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้บ้านของผู้ใหญ่บ้านบุญเลื่อนเล่าให้ฟังว่า “หลังจากผู้ใหญ่ สมชาย ได้ลาออก ชาวบ้านจึงไปขอร้องให้ผู้ใหญ่บุญเลื่อน กลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน อีกวาระหนึ่ง เนื่องจากผู้ใหญ่เลื่อนเป็นคนใจดี ขอร้องให้ช่วย อะไรก็ตามใจที่จะช่วยเหลือ เป็นคน เสียสละและขยันขันแข็งคนหนึ่ง ดังเช่น เวลาทีมงานที่วัดและต้องการใช้รถแทรกเตอร์เพื่อไถกลบ หน้าดิน ซึ่งผู้ใหญ่มีรถแทรกเตอร์ก็นำมาช่วย โดยไม่คิดค่าตอบแทน หรือถ้ามีชาวบ้านขอให้ผู้ใหญ่ ไปส่งที่โรงพยาบาลก็จะเต็มใจช่วยไม่คิดค่าตอบแทนใดๆ มีปัญหาอะไรสามารถปรึกษาหารือกับ ผู้ใหญ่ได้ อีกทั้งผู้ใหญ่พูดคำไหนเป็นคำนั้น รับปากว่าจะช่วยก็ช่วยให้ถึงที่สุด ถ้ามีการทะเลาะ เบาะแว้งกันจะมีการขอร้องให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเสมอ เวลามีการไกล่เกลี่ยผู้ใหญ่จะไม่คำว่า เพียงแต่พูดถึงเหตุผลและตักเตือน ทำให้ชาวบ้านเชื่อฟังเป็นอย่างมาก ถ้ามีการเรียกประชุมทุกคน ก็พร้อมใจกันไปประชุม ส่วนเวลาที่มีการจัดสรรเรื่องเงินทอง ผู้ใหญ่นั้นเป็นคนยุติธรรมไม่ลำเอียง ไม่ได้ถือพรรคไม่ถือพวก เพราะมีความคิดที่ว่าทุกคนคือพรรคพวกกลุ่มเดียวกัน เป็นชาวบ้านแพะ เหมือนกัน ทำให้ทุกคนได้รับเท่ากันอย่างเสมอภาค ส่วนในเรื่องของป่าชุมชนนั้น ผู้ใหญ่บ้านได้ เป็นหัวเรือใหญ่ในการดูแล รักษาป่าทุกครั้งที่มีการเข้าไปดับไฟป่าไป ทำความสะอาดบริเวณพื้นที่ ป่าชุมชน และต้อนรับคณะผู้ศึกษาดูงานจากภายนอกก็ได้ผู้ใหญ่บ้านนี้แหละเป็นหลักทุกครั้งไป”

จากการที่ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์เสียสละและยุติธรรม ดังนั้นชาวบ้าน จึงให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่บ้านมาก ทำให้ผู้ใหญ่บ้านสามารถดูแล ควบคุมลูกบ้านในการรักษา กฎ ระเบียบ และข้อบังคับของหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการทำงานของผู้ใหญ่บ้านยังเป็น ลักษณะการทำงานบนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก โดยให้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชน เพื่อที่ทุกคนจะสามารถเข้าไปใช้ ประโยชน์ได้ในลักษณะที่ว่าป่าชุมชนเป็นสิทธิหรือกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน และผู้ใหญ่บ้านเป็น ผู้ควบคุมรักษากฎเกณฑ์อย่างเข้มแข็ง

4.4.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้ทางป่าไม้จังหวัด รับผิดชอบให้เกิดป่าชุมชนทุกปี หน่วยงานป่าไม้จังหวัดจึงได้สำรวจหาพื้นที่ว่ามีพื้นที่ใดบ้าง ที่มีป่า ติดอยู่กับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เพื่อนำนโยบายป่าชุมชนเข้าไปทำในพื้นที่นั้น เพื่อแก้ปัญหาการ ลดลงของป่าไม้ โดยให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลรักษาป่าของตนเอง หลังจากหาพื้นที่ได้ก็จะมีการจัด อบรม สัมมนา ให้ความรู้แก่ชาวบ้านเรื่องหลักการป่าชุมชน แล้วพาไปดูงานในพื้นที่ที่ประสบ ความสำเร็จ โดยจะมีชาวบ้านที่มาเข้าร่วมอบรมประมาณ 5-10 คน ใช้เวลา 1-2 วัน ทำให้ สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดส่งคณะบุคคลเข้ามาดูงานที่ป่าชุมชนบ้านแพะ เนื่องจาก

ป่าชุมชนบ้านแพะ มีการจัดการ ดูแล และรักษาป่าที่ดี โดยชาวบ้านเอง และชาวบ้านแพะได้จัดเตรียมให้ความสะดวกในการเข้ามาเยี่ยมชมของทางคณะสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ทุกครั้ง (สัมภาษณ์นักวิชาการเผยแพร่ป่าชุมชน)

จากการที่มีการสนับสนุนจากหน่วยงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ในการเข้ามาศึกษาดูงานในป่าชุมชนบ้านแพะทุกครั้งก็จะได้รับเงินช่วยเหลือค่าศึกษาดูงานครั้งละประมาณ 2,000 บาท หรือแล้วแต่จำนวนคนที่เข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อเป็นการบริจาคเข้ากองทุนป่าชุมชนของหมู่บ้าน และชาวบ้านแพะยังได้รับค่าช่วยเหลือด้านอาหารประมาณ 3,000 บาท หรือขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่เข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อเป็นเงินค่าอาหารในการจัดเตรียมทำอาหารให้กับทางคณะของผู้เข้ามาศึกษาดูงาน ถ้าเงินจำนวนนี้เหลือก็จะนำเงินนั้น ไปเข้ากองทุนป่าชุมชนของหมู่บ้านด้วย ส่วนเงินช่วยเหลือค่าศึกษาดูงานเหล่านั้น คณะกรรมการหมู่บ้านหรือก็คือคณะกรรมการป่าชุมชนได้เก็บไว้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในด้านป่าชุมชนต่อไป โดยมีเหรียญจะเป็นคนดูแลด้านรายรับ รายจ่าย ทำให้เห็นว่าป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจากภายนอก จากการที่มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน ชาวบ้านจึงมีความตระหนักและรักษาป่าชุมชนของตนเองไว้เพื่อเป็นการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่า

การดำเนินงานและการบริหารงานของป่าชุมชนบ้านแพะนั้น เป็นหน้าที่ของกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมมือกันในการทำกิจกรรมทุกอย่าง โดยช่วงแรกหน่วยงานราชการมิได้เข้ามาช่วยเหลือแต่ประการใด เพียงแต่ให้การสนับสนุนเมื่อมีปัญหาในกรณีที่ผู้ลักลอบขโมยไม้ขัดฉิมไม้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านให้นำตัวไปส่งสถานีตำรวจเพื่อดำเนินคดี แต่ปัจจุบันนี้หน่วยงานราชการได้ทำการสนับสนุนในเรื่องต่างๆ อันได้แก่

ปี พ.ศ. 2535 กรมป่าไม้ได้ร่วมดำเนินการโครงการพัฒนาป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดให้สำนักงานป่าไม้เขตตั้งงานป่าชุมชนขึ้นในฝ่ายจัดการป่าไม้ สำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้นำป่าชุมชนบ้านแพะเข้าสู่โครงการพัฒนาป่าชุมชนพร้อมกับป่าชุมชนหมู่บ้านอื่น อีกรวม 15 แห่งซึ่งต่อมา โครงการพัฒนาป่าชุมชนได้มอบหมายให้สำนักงานป่าไม้ จังหวัดเชียงใหม่ รับผิดชอบดำเนินการต่อไป กิจกรรมหลักของโครงการพัฒนาป่าชุมชนคือ การสนับสนุนด้านความรู้และวิชาการเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าไม้แก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถดูแล รักษา บำรุง ป่าไม้ให้คงความสมบูรณ์ ยังประโยชน์แก่ชาวบ้านและชุมชนตลอดไป

ปี พ.ศ. 2537 สำนักงานป่าไม้อำเภอสันกำแพง ได้จัดให้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟป่าประจำหมู่บ้าน จำนวน 2 รุ่น เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในการป้องกัน และดับไฟป่า พร้อมทั้งได้มอบเครื่องมือดับไฟป่าประจำหมู่บ้านสำหรับป่าชุมชนบ้านแพะด้วยเช่นกัน

ปี พ.ศ. 2545 องค์การบริหารส่วนตำบลได้สนับสนุนอุปกรณ์ดับไฟฟ้า 10 ชุด
รวมราคา 20,000.00 บาท

ปี พ.ศ. 2546 องค์การบริหารส่วนตำบลได้บริจาคเพื่อสร้างห้องน้ำ จำนวน 3 ห้อง
ที่บริเวณป่าชุมชน รวมราคา 50,000.00 บาท

ปี พ.ศ. 2547 องค์การบริหารส่วนตำบลได้สนับสนุนการทำป่าอนุรักษ์ป่า
ขยายทุกหมู่บ้าน 11 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านป่าเป่างาม หมู่บ้านป่าตึง หมู่บ้านป่าเที่ยง หมู่บ้านแจะ
หมู่บ้านปง หมู่บ้านป่าห้า หมู่บ้านแพะ หมู่บ้านโห่ง หมู่บ้านแม่ผาแหน หมู่บ้านริมออนเหนือ
และหมู่บ้านริมออนใต้ รวมราคา 75,000.00 บาท

ปี พ.ศ. 2547 กรมส่งเสริมการปกครองของท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ได้ให้
งบประมาณ เพื่อซื้อเครื่องเสียงตามสาย ในราคา 55,000.00 บาท โดยโอนเงินผ่านทางองค์การ
บริหารส่วนตำบลออนใต้

เดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2547 องค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ได้มีการอบรม
อาสาสมัครดับไฟฟ้า

ตลอดจนได้มีการมอบโล่ประกาศเกียรติคุณ ให้กับหมู่บ้านแพะที่ช่วยรักษาป่าไว้
ดังนี้

ปี พ.ศ. 2525 สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ได้มอบโล่เกียรติคุณให้แก่ประชาชน
ชาวบ้านแพะที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็นอย่างดี และเป็น ตัวอย่างที่ดี
แก่ประชาชนทั่วไปให้ยึดถือเป็นเยี่ยงอย่างให้ไว้ ณ วันที่ 25 กรกฎาคม 2525

ปี พ.ศ. 2529 สำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ ได้มอบรางวัลชนะเลิศที่ 1 ในการ
รักษาป่าประจำหมู่บ้านคีเค่น เนื่องในปีต้นไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528-2531 ให้ไว้ ณ วันที่ 18
กันยายน 2529 (ประสิทธิ์ ธิปริษา และคณะ, 2534)

วันที่ 23 กันยายน 2547 ได้รับรางวัลตำบลเขียวขจี ซึ่งเป็นรางวัลเกี่ยวกับการ
ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า เป็นรางวัลจากการประกวดตำบลคีเค่นของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีอยู่
2 รางวัล คือ รางวัลที่ 1 ตำบลคีเค่น และรางวัลที่ 2 ตำบลเขียวขจี ซึ่งตำบลแม่โป่ง อำเภอ
ดอยสะเก็ด ได้รางวัล ที่ 1 ส่วนชาวบ้านแพะได้รางวัลที่ 2 เนื่องจากรางวัลตำบลคีเค่นจะเน้น
การผลิตสินค้า และมีการตลาดเป็นกลุ่ม ซึ่งบ้านแพะก็มีการผลิตสินค้าเป็นกลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม
ทำขนม กลุ่มเลี้ยงโค ซึ่งเวลาทำงานไม่ได้ทำกันเป็นกลุ่ม แยกทำในบ้านของแต่ละคน แต่ตำบล
แม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด มีการทำงานกันเป็นกลุ่ม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นทางชุมชนบ้านแพะก็จะมี
ลักษณะเด่นในเรื่องป่าการอนุรักษ์ป่ามากกว่า

ทำให้ทราบได้ว่าป่าชุมชนของบ้านแพะเป็นที่ยอมรับของสำนักงานป่าไม้จังหวัด เชียงใหม่เป็นอย่างมาก ส่งผลทำให้ป่าชุมชนบ้านแพะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จากความ เข้มแข็งของชุมชนในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชนมาเป็นระยะเวลาานาน ทำให้ชาวบ้าน เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในป่าชุมชนของตนเอง รวมถึงมีจิตสำนึกในการหวงแหนป่ายิ่งขึ้น เพื่อรักษาชื่อเสียงเกียรติยศของป่าชุมชนบ้านแพะไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป จนไปถึงรุ่นลูกหลานใน อนาคตในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า รวมถึงยังมีพื้นที่ป่าชุมชนไว้สำหรับใช้ประโยชน์ต่อไป

จากการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในด้านอุปกรณ์ต่างๆ ได้แก่ การสนับสนุน อุปกรณ์ในการดับไฟป่า การสนับสนุนในการสร้างห้องน้ำในบริเวณป่าชุมชน การทำป้ายรณรงค์ อนุรักษ์ป่า การสนับสนุนในด้านเครื่องกระจายเสียง และการอบรมอาสาสมัครดับไฟป่า ทำให้ เห็นได้ว่าทางหน่วยงานภายนอกได้สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อให้คงอยู่ต่อไป แต่ บางครั้งชาวบ้านคิดว่าการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกนั้นชักช้าไม่ทันการณ์ ได้แก่ การขอ งบประมาณไปนั้นอาจต้องใช้เวลาานาน ทำให้ไม่ทันต่อเหตุการณ์และการพัฒนาป่าชุมชนของ หมู่บ้าน และงบประมาณที่ได้มาก็เป็นจำนวนไม่มากนัก ทำให้การพัฒนาเป็นไปยาก ได้แก่ ชาวบ้านแพะต้องการให้ป่าชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ทำการเสนอโครงการนี้ให้กับ ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 และในโครงการนี้ได้ของบประมาณในการ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก จัดทำและซ่อมแซมเครื่องหมาย และป้ายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน ทางเดินเท้า ศาลาที่พักอาศัยค้างคืนสำหรับคณะบุคคลที่เข้ามาศึกษาดูงาน และยังสร้างศาลา สำหรับติดบอร์ดเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านแพะสำหรับผู้เข้ามาเยี่ยมชมด้วย เนื่องจากว่าสำนักงาน ป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ได้ส่งคณะบุคคลเข้ามาศึกษาดูงานถึงปีละ 2 ครั้งนั้น แต่แต่ละครั้งจะต้องใช้ เวลา 1 – 2 วัน และยังคง เดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านแพะเพื่อศึกษาดูงาน และเดินทางกลับ ้วยต้องไคร้เพื่อเป็นสถานที่พักค้างแรม ถึงแม้เส้นทางจะสะดวกเพียงใดแต่ชาวบ้านแพะก็ยังคิดว่า ป่าชุมชนของตนเองสมควรจะมีที่พักอาศัยค้างคืนสำหรับบุคคลที่เข้ามาศึกษาดูงาน แต่ขณะนี้ โครงการนี้ก็ยังไม่ได้รับการอนุมัติ ซึ่งชาวบ้านแพะไม่ทราบว่า จะได้รับการอนุมัติหรือไม่ เนื่องจาก รอกการอนุมัติมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ขณะนี้เองชาวบ้านก็ยังได้มีการจัดการดูแลป่าชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน และใช้งบประมาณตามที่ตนเองมีส่วนใหญ่จะได้จากค่าปรับ ของผู้ที่ฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของหมู่บ้าน ซึ่งมีผู้กระทำความผิดกฎ ระเบียบไม่มารายวัน และเงินที่ได้จาก การจำหน่ายไม้ในขณะมีการประมูลเมื่อมีไม้ล้มตาย

ชาวบ้านแพะดำเนินการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ป่าชุมชนบ้านแพะโดยต่อเนื่องมา โดยตลอด ความคาดหวังของชุมชนก็คือ ต้องการจะให้ป่าผืนนี้และวิธีการจัดการ ดูแล และ รักษาป่า รวมทั้งจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าของชุมชนเป็นมรดกและตัวอย่างที่สืบทอดและกระจาย

ไปยังอุทยานและชุมชนอื่นๆ ชาวบ้านแพะมิได้หวังว่าจะได้ใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จากป่าชุมชนของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้หรือการใช้พื้นที่ดินในป่า เพื่อการอยู่อาศัยหรือทำกิน ชาวบ้านเห็นว่าประโยชน์ที่ได้รับจากป่าในปัจจุบันก็เพียงพออยู่แล้ว ประโยชน์โดยอ้อมของป่าที่มีผลต่อภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมอื่นๆ เป็นประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าและน่าจะทำให้ดำรงอยู่ตลอดไป ในอดีตชาวบ้านแพะเคยมีความต้องการการยอมรับทางกฎหมาย เพื่อให้เป็นเหตุผลในการสนับสนุนการดำเนินการของชุมชน แต่ปัจจุบันนี้การยอมรับจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งจากชุมชนใกล้เคียงเป็นที่น่าพอใจสำหรับชาวบ้านแล้ว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved